

Науково-дослідний інститут публічного права

МІЖНАРОДНА
НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ

**«Актуальні проблеми протидії корупції
в умовах воєнного стану»**

15 лютого 2024 року

Львів – Торунь
Liha-Pres
2024

Організаційний комітет конференції:

Голова організаційного комітету

Сергій КОРОЄД – доктор юридичних наук, професор, виконавчач обов'язків президента Науково-дослідного інституту публічного права (Україна).

Заступник голови організаційного комітету

Андрій БОРОВИК – кандидат юридичних наук, доцент, відмінник освіти України, віцепрезидент з наукової роботи Науково-дослідного інституту публічного права (Україна).

Члени організаційного комітету:

Катерина ГОЛОВКО – докторка юридичних наук, професорка, директорка Видавництва «Юридика» (Україна);

Лариса СОРОКА – докторка юридичних наук, професорка, завідувачка докторантурою і аспірантурою Науково-дослідного інституту публічного права (Україна);

Ксенія КУРКОВА – докторка юридичних наук, професорка, завідувачка відділу науково-правових експертиз та законопроектних робіт Науково-дослідного інституту публічного права (Україна);

Руслан СЕРБИН – доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, проректор Національної академії внутрішніх справ (Україна);

Олексій ДРОЗД – доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, начальник Департаменту організації забезпечення діяльності Бюро економічної безпеки України (Україна);

Євген СОБОЛЬ – доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, ректор Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка (Україна);

Михайло ВІХЛЯЄВ – доктор юридичних наук, професор, директор Центру українсько-європейського наукового співробітництва (Україна);

Іван БОГАТИРЬОВ – доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, професор кафедри права та правоохоронної діяльності Державного університету «Житомирська політехніка» (Україна);

Валерій БУЖОР – доктор юридичних наук, професор, Президент Незалежної кримінологічної асоціації Республіки Молдова, ректор Інституту кримінального права та прикладної кримінології (Республіки Молдова);

Йозеф ЗЯТЬКО – доктор юридичних наук, професор, Президент Європейського інституту безперервної освіти (Словацька Республіка).

Актуальні проблеми протидії корупції в умовах воєнного стану :

А 43 матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Науково-дослідний інститут публічного права. 15 лютого 2024 р. Львів – Торунь: Liha-Pres, 2024. 156 с.

ISBN 978-966-397-358-6

У збірнику представлено стислий виклад доповідей і повідомлень, поданих на міжнародну науково-практичну конференцію «Актуальні проблеми протидії корупції в умовах воєнного стану», яка відбулася 15 лютого 2024 р.

УДК [343.35:328.185]-048.66"364"(062.552)

ISBN 978-966-397-358-6

© Науково-дослідний інститут публічного права, 2024
© Українсько-польське наукове видавництво «Liha-Pres», 2024

ЗМІСТ

Функціонування правоохоронних органів: міжнародно-правовий аспект Барчук В. О., Паладійчук І.-Л. С.	7
Протидія домашньому насильству: адміністративно-правовий аспект Біланчук А. В.	10
Боротьба з кіберзлочинністю в умовах війни в Україні Білецький Б. М., Ключко С. В.	14
Питання щодо вимірювання корупції у науково-освітнього процесу в Україні в умовах воєнного стану Богатирьов І. Г.	18
Окремі аспекти кваліфікації майнових кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану Боровик А. В.	20
Міжнародна міграція інтелектуального людського ресурсу як загроза економічної безпеки Боровик Л. А.	23
Особливості запобігання кримінальним правопорушенням у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, вчиненим неповнолітніми Бурма О. В., Оліневич О. А.	26
Міжнародне нормативно-правове регулювання злочинності у сімейній сфері Буряк К. М.	28
Детермінанти злочинності Верещак А. В.	32
Легалізація короткоствольної вогнепальної зброї в Україні: проблемні питання Верхотурова М. А., Красовський О. П.	35
Доказування стороною обвинувачення у кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг Вінниченко В. А.	37

Особливості економічної злочинності в умовах особливого періоду в Україні Возняк І. О.	42
Чому ми не спроможні хоча б наблизитися до рівня боротьби із корупцією у порівнянні з іншими країнами? Гарасимів О. І., Ряшко О. В.	45
Міжнародний досвід виконання судових рішень щодо засуджених в Україні Гнатчук А. Ю.	49
Інститут подвійного громадянства в Україні: сучасні проблеми та питання Деревянко Н. З., Федорчук М. В.	52
Програми виправлення і ресоціалізації засуджених до позбавлення волі: міжнародно-правовий аспект Долгов А. Г.	55
Права та система гарантій захисту викривачів корупції Зайка І. В.	59
Загально-правове бачення актуальних проблем боротьби з корупцією в умовах воєнного стану в Україні Кіблик Д. В.	62
Вплив корупції на ефективність діяльності правоохоронних органів в умовах воєнного стану Кірієнко В. М.	65
Особливий режим досудового розслідування в умовах воєнного стану Коваль П. Е.	68
Міжнародно-правові стандарти у галузі захисту прав засуджених в місцях несвободи в Україні: поняття та зміст Колодчин Д. В.	71
Правові питання боротьби з корупцією на сучасному етапі Коломойцев В. І.	74
Процесуальний статус Національного агентства з питань запобігання корупції в цивільному судочинстві Коросєд С. О.	76
Заходи щодо запобігання корупції в ОТГ в умовах воєнного стану Красилюк В. Ф.	79

Корупція як екзистенційна проблема України в умовах російської агресії Кресіна І. О.	82
Особливості здійснення судочинства в межах принципу формалізму (американський досвід) Кузняк А. В.	86
Слідчий як суб'єкт кримінального провадження Лавренюк О. В.	89
Спеціальне досудове розслідування в умовах воєнного стану Левадний Р. С., Кравченко О. С.	92
Воєнний стан та податкові правопорушення: особливості юридичної відповідальності Логвин А. В.	96
Поняття та кримінологічна типологія злочинців, які вчиняють насильницькі кримінальні правопорушення Мандзик П. І., Семенюк С. А.	100
Режим в місцях несвободи України: особливості правового регулювання Марчук О. М.	103
Адміністративно-правовий статус правоохоронних органів у сфері забезпечення прав і свобод людини в Україні Марчук Т. М., Бабій М. І.	106
До питання застосування процедури врегулювання спору за участю судді при здійсненні адміністративного судочинства Назарчук А. В.	109
Особливості криміналістичного дослідження підписів та їх підроблення за допомогою технічних прийомів Невар І. В.	111
Формування національно-патріотичної свідомості молоді в умовах воєнного стану Патрай Т. П.	114
Пропаганда та дезінформація під час війни в Україні Попик І. П.	117
Медична та домедична допомога потерпілому від кримінального правопорушення: проблеми законодавчого врегулювання Риженко І. М., Демянюк О. М.	120

Характеристика ознак викривача за Законом України «Про запобігання корупції»	
Сидорчук І. С.	123
Сучасний стан юридичної освіти в Україні: проблеми та питання	
Столяр О. О.	125
Захист персональних даних під час воєнного стану	
Сьомак С. В., Слюсарчук П. А.	128
Інститут дійового каяття та доказове право в протидії корупції	
Тертишник В. М.	130
«Булінг» та запобігання його проявам: міжнародно-правовий аспект	
Трофімчук Ю. О.	134
Кримінально-правова норма як базовий елемент кримінального права	
Хоменко А. А.	137
Корупційні ризики в автотранспортній сфері України в умовах воєнного стану	
Христин І. О.	140
Корупція як загроза інформаційній безпеці в умовах воєнного стану	
Шевчук М. О.	143
Становлення та розвиток оперативно-розшукової діяльності до незалежності України	
Шира О. В.	147
Воєнний стан в Україні як основа предмету дисертаційних досліджень: кримінологічний аспект	
Шкута О. О.	151
Саморозвиток вольових якостей поліцейського	
Яцкевич П. В.	153

ФУНКЦІОНУВАННЯ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Барчук Віктор Олександрович

доктор філософії в галузі права,

член-кореспондент Академії адміністративно-правових наук

м. Київ, Україна

Паладійчук Іван-Любомир Сергійович

здобувач освітньо-наукового рівня (доктор філософії),

Науково-дослідний інститут публічного права

м. Київ, Україна

Сьогодні актуальним залишається пошук та запровадження нових підходів до управління правоохоронними органами.

Зазначимо, що функції правоохоронних органів у більшості зарубіжних країн є значно ширшими, ніж у МВС України. Так, зокрема МВС Франції, Італії, Іспанії, Португалії, Нідерландів, Бельгії крім управління поліцією спеціального і територіального призначення здійснюють бінарний контроль за діяльністю органів місцевого самоврядування, займаються питаннями, пов'язаними зі стосунками між державою та церквою, соціальним забезпеченням, діяльністю державних архівів, громадських благодійних організацій [1, с. 691].

До актуальності нашої теми відносимо особливості британської поліцейської системи, суб'єктами якої є працівники британської поліції (від констебля і вище), вони наділені відповідними повноваженнями в частині досудового розслідування кримінальних справ. Загальновідомо, що окремого органу чи посадової особи, спеціального призначення для досудового кримінального провадження, у британській поліції немає, тобто кожний із поліцейських фактично уповноважений, здійснювати функцію досудового розслідування, в залежності від ступеню складності справи, в межах початкових(першочергових) слідчих-розшукових дій. Крім того, поряд з поліцією досудове розслідування уповноваженні вести по окремих категоріях справ співробітники королівської митної, пожежної, фіскальної служб Великобританії. Зауважимо, що митний департамент наділений найбільшими повноваженнями для розслідування діяльності організацій і окремих осіб, втягнених у міжнародну контрабанду, наркобізнес, фінансові міжнародні злочини. Дослідженням даної теми: «Особливості діяльності органів поліції у

зарубіжних країнах», займалися провідні науковці: Антонов І. П., Бандурка О. М., Ліпкан В. А., Матюхін Н. П., Тимченко Л. Д., які позитивно характеризували особливості поліцейських функцій коронерів. На думку В.Ф. Дерюжинського, коронери є чиновниками, які уповноваженні поєднувати слідчо-розшукові та суддівські функції, що уособлює їх професійну діяльність. Вони проводять дізнання з обмеженого кола справ: у випадках виявлення трупа зі слідами фізичних ушкоджень, чи за фактом смерті при загадкових обставинах, підозрах у підпалі, внаслідок аварії тощо. Засідання суду коронера, який розглядає такі справи, відбуваються на місці злочину. Коронери мають право застосовувати заходи процесуального примусу без санкції суду. Коронерське розслідування ще називають місцевим розслідуванням, масштаби його застосування останнім часом звужуються, а функції коронерів передаються поліції [2, с. 30]. На наш погляд, функції коронерів є дуже корисними для дільничних офіцерів поліції та оперуповноважених, що дозволяє швидко та якісно реагувати на розслідування окремих видів злочинів спрощеного кримінального провадження, представляти інтереси держави у конкретній справі, фактично здійснювати обвинувачення та застосовувати запобіжні заходи без втручання процесуальних керівників.

На відміну від Великобританії, сучасна система правоохоронних органів Німеччини має властиві нею особливості, що складаються з комплексною взаємодією: органів юстиції (федерального і земельного рівнів); поліцейські служби 16 федеральних земель; федеральні поліцейські відомства; федеральне митне відомство (підпорядковане Федеральному відомству фінансів); органи охорони Конституції (Федеральне відомство охорони Конституції підпорядковується МВС ФРН). Управління поліцією здійснюється за напівцентралізованою системою, характерною ознакою якої є обмеження повноважень центральних (загальнодержавних) органів поліцейського управління по відношенню до земельних поліцейських формувань. Поліція ФРН працює в складі Міністерства внутрішніх справ, яке має компетенцію значно ширшу від МВС інших країн. Фактично МВС ФРН контролює всі основні сфери внутрішнього життя країни. Структура Федерального Міністерства внутрішніх справ ФРН включає: відділ Z (Центральний відділ, що виконує організаційно-штабні функції та функції взаємодій); відділ G (основні питання внутрішньої політики); відділ V (контроль за дотриманням конституції); відділ O (структура управління, комунальне господарство, статистика, державна звітність і облік); відділ УТК (займається справами біженців, вигнанців, потерпілих від війни і справами культури); відділ IS (внутрішня безпека держави); відділ SM (питання засобів масової інформації, спортивні організації); відділ KN

(цивільна оборона, захист від катастроф, попередження нещасних випадків); відділ D (розробляє і реалізує норми, які регулюють правове становище державних службовців і інші особливості права у виконанні державної служби); відділ P (робота поліції); Поліція Німеччини поділяється на: поліцію громадської безпеки та громадського порядку; поліцію готовності; кримінальну поліцію [3, с. 96]. Вважаємо за доцільне запозичення у Німецької правоохоронної системи здійснення комплексного підходу з конституційної охорони для законодавства і правоохоронних органів України.

Зазначимо потрібність врахування позитивних аспектів функціонування поліцейської системи Франції, яка відноситься до однієї з найстаріших систем Європи. Сучасна поліцейська система Франції представлена складним апаратом з власною структурою, що покликана захищати інтереси адміністрації. Структурно вищевказаний апарат складається з таких підрозділів: національна поліція, муніципальна поліція, жандармерія. Потрібно також наголосити на тому, що всі поліцейські сили країни об'єднані в межах національної поліції, що керується генеральною дирекцією поліції МВС Франції [5, с. 59]. Стосовно Міністерства внутрішніх справ Франції слід також сказати про те, що Міністр внутрішніх справ призначається Президентом республіки і є одним із провідних членів уряду. У складі МВС Франції діють: генеральна дирекція Національної поліції; генеральна дирекція місцевих колективів; дирекція громадської безпеки; дирекція регламентації та права; центральна дирекція управління; дирекція особового складу й навчальних закладів поліції; дирекція технічних служб [5, с. 703]. Контрольні та організаційно-штабні функції виконує Генеральна інспекція Національної поліції. За призначенням розрізняють дві основні системи поліції: адміністративну і судову (кримінальну) [5, с. 38]. Адміністративна поліція займається попередженням правопорушень і виконує інші профілактичні функції. Судова (кримінальна) поліція займається розкриттям злочинів, виявленням обставин їх скоєння, розшуком, затриманням злочинців і передачею звинувачених судовим органам. Розслідування більшості злочинів здійснює судова поліція, офіцери котрої мають право на проведення самостійного попереднього розслідування.

Важливим елементом системи національних поліцейських органів Франції є муніципальна поліція. Історично вона включала до свого складу муніципальну та сільську поліції. Упродовж декількох років мери деяких великих французьких міст, а саме тих, де поліцейський персонал було передано в розпорядження держави, вважали за необхідне створення муніципальної поліції. У невеликих і середніх населених пунктах, а також у великих містах, співіснує одночасно персонал

національної та муніципальної поліції. Французький досвід створення муніципальної поліції в Україні, є на наш погляд нагальною потребою надання публічних поліцейських послуг, профілактики будь-яких видів правопорушень та економією держаних коштів за рахунок місцевих бюджетів [4, с. 6].

З усього вищесказаного можна зробити висновок про те, що вивчення досвіду розвитку поліцейських підрозділів країн Європи може бути корисним для кожної країни, для того щоб брати і залучати до здійснення та покращення держави. Однак не слід забувати, що кожна з поліцейських систем має свою індивідуальну історію розвитку та свою специфіку. Тому одним із основних завдань, яке слід поставити – це вдосконалення органів внутрішніх справ країни з урахуванням позитивного досвіду поліцейської діяльності провідних країн Європи.

Література:

1. Бандурка О.М. Теорія і практика управління органами внутрішніх справ України : монографія. Х. : НУВС, 2004. 780 с.
2. Матюхіна Н.П. Поліція Великобританії: сучасні тенденції розвитку та управління : монографія / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О.М. Бандурки. Х. : Консум, 2001. 131 с.
3. Антонов И.П. Полиция Германии: История и современность. М., 2000. 144 с.
4. Статус поліції: міжнародні стандарти і зарубіжне законодавство / за заг. ред. О.А. Банчук. К.: Москаленко О.М., 2013. 588 с.
5. The Serious Organised Crime Agency. URL: <http://www.soca.gov.uk> (дата звернення 14.01.2024).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-358-6-2>

ПРОТИДІЯ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ: АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Біланчук Андрій Володимирович

здобувач освітньо-наукового рівня (доктор філософії),

Науково-дослідний інститут публічного права

м. Київ, Україна

В процесі сучасного розвитку суспільства поширеною проблемою виступає таке явище як домашнє насилля. Його вплив розповсюджується у вимірі сучасного соціального простору та лідирує у світі як один із

найбільш впливових чинників щодо порушення прав людини. Домашнє насилля вже давно стало серйозною проблемою для кожної країни, де вивчається це питання. Як нам відомо, домашнє насилльство взяло свій початок ще у Європі, близько сторіччя тому, вже на той час вважалося правильним виховання та навчання дітей за допомогою биття гілками лози або застосування іншого насилля для ефективного «засвоєння».

Термін «домашнє насилльство», це діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насилльства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насилльство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь [1].

Домашнє насилля сьогодні є однією із глобальних проблем, а чисельність шляхів його подолання зростає. Якщо порівнювати країни світу, то, безсумнівно, ми можемо спостерігати за відмінністю їх підходів до вирішення цієї проблеми. Однак покарання – досить різні та залежать від країн. Найсуворіші – у Північній Європі. Наприклад, у Швеції криміналізовані всі форми домашнього насилльства. Можна опинитися за ґратами навіть за грубу емоційну сварку, під час якої висловлювалися погрози. Суд часто наказує кривднику дотримуватися визначеної дистанції від об'єкта насилльства, у разі порушення може бути накладено штраф або присуджено ув'язнення терміном до року. Схожі за жорсткістю закони й у Норвегії та Фінляндії [2].

Україна також продовжує поновлювати правовий механізм держави та ефективність своїх заходів щодо подолання домашнього насилльства. Як свідчить інформація на сторінках офіційного сайту МВС України, протягом останнього часу було притягнуто до адміністративної відповідальності сотні агресорів. Зараз вони перебувають під контролем поліцейських. Згідно Наказу «Про затвердження Порядку винесення уповноваженими підрозділами органів Національної поліції України термінового заборонного припису стосовно кривдника», який набув чинності з 11 вересня 2018 року поліцейські у випадках безпосередньої загрози життю або здоров'ю потерпілих мають право виносити терміновий заборонний припис кривдникам. Тим самим працівники Національної поліції надають пріоритет постраждалим особам. Також працівники правоохоронних органів, аби уникнути рецидивів правопорушень, проводять з ініціаторами насилля профілактичну роботу. А постраждалі від домашнього насилльства отримують психологічну, медичну та правову допомогу.

Терміновий заборонний припис може містити такі заходи:

- зобов'язання залишити місце проживання (перебування) постраждалої особи;
- заборона на вхід та перебування в місці проживання (перебування) постраждалої особи;
- заборона в будь-який спосіб контактувати з постраждалою особою [3].

Передбачена санкція статті 173-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення (вчинення домашнього насильства, насильства за ознакою статі, невиконання термінового заборонного припису або неповідомлення про місце свого тимчасового перебування) тягнуть за собою накладення штрафу від десяти до двадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від тридцяти до сорока годин, або адміністративний арешт на строк до семи діб, у разі ж вчинення повторних дій особою, яку протягом року було піддано адміністративному стягненню за одне з порушень, передбачених частиною першою цієї статті, тягнуть за собою накладення штрафу від двадцяти до сорока неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від сорока до шістдесяти годин, або адміністративний арешт на строк до п'ятнадцяти діб [4].

Сьогодні на міжнародній арені наша держава продовжує розвивати та зміцнювати стосунки з представниками різних країн світу для досягнення єдиної мети – подолання різного роду насилля у тому числі і домашнього насилля. Важливого значення набуває той факт, що досить плідною є співпраця між Україною та такими організаціями як ООН, ОБСЄ. Представники зазначених організацій відвідують нашу країну з цілю проведення конференцій, засідань та семінарів, що присвячені запобіжним заходам щодо протидії будь-яких проявів насилля. Результатом цієї співпраці є розробка спільних планів, що допоможуть у вирішенні зазначених питань.

Таким чином можна зробити висновок, що домашнє насилля, це проблема, яка бере свій початок ще з минулих століть та залишається актуальною і на сьогодні. Це явище охопило більшість країн світу та не оминуло нашої держави. Статистика, яку ми можемо спостерігати на офіційних сторінках сайту Єдиний портал органів системи МВС України та у інших ЗМІ, вражає та змушує замислитися багатьох з приводу цього питання. Також слід зазначити, що Україна продовжує співпрацювати з різними країнами світу у розробці проєктів та будувати безліч планів, щодо вирішення цієї проблеми. Правовий механізм нашої держави поновлюється та стає більш насиченим як цілому так і з приводу даної теми. За останні три роки Міністерство внутрішніх справ України

здійснило чи мало корективів до законодавчої бази, видало безліч наказів, відкриття притулків, гарячих ліній, які й досі функціонують, організувало мобільні групи з протидії домашньому насильству під назвою «ПОЛІНА» та організувало безліч тренінгів для осіб, які постраждали та осіб які являються ініціаторами домашнього насилля. В Україні відбувся надзвичайно великий прогрес, усі чинники демонструють прагнення працювати над цією проблемою.

Література:

1. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 р. №2229-VIII. Дата оновлення: 07.12.2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19> (дата звернення: 18.10.2023).

2. Злочин і кара: чому в Європі сімейне насильство під табу. УКРІНФОРМ. 2017 р. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/2360665-zlocin-i-kara-comu-v-evropi-simejne-nasilstvo-pid-tabu.html>.

3. Про затвердження Порядку винесення уповноваженими підрозділами органів Національної поліції України термінового заборонного припису стосовно кривдника: Наказ МВС України від 01.08.2018 р. № 654. Дата оновлення: 01.08.2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0965-18> (дата звернення: 17.10.2023).

4. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 р. № 8073-X. Дата оновлення: 19.10.2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення: 01.02.2024).

5. 60% жертв мовчать. Де і хто в Україні найбільше скаржиться на домашнє насильство – інфографіка. ТСН новини України. 2017 р. URL: <https://tsn.ua/ukrayina/60-zhertv-movchat-de-i-hto-v-ukrayini-naybilshe-skarzhitsya-na-domashnye-nasilstvo-infografika-1242831.html>

6. Тетяна Ковальчук: МВС планує масштабувати проєкт «Поліна» по всій території України. Єдиний портал органів системи МВС України. 2018 р. URL: https://mvs.gov.ua/ua/news/13063_Tetyana_Kovalchuk_MVS_planu_masshtabuvati_proekt_Polina_po_vsiy_teritorii_Ukraini_FOT_O.htm

7. Про затвердження Порядку проведення оцінки ризиків вчинення домашнього насильства: Наказ МСП, МВС України від 13.03.2019 р. № 369/180. Дата оновлення: 13.03.2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0333-19> (дата звернення 01.02.2024 р.).

8. Тетяна Ковальчук: Принцип нульової толерантності до домашнього насильства – індикатор розвиненого суспільства. Єдиний портал органів системи МВС України. 2018 р. URL: <https://mvs.gov>

.ua/ua/news/17173_Tetyana_Kovalchuk_Princip_nulovoi_tolerantnosti_do_domashnogo_nasilstva__indikator_rozvinenogo_suspilstva_FOTO.htm

Анастасія Москвичова. Як працює «Поліна» – поліція проти домашнього насильства. Радіо Свобода. 2019 р. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/28602166.html>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-358-6-3>

БОРОТЬБА З КІБЕРЗЛОЧИННІСТЮ В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Білецький Богдан Михайлович

*здобувач освітньо-наукового рівня (доктор філософії),
Науково-дослідний інститут публічного права
м. Київ, Україна*

Клюйко Сергій Валерійович

*здобувач освітньо-наукового рівня (доктор філософії),
Науково-дослідний інститут публічного права
м. Київ, Україна*

Кожна сучасна соціально активна людина в Україні використовує мобільні пристрої та користується інтернетом, державні органи переходять на електронний документообіг, стабільна діяльність банківського сектору, залізниці й авіатранспорту, великих підприємств залежить від стабільності кіберпростору, з яким вони працюють, та базується на комунікації за допомогою електронних засобів зв'язку.

В умовах війни такий злочин стає бойовою одиницею, а його основний інструмент – кібератаки і злами. Крім того, під час воєнного стану атаки можливі не лише з боку ворога, який використовує інфопростір для завдання шкоди обороноздатності України, а й з боку тих, хто вирішив скористатися ситуацією, коли правоохоронні органи перевантажені, та поживитися коштами наших громадян. Протягом півтора місяця війни кіберзлочинність в Україні стабільно зростає.

В наш час війна в інформаційному просторі може завдати не меншої шкоди, аніж війна на полі бою. Розуміючи це, у перший місяць війни парламент оперативного оптимізував кримінальне та кримінально-процесуальне законодавство, удосконаливши підстави та процесуальні

механізми притягнення до кримінальної відповідальності кіберзлочинців. Зміни зосереджено у двох законах:

– «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про електронні комунікації» щодо підвищення ефективності досудового розслідування «за гарячими слідами» та протидії кібератакам» № 2137-IX від 15.03.2022;

– «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо підвищення ефективності боротьби з кіберзлочинністю в умовах дії воєнного стану» № 2149-IX від 24.03.2022.

Перш ніж аналізувати закон, варто визначитися із термінологією. Законодавець надає власне визначення кіберзлочину, яке не є новим. Кіберзлочин (комп'ютерний злочин) – суспільно небезпечне винне діяння у кіберпросторі та/або з його використанням, відповідальність за яке передбачена законом України про кримінальну відповідальність (ККУ) та/або яке визнано злочином міжнародними договорами України (п. 8 ч. 1 ст. 1 Закону України "Про основні засади забезпечення кібербезпеки України" від 05.10.2017 N 2163-VIII).

Мета таких дій – розкрадання або руйнування інформації в інформаційних системах і мережах. В умовах війни кіберзлочини можуть здійснюватися з метою дестабілізації ситуації в країні, крадіжки необхідних (конфіденційних) даних, виведення з ладу державних інституцій, техніки, завдання іншої матеріальної шкоди.

Від початку війни стало відомо про велику кількість кібератак на Україну:

1. Варто згадати невдалу спробу атаки хакерського угруповання Strontium, які намагалися отримати доступ до комп'ютерних мереж в Україні, США та ЄС, щоб забезпечити тактичну підтримку фізичного вторгнення росії в Україну та викрасти конфіденційну інформацію.

Нещодавно Держспецзв'язку повідомило про отримання українськими користувачами нових небезпечних електронних листів з темою «№ 1275 від 07.04.2022», відкриття яких призводить до отримання хакерами повного контролю над вашим комп'ютером та загрожує крадіжкою та пошкодженням комп'ютерних даних.

Раніше, 4 квітня, Держспецзв'язку попереджувало про розповсюдження електронних листів з назвою «Військові злочинці РФ.htm», відкриття яких призводить до того, що зловмисники отримують віддалений доступ до комп'ютера жертви.

Під прицілом знаходяться також об'єкти критичної інфраструктури. Український провайдер Укртелеком зазнав потужної атаки 28 березня 2022 року, під час якої хакери намагалися проаналізувати, як влаштована IT-інфраструктура, вивести з ладу обладнання та сервіси, а також отримати контроль над мережею та обладнанням компанії.

2. 23 березня ворог намагався здійснити кібератаку на державні установи України з використанням шкідливої програми Cobalt Strike Weapon, яка уражає комп'ютер у випадку її відкриття.

Це приклади лише масованих атак. Ймовірно, про атаки менших масштабів та окремі випадки персональних зламів просто не повідомляється.

Відповідальність за кіберзлочини передбачена розділом XVI ККУ, саме 2 норми із цього розділу і зазнали змін відповідно до нового Закону 2149-IX.

Також Закон 2149-IX передбачає, що втручання в роботу інформаційних, електронних комунікаційних, інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних мереж не вважатиметься несанкціонованим, якщо таке втручання вчинено відповідно до Порядку пошуку та виявлення потенційних вразливостей таких систем чи мереж, текст якого Держспецзв'язку зараз активно напрацьовує.

Ще до початку війни, після кібератак 14 січня на сайти державних органів влади, відчувалася необхідність запровадження невідкладних змін в українському законодавстві для узаконення процедури Bug Bounty (залучення зовнішніх фахівців до пошуку помилок і вразливостей програмних продуктів, інформаційно-комунікаційних систем тощо). Тож на сьогодні ІТ-спільнота зможе легально тестувати державні інформаційні системи на наявність вразливостей, а держава отримає інструмент для значного підвищення ступеня захисту таких систем.

З іншого боку, запровадження ч. 6 ст. 361 ККУ є логічним продовженням змін у конструкції ч. 1 ст. 361 ККУ. Адже те, про що вказано у частині 6, раніше не визнавалося злочином відповідно до частини 1.

Електронна система публічних закупівель Prozorro заявила, що тимчасово призупиняє програму Bug Bounty у зв'язку з введенням воєнного стану в Україні до завершення воєнних подій. Незважаючи на припинення програми, дії багхантерів не будуть вважатися правопорушеннями, а нові звіти про знайдені вразливості будуть прийняті до розгляду після завершення воєнного стану та відновлення програми пошуку вразливостей Bug Bounty.

Варто визнати й певну неповноту закону в цій частині. Від початку війни в Україні активізувався неофіційний громадський рух кіберопору ворогові, так звана «КіберАрмія». Звичайні люди, поряд із професіоналами сфери ІТ, атакують ворога у кіберпросторі, завдаючи йому збитків та зриваючи плани. Формально такі дії можуть підпадати під ознаки складів злочинів, що передбачені ст. ст. 361, 361-1 ККУ.

Ймовірно, що навіть при ініціюванні відповідного кримінального провадження проти таких осіб, правоохоронні органи та суди використовуватимуть загальні механізми їх звільнення від відповідальності, адже дії таких осіб відповідають інтересам України та українського народу та не є суспільно небезпечними. Незважаючи на це, формалізація подібного звільнення від відповідальності на рівні приміток чи окремих частин відповідних спеціальних статей ККУ є бажаною у майбутньому, аби правоохоронні органи не витрачали власних зусиль на «дружній вогонь» чи пошук юридичних шляхів його уникнення.

Отже підвищення ефективності боротьби з кіберзлочинністю під час війни та посилення відповідальності за відповідні злочини є давно назрілим кроком. Новий закон розширює межі діяльності правоохоронних органів щодо розслідування кіберзлочинів, передбачених статтями 361, 361-1 ККУ. Посилення санкцій та додаткова криміналізація окремих діянь здатні частково стримати потенційних злочинців від вчинення нових злочинів.

Виправданим є й запровадження відповідальності за злочини, що скоєні у воєнний час. Настільки суворі санкції за їх вчинення продиктовані поточною ситуацією в країні, адже особа, яка завдає шкоди національним інтересам України чи українцям у кіберпросторі, тим самим допомагаючи агресору у цій війні, не може нести відповідальності меншої, ніж військові злочинці.

Сфера кіберпростору і раніше потребувала посиленого захисту та змін. Відкрите вторгнення росії стимулювало вдосконалення чинного законодавства та гарантій безпеки у сучасному інформаційному середовищі.

На підставі викладеного можемо констатувати, що під час війни в зоні ризику перебувають державні органи, великі підприємства, підприємства оборонної та критичної інфраструктури, а також підприємства, які забезпечують населення та оборону усім необхідним в умовах війни. Є ризики й для місцевих жителів, які перебувають в зоні бойових дій.

Література:

1. Боротьба з кіберзлочинністю в умовах дії воєнного стану: Закон 2149-IX. – LigaZakon: сайт. URL: https://jurliga.ligazakon.net/analytics/210562_borotba-z-kberzlochinnstyu-v-umovakh-d-vonnogo-stanu-zakon-2149-ix
2. Кримінальний кодекс України. Законодавство України: сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

ПИТАННЯ ЩОДО ВИМІРЮВАННЯ КОРУПЦІЇ У НАУКОВО-ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Богатирьов Іван Григорович

*доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України,
професор кафедри права та правоохоронної діяльності,
Державний університет «Житомирська політехніка»
м. Житомир, Україна*

Питання вимірювання та подолання корупції у науково – освітнього процесу в умовах воєнного стану пов'язано з тим, що під час російсько-української війни в Україні відбулися науково – освітні зміни, коли велика кількість наукових і освітніх кадрів вимушені були виїхати у більш безпечне місце, зокрема в межах країни або за кордон. Залишила країну і майбутні абітурієнти.

Унаслідок збройної агресії р.ф проти України станом на кінець липня 2023 р. зруйновано 337, пошкоджено 3 199 закладів освіти [1]. На жаль, руйнація закладів освіти продовжується. На її відбудову держава, разом з іноземними партнерами виділяє великі кошти. Цим, іноді користуються ті хто хоче, нажитися за рахунок війни. Причини виникнення корупції у сфері освіти умовно можуть бути об'єднані у три групи:

1) об'єктивні причини, до яких належать низький рівень заробітної плати освітян, обмежена кількість місць на бюджетну форму навчання насамперед за престижними спеціальностями або в рейтингових вищих навчальних закладах, недосконалість законодавства, спрямованого на запобігання та протидію корупції;

2) суб'єктивні причини, а саме: розчарування й апатія з боку викладачів до навчального процесу, який є ускладненим відповідно до вимог Болонської системи і не приносить достатніх матеріальних винагород; відсутність пошани до викладацької роботи з боку студентів; замовчування студентами випадків давання і вимагання грошової чи іншої матеріальної винагороди;

3) об'єктивно-суб'єктивні причини, зокрема: відпрацьовування особою витрат у зв'язку із влаштуванням на викладацьку роботу, недостатні правові та соціальні гарантії захисту освітян [2].

Крім того, на вимірювання та подолання корупції у науково – освітнього процесу в умовах воєнного стану вплинув і той фактор, коли наукове і освітянське середовищем вимушене було втрати людей у зв'язку з їх станом здоров'я, ковідної пандемії або в результаті, загибелі під час окупації ворогом державою агресором р.ф. міст і сіл нашої країни.

І ще одно важливе питання, що в умовах воєнного стану змінилися підходи до відбудови закладів вищої освіти, котрі постраждали від артилерійських снарядів, ракет і бомб держави агресора рф. Отож, використання ЗВЮ інноваційних технологій в науковій та освітній галузі стало об'єктивною закономірністю, зумовленою новою парадигмою у навчанні і проведенні фундаментальних прикладних досліджень.

За статистичними даними, на початок 2023 р. в Україні функціонувало 13 875 закладів дошкільної освіти (ЗДО), 12 976 закладів загальної середньої освіти (ЗЗСО), 670 закладів професійної (професійно-технічної) освіти (ЗП(ПТ)О), 332 заклади вищої освіти (ЗВО), 740 закладів фахової передвищої освіти (ЗФПО). У цих закладах загалом навчалось близько 6,5 млн здобувачів освіти й працювало майже 0,7 млн педагогічних і науково-педагогічних працівників. У 2022/2023 н. р. статутна діяльність провадилася закладами освіти в очному, дистанційному та змішаному режимах [1].

Позитивним кроком для закладів середньої освіти МОН України в умовах війни було прийнято адекватне рішення щодо розробки відео уроки з предметів для конкретних класів, які потім було викладено в Інтернеті. Все це позитивно вплинуло освітній процес. Щодо ЗВО то у них з'явилася певна автономію, котра дозволила викладати навчальні дисципліни в Онлай.

Отож, питання вимірювання та подолання науково-освітнього процесу в умовах воєнного стану стало на порядок денний закладів освіти України у сіх рівнів, а тому стало розглядатися як ефективні та результативні нововведення у змісті, методах, засобах і формах навчання та виховання здобувачів вищої освіти в управлінні системою освіти, в організації науково-освітнього процесу.

Отже, саме російсько-українська війна поставила Міністерство освіти та науки перед фактом прийняття життєво необхідних, швидких та нестандартних інноваційних рішень у галузі освіти і науки.

В першу чергу, це інтенсивний пошук нових підходів до навчання, отримання нових освітніх послуг в умовах воєнного стану, зокрема : навчання в очному форматі, доступ до матеріальної бази університету, отримання практичних навичок майбутньої професії, використання ефективних педагогічних та інформаційних технологій.

Завдяки вимірювання та подолання науково-освітнього процесу в умовах воєнного стану в навчальних закладах освіти всі активніше викладачі стали упроваджувати інноваційна технології. Це до речі, спонукало до пошуку нових напрямів роботи ректорату, вченої ради та кафедри. Варто також зазначити, що і професорсько викладацький склад ЗВО і здобувачі вищої освіти теж перебуває у цьому активному пошуку, оскільки проблема навчання це проблема кожного учасника освітнього процесу.

Як бачимо, незважаючи на складні умови, в яких знаходиться освіта в Україні заклади освіти, продовжують працювати у відповідних режимах, і формують не тільки у середовищі професорсько-викладацького складу нове педагогічне мислення, нові педагогічні ідеї, а також надають освітні послуги для здобувачів вищої освіти шляхом застосування нових форм навчання та моделі організації освітнього процесу.

Література:

1. Освіта і наука України в умовах воєнного стану. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/serpnevakonferencija/2023/22.08.2023/Inform-analytic.zbirn-Osvita.v.umovah.voyenno>. (дата звернення 02.02.2024).

2. Корупція в системи вищої освіти : сутність причини та наслідки. Режим доступу: <https://baas.gov.ua/ua/proekty/articles/b/560-koruptsiya-v-sistemi-vishchoji-osviti-sutnist-prichini-ta-naslidki.html> (дата звернення 02.02.2024).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-358-6-5>

ОКРЕМІ АСПЕКТИ КВАЛІФІКАЦІЇ МАЙНОВИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Боровик Андрій Володимирович

*кандидат юридичних наук, доцент, віцепрезидент з наукової роботи,
Науково-дослідний інститут публічного права
м. Київ, Україна*

В сучасних умовах воєнного стану в Україні постає проблема захисту майнових прав людини. Сьогодні диктує нам нові реалії, що

відіграють неабияку роль у становленні особистості кожного з нас, і однією з таких реалій для українського народу є війна, що триває на теренах нашої Батьківщини. У зв'язку з військовою агресією російської федерації, український народ страждає як на фізичному та психологічному рівнях. Через це стало актуальним проблема майнових злочинів у відношенні українців, як самими громадянами так і військовими росії. Із початком війни було введено воєнний стан, а згодом прийняті закони, які змінили Кримінальний кодекс України, посиливши кримінальну відповідальність за ряд злочинів в умовах воєнного стану.

Зміни до Кримінального кодексу торкнулися складу злочинів, передбачених у статтях 185 (крадіжка), 186 (грабіж), 187 (розбій), 189 (вимагання), 191 (заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем). Ці злочини отримали додаткову кваліфікуючу ознаку – скоєння в умовах воєнного стану. Також було підвищено мінімальну межу покарання у виді позбавлення волі за ст. 432 (викрадення на полі бою речей, які є при убитих або поранених) Кримінального кодексу України з трьох до п'яти років [1]. На час дії воєнного стану в Україні, будь-яке заволодіння чужим майном незалежно від його вартості, від кількості осіб, що вчиняють злочин, – буде кваліфікуватися як більш тяжкий злочин.

Це основні майнові злочини, які завжди становили значну частину всієї кримінальної статистики в Україні – крадіжка, грабіж, розбій, вимагання, а також розтрата і заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем.

Наприклад крадіжка – ч. 1 ст. 185 КК до цього вважалася не злочином, а кримінальним проступком, і за неї було передбачено покарання від штрафу 17 тис. грн. до обмеження волі строком до 5 років. Тільки при вчиненні крадіжки повторно або за попередньою змовою групою осіб (ч. 2 ст. 185), з проникненням у житло або інше 292 володіння (ч. 3 ст. 185) чи у великому, особливо великому розмірі (ч. 4, 5 ст. 185) – передбачалися покарання у вигляді позбавлення волі.

Нині ж крадіжка, учинена в умовах воєнного або надзвичайного стану – є особливо кваліфікованим складом злочину. Вчинення крадіжки в умовах воєнного стану – одразу кваліфікується за ч. 4 ст. 185 КК, за що передбачено покарання у вигляді позбавлення волі від 5 до 8 років.

З 8 березня 2022 року такі ж зміни передбачені й за грабіж, розбій, вимагання, а також розтрата й заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем (корупційний злочин), які вчинені в умовах воєнного або надзвичайного стану. Всі ці злочини кваліфікуються одразу за ч. 4 відповідної статті (186, 187, 189, 191 КК) як особливо кваліфіковані. Приміром за розбій (напад з метою заволодіння чужим майном, поєднаний із насильством, небезпечним для життя чи здоров'я особи, яка зазнала нападу, або з погрозою застосування такого

насильства) – злочинцю загрожує не лише позбавлення волі на строк від 8 до 15 років, а ще й конфіскація майна.

Протиправні посягання на власність негативно впливають на соціальні і економічні процеси, що відбуваються в державі, несприятливо впливають на загальний стан злочинності, виступають однією з детермінантів, які здатні перешкоджати зростанню матеріального добробуту громадян України і розвитку української економіки в цілому. У зв'язку з цим, «на сучасному етапі вкрай необхідно вирішення теоретичних проблем кримінально-правової охорони власності в Україні, що буде сприяти як удосконаленню національного законодавства щодо всебічного захисту власності кримінальноправовими засобами, так і підвищенню ефективності правозастосовної практики у цій сфері» [1, с. 35].

Перш за все слід відмежовувати схожі поняття: вилучення майна – застосовується тільки щодо майна державної власності; безоплатна передача майна – щодо об'єктів комунальної та приватної власності, які передаються добровільно, та примусове відчуження – щодо майна, яке перебуває у приватній чи комунальній власності і відчужується без доброї волі колишнього власника. Саме за примусового відчуження виникає право повного відшкодування вартості такого майна державою або повернення його після припинення воєнного стану.

Право приватної власності є непорушним. Примусове відчуження об'єктів права приватної власності може бути застосоване лише як виняток з мотивів суспільної необхідності, на підставі і в порядку, встановлених законом, та за умови попереднього і повного відшкодування їх вартості. Примусове відчуження таких об'єктів з наступним повним відшкодуванням їх вартості допускається лише в умовах воєнного чи надзвичайного стану [2].

Досліджено, що під час дії воєнного стану передбачена можливість:

- примусового відчуження майна, тобто позбавлення власника права власності на індивідуально визначене майно, що перебуває у приватній або комунальній власності та яке переходить у власність держави для використання в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану за умови попереднього або наступного повного відшкодування його вартості;

- вилучення майна, тобто позбавлення державних підприємств, державних господарських об'єднань права господарського відання або оперативного управління індивідуально визначеним державним майном з метою його передачі для потреб держави в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану.

Таким чином, не зважаючи на підтримку намагань законодавця посилити відповідальність за кримінальні правопорушення проти власності шляхом використання кваліфікуючої ознаки «в умовах воєнного стану», слід відзначити, що при запровадженні такої ознаки

законодавець порушив принцип системності. Для вирішення цієї проблеми необхідно переглянути підхід до визначення кваліфікуючих ознак окремих кримінальних правопорушень проти власності, розширити коло кримінальних правопорушень проти власності, у яких використовується така кваліфікуюча ознака.

Література:

1. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. Харків : Право, 2013. 1040 с. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану: Закон України від 17.05.2012 р. № 4765-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4765-17#Text>.
3. Кравчук О, Михайленко Д. Воєнний стан як обставина, яка впливає на кваліфікацію злочину та призначення покарання. URL: <https://pravo.ua/voic№№yi-sta№№-iak-obstavy№№a-iaka-vplyvaie-№№akvalifikatsiui-zlochy№№u-ta-pryz№№ache№№№ia-pokara№№№ia/>.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-358-6-6>

МІЖНАРОДНА МІГРАЦІЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ЛЮДСЬКОГО РЕСУРСУ ЯК ЗАГРОЗА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Боровик Людмила Андріївна

*кандидат педагогічних наук, доцент,
член-кореспондент Міжнародної кадрової академії,
доцент кафедри теорії і методики журналістської творчості,
Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янука
м. Рівне, Україна*

Найголовнішою умовою розвитку будь-якої цивілізованої країни в XXI столітті виступає інформаційно-інноваційне середовище як основа прогресу у всіх сферах життя. Основою цього середовища – є інтелектуальний ресурс, який є головною характеристикою сучасного суспільства та підвищенням рівня компетентнісного профіля працівника

в Україні. Саме в інтелектуальному ресурсі сконцентрована сила держави і запорука розвитку і добробуту громадян.

На збереження і розвиток інтелектуального ресурсу істотно впливають глобалізаційні процеси: відкритість кордонів, вільний ринок праці і капіталу, міграція фахівців. Глобальна боротьба за ресурси, першочергово за людські, збільшує імовірність певних загроз для економічної безпеки держави. Зокрема, в Україні уже активізувалися проблеми, пов'язані з деструктивними тенденціями інтелектуального розвитку та їх впливом на індикатори економічної безпеки. Цьому сприяло посилення міграційних потоків. За умов обмежених ресурсів саме інтелектуальний потенціал країни є невичерпним джерелом інновацій, стимулом для розвитку та формування конкурентних переваг.

Інтелектуальні ресурси (від лат. *intellectus* – розуміння, розум) – історично сформовані здібності, уміння та навички розумової діяльності, спрямовані на підтримку взаємодії процесів виникнення, становлення та зміни суб'єктів соціального буття. Інтелектуальним ресурсом є лише ті знання, що актуалізовані в суспільстві (в економіці, освітніх технологіях тощо). Носієм є – людина, що володіє певними знаннями та технологіями мислення [1].

Життєвий цикл інтелектуального ресурсу складається з його накопичення, збереження, використання і відтворення. Для країн, що розвиваються, саме два останні процеси доволі проблематичні, в контексті глобалізаційних впливів. Загалом, життєвий цикл інтелектуального ресурсу держави обумовлюють: рівень економічного розвитку і добробуту населення, ефективність діючих політичних інститутів, стан розвитку демократичних прав і свобод тощо.

Накопичення і відтворення інтелектуального ресурсу є серйозним завданням для державної і політичної еліти «третього світу», оскільки багато висококваліфікованих фахівців прагнуть професійно розвиватися в економічно розвинених країнах-лідерах. Безумовно, кожна людина має право обирати де професійно реалізовуватися, особливо якщо батьківщина не здатна забезпечити професійне зростання і гідну заробітну плату. Та внаслідок трудової міграції держава втрачає інтелектуальні ресурси [2]. Еміграція учених і висококваліфікованих фахівців, інтелектуального людського ресурсу, – серйозна загроза для інтелектуальної безпеки країни, котра визначається рівнем розвитку наукового потенціалу та інтелектуальних ресурсів, тобто станом підготовки працездатних носіїв наукового інтелекту, кількістю спеціалістів і учених, людей з вищою освітою.

За своїми наслідками криза в процесі формування і розвитку інтелектуального ресурсу потенційно більш небезпечна, аніж економічна. Водночас на її подолання може знадобитись декілька

десятиліть чи навіть століть. В умовах глобалізації наростає важливість наукового потенціалу, наявності передових технологій для розвитку і підвищення конкурентоспроможності країни на світовій арені, тож проблема забезпечення інтелектуальної безпеки стає дедалі актуальнішою.

Відтік інтелектуального людського ресурсу, безсумнівно, є масштабною проблемою і має три рівні виміру: глобальний, національний і особистий.

Глобальний рівень проблеми. Унаслідок значних трансформацій трудова міграція стала нормою для сучасного суспільства і об'єктивним процесом, який важко зупинити або попередити. Міграція на цьому рівні має позитивні наслідки, оскільки сприяє обміну знаннями і капіталами.

Національний рівень проблеми. Держава захищає національні інтереси і розглядає проблему витоку мізків як виклик або навіть загрозу економічній і інтелектуальній безпеці. Проблема має яскраве негативне забарвлення.

Особистий (індивідуальний) рівень проблеми. Кожна людина має право на гідне життя, достойну оплату праці і на свободу пересування. Заборони та обмеження цих догм є порушенням прав людини [3].

Недофінансування науки і освіти, занижена державою моральна і матеріальна оцінка праці учених і фахівців з вищою освітою, применшення їх соціальної значущості, неprestижність професій, пов'язаних з наукою, зниження якості дипломних робіт та дисертацій, небажання або неможливість праці за спеціальністю – усе це соціально-економічні причини відтоку інтелектуального людського ресурсу закордон. Потенційні політичні мотиви «еміграції» інтелектуального ресурсу – війна, міжнародна і регіональна політична нестабільність, внутрішньополітична криза, тощо.

Наслідки відтоку вчених і висококваліфікованих фахівців – падіння рівня розвитку економіки країни, технологічна та інноваційна відсталість від провідних держав світу. Адже інтелектуальний ресурс, будучи основною передумовою розвитку економіки, відіграє ключову роль і у формуванні та накопиченні фінансового капіталу. Втрати інтелектуального ресурсу сприяють виведенню національного капіталу і його інвестуванню у економіку інших країн.

Література:

1. Марутян Р. Відтік мізків – загроза для національної безпеки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://matrix-info.com/vyitik-mizkiv-zagroza-dlya-natsionalnoyi-bezpeky-i>.

2. Кендюхов О. Сутність і зміст організаційно-економічного управління інтелектуальним капіталом підприємства / О. Кендюхов // Економіка України. – 2004. – № 2. – С. 33–40.

3. Sveiby K.-E. Measuring Intangibles and Intellectual Capital – An Emerging First Standard All rights reserved [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sveiby.com>.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-358-6-7>

ОСОБЛИВОСТІ ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У СФЕРІ ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН, ЇХ АНАЛОГІВ АБО ПРЕКУРСОРІВ, ВЧИНЕНИМ НЕПОВНОЛІТНИМИ

Бурма Олексій Віталійович

*адвокат, здобувач освітньо-наукового рівня (доктор філософії),
Науково-дослідний інститут публічного права
м. Київ, Україна*

Оліневич Олександр Анатолійович

*здобувач освітньо-наукового рівня (доктор філософії),
Науково-дослідний інститут публічного права м.
Київ, Україна*

У сучасній науковій та юридичній літературі поняття злочинності неповнолітніх прямо пов'язане саме з віком суб'єкта, який вчиняє злочин. У кримінології злочинність неповнолітніх розглядається через призму негативного явища, що проявляється у певній сукупності злочинів, вчинених неповнолітніми особами у віці від 14 до 18 років. Саме вік є біологічною ознакою, що визначає соціальні й психологічні особливості етіології злочинності неповнолітніх, способи та специфіку їх попередження.

Особливо гостро потребує уваги запобігання злочинів, котрі вчинені неповнолітніми у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів. Структурна частка таких злочинів (зокрема, ст. ст. 305–324 КК України), становить щорічно 5–6% всіх злочинів, вчинених неповнолітніми. Тому на даний момент, превентивна діяльність щодо запобігання даного виду злочинів є надзвичайно важливою та актуальною [1].

Розвиток та соціальне становище молоді є чи не найголовнішим показником рівня суспільства. А тому своєчасне та ефективне

запобігання злочинності серед неповнолітніх, створення можливостей для всебічного розвитку молоді є запорукою соціального прогресу держави в цілому.

Важливе значення у боротьбі з наркоманією та вчиненні злочинів у сфері обігу наркотиків серед неповнолітніх має сім'я. Сім'я виступає інститутом первинної соціалізації, виконує провідну роль у формуванні особистості неповнолітнього. Проте в час інформаційного розвитку відбувається зменшення впливу сім'ї на виховання підростаючого покоління.

В сучасних реаліях цю роль частіше виконує телебачення та Інтернет. Безліч пропозицій та нав'язливої реклами на кожному кроці «стирає» у неповнолітніх страх перед наркотиками та критичне усвідомлення їх впливу на організм, формує тенденцію, коли підлітки віддають перевагу наркотикам, а не алкоголю [3, с. 35].

Криза сімейних відносин, погана якість шкільної освіти, відсутність організованого дозвілля, наркотизація середовища в кінцевому етапі формують у неповнолітнього кримінальну мотивацію, під впливом якої вчиняється більшість злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів.

Для подальшого запобігання вчиненню злочинів серед неповнолітніх, які вчиняються у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, держава та суспільство повинні зробити наступні кроки:

- проводити захист від негативних явищ, що можуть спричинити зміну ціннісних орієнтацій, світогляду та соціального самопочуття молоді;

- розробляти новітню державну молодіжну політику для вдосконалення системи виховання та освіти молоді, методів реалізації соціальних, економічних та духовних потреб;

- розробляти заходи, спрямовані на організацію дозвілля: відновлення і будівництво культурних, спортивних і розважальних об'єктів для членів суспільства;

- розробка заходів та прийомів, спрямованих на формування здорового способу життя дітей та молоді, посилення контролю за дотриманням кримінального законодавства;

- посилення кримінальної відповідальності за схилення неповнолітніх до вживання наркотичних засобів та встановити кримінальну відповідальність за нав'язливу рекламу Інтернет-ресурсів, які мають у продажі наркотичні засоби та психотропні речовини.

Провівши дослідження злочинів, які були вчинені неповнолітніми, нам вдалося виділити основні фактори ризику щодо можливості вчинення ними злочинів у сфері обігу наркотичних засобів: недостатній рівень правової свідомості та знань; низький рівень організованої системи дозвілля; вживання алкогольних, спиртних та наркотичних речовин; низький рівень правосвідомості батьків та недостатня увага щодо виховання дитини, нав'язлива реклама Інтернет-ресурсів, які пропагують вживання наркотичних засобів [4, с. 104].

На підставі викладеного можемо констатувати, що основним методом боротьби зі злочинністю неповнолітніх у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів є превентивна та профілактична діяльність, заснована на засадах соціального, економічного й культурного характеру. Така діяльність покликана забезпечити достойний рівень культури, добробуту, виховання та навчання нового покоління.

Враховуючи проблематику піднятого нами питання, доведено необхідність модернізації й вдосконалення ефективності державної та соціальної політики, яка буде спрямована на профілактику злочинів, вчинених неповнолітніми у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів і запропонували способи їх подальшого та найшвидшого подолання.

Література:

1. Кримінальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*: кодекс від 05.04.2001, редакція від 25.09.2019. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
2. Галушко Б.С. Поняття злочину у кримінальному праві України. *Актуальні проблеми держави і права*. 2012. № 3. С. 592–596.
3. Лесько Н.В. Правове виховання дітей – важливий напрям профілактики правопорушень. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Юридичні науки. 2014. № 810. С. 33–37.
4. Мотунова Н.В. Сутність поняття профілактики правопорушень серед неповнолітніх. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2013. Випуск 31. С. 104–106.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-358-6-8>

МІЖНАРОДНЕ НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ У СІМЕЙНІЙ СФЕРІ

Буряк К. М.

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри підприємництва, організації
виробництва та теоретичної і прикладної економіки,
Український державний хіміко-технологічний університет
м. Київ, Україна*

Безпідставне втручання в особисте та сімейне життя, посягання на недоторканість житла, дискримінації за будь-якою ознакою отримали міжнародне визнання. ЄС та його країни-члени працюють разом, щоб

запобігати та боротися з насильством щодо жінок та дівчат, захищати жертв та покарати правопорушників. Адже насильство щодо жінок і дівчат є одним із найбільш систематичних і поширених порушень прав людини в усьому світі. Не є винятком і країни ЄС. На жаль, кожна третя жінка зазнавала фізичного або сексуального насильства, переважно з боку інтимних партнерів.

Так, наприклад, під час пандемії COVID-19 зареєстровано значне зростання фізичного та емоційного насильства щодо жінок. Звіти свідчать про те, що в деяких країнах кількість дзвінків на телефонні лінії допомоги жертвам домашнього насильства зросла в п'ять разів [1].

Насильство в Інтернеті також зростає, націленим, зокрема, на молодих жінок і жінок у громадському житті, таких як журналісти та політики. Жінки також зазнають насильства на роботі: близько третини жінок у ЄС, які стикалися з сексуальними домаганнями, зазнали цього на роботі [2].

ЄС та його країни-члени працюють на різних фронтах, щоб покласти край гендерному насильству, захистити жертв цього жакливого злочину та покарати правопорушників.

Важливу роль при цьому відіграло прийняття таких міжнародно-правових актів, як Загальна декларація прав людини; Конвенція про політичні права жінок; Декларація прав дитини; Міжнародний пакт про громадянські і політичні права; Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права; Декларація про ліквідацію усіх форм дискримінації стосовно жінок; Декларація про викорінювання насильства стосовно жінок; Конвенція про згоду на вступ до шлюбу, мінімальний шлюбний вік та реєстрацію шлюбу; Конвенція про рівну винагороду чоловіків і жінок за рівноцінну працю; Конвенція про охорону материнства; Конвенція про рівне поводження та рівні можливості для працюючих чоловіків і жінок: працюючі із сімейними обов'язками; Конвенція про дискримінацію у сфері праці та занять тощо.

Проведений нами аналіз масиву міжнародного правового регулювання попередження злочинності у сімейній сфері показав, що міжнародні правові документи мають слабку сторону розв'язання зазначеної проблеми. Водночас, у цих документах встановлено їх достатньо вузьку спрямованість, зокрема, в них більше мова йдеться про гендерну рівність між чоловіком і жінкою, а також попередження вчинення, зокрема насильства над дитиною.

Наприклад, у низці міжнародно-правових документів, прийнятих, зокрема, на Генеральній Асамблеї ООН, попередження злочинності у сімейній сфері розглядається у контексті боротьби за права і свободи людини. В принципі, якщо розглядати кривдника або кривдницю, які вчиняють кримінальне правопорушення в сім'ї, то можна з певністю

довести, що вони порушують низку прав людини: право кожної людини на рівний захист перед законом і відсутність дискримінації за ознакою статі; право не піддаватися жорстокому поводженню; право на життя і фізичну недоторканність; право на найвищі стандарти фізичного і психічного здоров'я.

Варто також наголосити, що проведене нами вивчення зарубіжного досвіду попередження злочинності у сімейній сфері засвідчило, що у Європі завдяки активним діям міжнародних правозахисних організацій істотно розширилися уявлення про дотримання прав людини, зокрема, змінилося розуміння відповідальності держави за вчинення особою – кривдником або кривдницею кримінального правопорушення.

Наразі в ЄС немає спеціального законодавства щодо насильства щодо жінок і домашнього насильства. Проте це питання охоплюється деякими директивами та постановами ЄС, зокрема у сферах судової співпраці у кримінальних справах, рівності між жінками та чоловіками та політики надання притулку.

Наприклад, директива ЄС, що встановлює мінімальні стандарти щодо прав, підтримки та захисту всіх жертв будь-яких злочинів, гарантує забезпечення прав жертв гендерного насильства на всіх стадіях кримінального процесу. 8 березня 2022 р. Європейська комісія запропонувала нову директиву щодо боротьби з насильством щодо жінок і домашнім насильством. Пропозиція спрямована на забезпечення мінімального рівня захисту в ЄС від такого насильства. Нові правила криміналізують низку правопорушень, включаючи калічення жіночих статевих органів і кібернасильство. Директива також забезпечить, щоб жертви насильства мали: доступ до правосуддя; право вимагати компенсацію; доступ до безкоштовних телефонних ліній допомоги та кризових центрів щодо згвалтування.

9 червня 2023 р. Європейська Рада погодила свою позицію стосовно запропонованої Директиви щодо запобігання та боротьби з насильством щодо жінок і домашнім насильством.

Стамбульська конвенція від 2014 р. була підписана ЄС 13 червня 2017 р. У лютому 2023 р. Рада запросила згоду Європейського парламенту на ухвалення рішення про укладення ЄС конвенції. 1 червня 2023 року Європейська Рада ухвалює рішення про приєднання ЄС до Конвенції.

Право жінки жити без насильства також підтримується міжнародними угодами, такими як Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (1979) і Декларація ООН про ліквідацію насильства щодо жінок (1993).

У 2020 р. Єврокомісія прийняла стратегію гендерної рівності на період 2020-2025 років. Стратегія передбачає амбітний набір заходів для

припинення насильства щодо жінок і домашнього насильства. Цією стратегією ЄС підтвердив свою відданість щодо: запобігання та боротьби з гендерним насильством; підтримки та захисту жертв; притягнення винних до відповідальності [3].

Зокрема, саме під тиском громадськості у більшості країн Європи почалося державне субсидіювання кризисних центрів для жертв злочинності у сімейній сфері. Оскільки попередні закони не враховували специфіку і складність злочинності у сімейній сфері, то законодавець з метою її попередження розпочав вносити різні зміни і доповнення до цивільного, адміністративного, кримінального законодавств, а більшість держав стали розробляти спеціальні закони, мета яких полягала у створенні правової бази для реалізації комплексного підходу до вирішення проблем попередження злочинності у сімейній сфері. Тепер такі закони діють у більшості держав Європейського Союзу.

Висновок. Найважливіше, що усі вищеперераховані міжнародно-правові договори визнані Україною, мають обов'язкову юридичну силу та підлягають застосуванню судами України. Зміст базових категорій, що закладені в міжнародно-правових актах, конкретизується на рівні національного законодавства, а також прецедентним правом Європейського Суду з прав людини.

Література:

1. COVID-19 and Essential Services Provision for Survivors of Violence Against Women and Girls. URL: <https://www.un-ilibrary.org/content/papers/27084191/3> (дата звернення: 04.02. 2024)
2. OSCE-led Survey on the Well-being and Safety of Women. URL: <https://www.osce.org/projects/survey-on-the-well-being-and-safety-of-women> (дата звернення: 04.02. 2024).
3. EU measures to end violence against women. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/eu-measures-end-violence-against-women/> (дата звернення: 04.02. 2024).

ДЕТЕРМІНАНТИ ЗЛОЧИННОСТІ

Верещак Андрій Васильович

здобувач освітньо-наукового рівня (доктор філософії),

Науково-дослідний інститут публічного права

м. Київ, Україна

Актуальність теми обумовлюється тим, що питання причин та умов, саме, злочинності – одне з головних у кримінології. Воно існує протягом тисячоліть, тобто виникло, навіть, раніше самої науки кримінології, що підтверджує необхідність дослідження даної теми.

У сучасному розумінні кримінологією, вважається, наука про закономірності, функціонування, розвитку злочинності та боротьби з нею. Наведене визначення вдало вказує на сутність кримінології як науки про злочинність, форми і методи боротьби з нею.

Взагалі, науковці у сфері кримінології зазначають, що вплив соціальних умов життя та його суперечностей на характер морального формування молодого людини є визначальним і там треба шукати детермінанти злочинності.

М. А. Парнюк зазначає, що причинами та умовами вчинення кримінальних правопорушень є система. При визначенні того, що було причиною, а що наслідком, треба виділити два основних елементи, один з яких «причина», а другий – «наслідок». До причин злочинної поведінки необхідно віднести соціально-психологічні детермінанти, які складаються з таких елементів, як економічна, політична, правова, побутова психологія на різних етапах суспільної свідомості. Взаємодія умов та причин діє за типом детермінації минулого – теперішнього. Залежно від цього умови поділяються на такі групи: а) умови виникнення (формування) причини; б) умови забезпечення результативного процесу заподіяння [1, с. 14].

С. Г. Яцковський, визначає, що третім видом детермінант є корелянти. Їх зв'язок з наслідком називають, кореляцією. Це багатофакторна детермінація у масовидних системах, за допомогою якої зміни одних факторів у бік збільшення або зменшення викликають зміни інших факторів. Це зв'язок відповідності, більш або менш синхронної взаємозалежності декількох явищ один від одного. У цьому зв'язку синтезуються необхідність і випадковість, можливість і дійсність, причини і наслідки, визначеність і невизначеність, однозначність і неоднозначність [2, с. 146]. О. М. Джужа вказує на те, що кореляційний детермінізм відіграє значну роль у масовидних явищах, до яких

належить і злочинність. Визначення наявності або відсутності кореляції між явищами, що вивчаються, становлять обов'язковий етап, який попереджає дослідження причинної та зумовленої детермінації [3, с. 280].

Теорія причинності у кримінології має методологічне значення і значною мірою визначає сенс і зміст правової природи злочинності, соціальної сутності особи злочинця, сприяє розробці попереджувальних заходів і вирішенню інших кримінологічних проблем. Детермінанти злочинності, як ми знаємо, становлять систему соціально-негативних явищ і процесів, що детермінують злочинність як свій наслідок. Причини злочинності визначаються реальними умовами життя людини в основі якого – суперечності суспільства. Суперечності між самою особистістю і суспільством, реалізовані в правопорушенні, мають соціальну, психологічну або змішану природу. Причини злочинності конкретизуються через різні явища, які негативно характеризують економічну, соціальну, духовну і політичну сфери життєдіяльності суспільства. Такими явищами є різні недоліки в цих сферах, які знову ж таки негативно впливають на поведінку людини. Отже, причинний зв'язок – це така залежність, за якої одне явище, що називається причиною, породжує, тобто призводить до іншого явища, – наслідку.

У причинному зв'язку слід виокремити умову. Її роль зазвичай виконує те середовище, в якому діє причина, тобто це коло дії причини, коло породження наслідку. Умова впливає на причину як каталізатор, тобто або сприяє, полегшує дії причини, або перешкоджає їй; пришвидшує чи сповільнює її дію.

До характеристик причинності В. Н. Кудрявцев відносить усезагальність, незворотність, просторову та часову безперервність. Детермінанти можна співвідносити наступним чином: причина створює реальну можливість визначених наслідків, для настання яких необхідні ще певні умови. Самі собою умови породжувати наслідки, призводити до них не можуть, але у відповідній ситуації сприяють реалізації дії причини. Водночас подібне трактування може бути визнаним, але з деякими застереженнями [4, с. 134].

О. М. Джужа, зазначає, що причини – це ті процеси і явища, що породжують злочинність як свій безпосередній наслідок. Що стосується умов, то вони безпосередньо не породжують злочинність, але “відкривають шлях” для дії причин, полегшують настання суспільно небезпечних наслідків. Умовами виступають недоліки в управлінській та організаційній сфері діяльності різних галузей господарства і державного апарату [5, с. 182].

Причини та умови вчинення кримінальних правопорушень у кримінології поділяються на дві основні групи:

- об'єктивні;
- суб'єктивні.

Причини об'єктивного характеру потрібно шукати насамперед у недоліках, прорахунках морального, економічного, політичного, господарського і правового характеру в умовах свободи. Соціально-економічні проблеми нашої країни ускладнюють реалізацію норм кримінального законодавства, гальмують запровадження нових гуманних форм роботи з неповнолітніми правопорушниками та вкрай ускладнюють вирішення питань закріплення досягнутих результатів при поверненні підлітків у суспільство.

Суб'єктивними причинами та умовами злочинності можна вважати, ті її детермінанти, які повністю залежать від людської діяльності і являються, результатом вад такої діяльності, помилок в культурно-виховній та правоохоронній діяльності.

Отже, ми можемо зробити висновок, що основним з чинників становлення особи на шлях правопорушника є дефект в її соціалізації. Проте така категоричність не завжди виправдана, адже соціалізується будь-яка особа, стаючи дорослою і долучаючись то тих або інших суспільних відносин. Ускладнення у процесі самої соціалізації можуть бути обумовлені різними факторами, у тому числі це, розумові вади, генетичні аномалії, різні захворювання. Але з цього зовсім не випливає те, що кримінальні правопорушення спричиняються обов'язково ними. Кожний суб'єкт, зазнаючи зовнішнього впливу, реагує відповідно до свого внутрішнього світу. Ніякої однакової реакції тут бути не може через індивідуальність самої особи.

Література:

1. М.А. Парнюк. Принцип детерминизма в системе материалистической диалектики. Киев: Наукова думка, 1972. 356 с.
2. С. Г. Яцковский. Функциональная связь, корреляция и причинность. Категории причинности в диалектической концепции связи. Свердловск, 1974. 280с.
3. О.М. Джужа, В.В. Василевич, О.Ф. Гіда та ін. Профілактика злочинів : за заг. ред. О. М. Джужі. Атіка, 2011. 348 с.
4. В.Н. Кудрявцева, В.Е. Эминова. Криминология : підручник для юридичних вузів. М.: Юрист, 1995. 511 с.
5. М.В. Корнієнко, Б. В. Романюк, І. М. Мельник та ін. Курс криминології : Особлива частина; за заг. ред. О. М. Джужі.К.: Юрінком-Інтер, 2001. 480 с.

ЛЕГАЛІЗАЦІЯ КОРОТКОСТВОЛЬНОЇ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ

Верхотурова Мар'яна Андріївна

*кандидат історичних наук, доцент,
завідувач відділом організаційного забезпечення
наукових проектів і міжнародної діяльності,
Науково-дослідний інститут публічного права
м. Київ, Україна*

Красовський Олександр Петрович

*здобувач освітньо-наукового рівня (доктор філософії),
Науково-дослідний інститут публічного права
м. Київ, Україна*

Сьогодні, а особливо в умовах війни, все більш актуальним стає питання легалізації вогнепальної зброї. Електронні петиції на сайті Президента про право звичайних українців володіти вогнепальною зброєю набирають рекордну кількість підписів. Громадяни прагнуть отримати право на свій захист саме за допомогою зброї.

За статистичними даними на 100 українців припадає приблизно 7 одиниць вогнепальної зброї. Коли як у США 90 одиниць на 100 осіб [1].

З цього визрівають наступні питання:

- Чи готове наше суспільство до цього?
- Чи достатня правова база для реалізації прав на захист за допомогою вогнепальної зброї в повній мірі?

Через ситуацію, яка склалася в Україні (а саме початок операції об'єднаних сил на територіях Луганської та Донецької областей), як наслідок почалися групові порушення громадського порядку та безпеки, захват державних адміністрацій, відділків поліції, СБУ, прокуратури, невідконтрольний обіг незареєстрованої зброї та вчинення інших тяжких злочинів. Це питання стає дуже актуальним. Саме в цей час легалізація зброї буде дуже вдалим рішенням, так як це гарантуватиме захист приватної власності та самих громадян від злочинних посягань [2].

На даний момент в Україні відсутній спеціальний закон, який би регламентував придбання, зберігання та використання вогнепальної зброї (згідно зі ст. 263 КК України носіння, зберігання, придбання, виготовлення чи збут вогнепальної зброї, бойових припасів без передбаченого законом дозволу – караються позбавленням волі на строк

від 2 до 5 років). Також недоліки чинного законодавства дозволяють кваліфікувати захист зі зброєю як перевищення меж необхідної оборони, за яку передбачена кримінальна відповідальність у статтях 118 та 124 КК України [3].

Легалізація вогнепальної зброї надасть великий поштовх для підвищення рівня громадської відповідальності нашого населення та зменшення кількості незареєстрованої зброї та зброї завезеної з тимчасово окупованих територій.

Але для таких кардинальних змін наше законодавство повинно пройти через значні зміни, а саме необхідно ввести в дію закон про зброю, в якому повинно бути чітко регламентовано права та обов'язки громадян, які володіють зброєю, зазначено іспити та критерії відбору осіб, які мають право на використання / зберігання зброї.

В цьому сенсі позитивним є зарубіжний досвід. Наприклад, у США кількість загиблих від вогнепальної зброї на 100 тис. осіб у середньому складає 11.3. Надзвичайно цікавим є те, що у м. Кеннесо (штат Джорджія) у 1980 р. було прийнято закон, що зобов'язав громадян міста мати у кожній квартирі як мінімум одну одиницю вогнепальної зброї. В результаті чого рівень злочинності в 1982 р. знизився на 74%, а в 1983 ще на 45% і залишається до нашого часу дуже низьким [1].

Також дуже цікавою є порівняльна статистика злочинів із застосуванням вогнепальної зброї в США. Так за 2007 р. на 100 тис. жителів у столичному окрузі Колумбія було зареєстровано 30.8 вбивств із застосуванням вогнепальної зброї, у Вірджинії – 5.3, а у Вермонті – 1.9. Парадоксальним є те, що в Колумбії заборонено володіння вогнепальною зброєю, її купівля, продаж чи навіть ввезення з інших штатів. Однак в окрузі рівень вбивств у 6 разів вищий, ніж у сусідній Вірджинії, де кожен громадянин досягнувши 21-го року і пройшовши спеціальні курси вартістю \$50 має право приховано носити короткоствольну зброю. У штаті Вермонт можна вільно носити будь-яку вогнепальну зброю, однак рівень вбивств у 15 разів менший, ніж в окрузі Колумбія [1].

Уряд Великої Британії в 1997 році заборонив вільне володіння вогнепальною зброєю – в результаті кількість злочинів зросла на 88%, озброєних пограбувань – 101%, вбивств – 24% [4].

Головною проблемою легалізації вогнепальної зброї в Україні є низький рівень соціальної відповідальності населення та відсутність культури поводження зі зброєю. Але спираючись на зарубіжний досвід легалізації зброї можна переконатися у тому, що рівень злочинності зменшується в десятки разів, якщо населення має право легально купувати, зберігати, носити та застосовувати вогнепальну зброю з метою самооборони та захисту приватної власності. Чим вищий рівень легального озброєння населення, тим вищий рівень демократії в країні, соціальної відповідальності суспільства в цілому. Наша держава зараз

знаходиться у кризовому стані, тому легалізація зброї позитивно відобразиться зі сторони економіки, оскільки вона принесе значний прибуток від продажу зброї та її комплектуючих та технічного обслуговування; ліцензій і курсів з поводженням зі зброєю та врешті решт податку на зброю [5].

Література:

1. Колосок А.М. Легалізація зброї як каталізатор розвитку соціальної відповідальності суспільства. *Актуальні проблеми економіки*. 2013. № 11 (149). С. 113-118.
2. Цивільна зброя в Україні: міфи та реальність. Українська дійсність і міжнародний досвід легалізації та контролю / Г.Ф. Гергега та ін. Київ: Видавничий дім «АДЕФ-Україна», 2015. 152 с.
3. Бути чи не бути легалізації зброї в Україні? URL: <https://24tv.ua/special/zbroia/> (дата звернення: 20.05.2019).
4. Фріс П.Л. Право громадян на зброю – «PRO ET CONTRA». *Наше право*. 2015. № 5. С. 77–84.
5. Бусол О. Зарубіжний досвід легалізації вогнепальної зброї та можливість запровадження на території України. *Громадська думка про правотворення*. 2017. № 5 (130). С. 36–48.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-358-6-11>

ДОКАЗУВАННЯ СТОРОНОЮ ОБВИНУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЩОДО КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, ПОВ'ЯЗАНОЇ З НАДАННЯМ ПУБЛІЧНИХ ПОСЛУГ

Вінниченко Василій Анатолійович
*керуючий партнер,
Адвокатське об'єднання Аквила
м. Київ, Україна*

Кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг мають вплив на стан боротьби зі злочинністю і корупцією та є предикатними правопорушеннями до інших кримінальних правопорушень, тому з

метою якісної боротьби зі злочинністю необхідно дослідити питання доказування стороною зазначених кримінальних правопорушень.

Суб'єктами доказування у кримінальному провадженні є сторони. Зі сторони обвинувачення це є прокурор, слідчий, керівник органу досудового розслідування. Окрім того, до суб'єктів отримання доказів зі сторони обвинувачення, відповідно до ч. 3 ст. 41 КПК України, потрібно також відносити співробітників оперативних підрозділів, які під час виконання доручень слідчого, прокурора, мають повноваження слідчого, здійснюючи відповідні слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії.

Першочерговим елементом отримання стороною обвинувачення інформації є пошук доказів, виявлення (встановлення), а при необхідності, вилучення фактичних даних та їх джерел. Пошук фактичних доказів в процесі доказування, здійснюється суб'єктами сторони обвинувачення шляхом проведення контррозвідувальних, оперативно-розшукових дій, гласних та негласних слідчих розшукових дій, інших процесуальних дій передбачених КПК та законодавства.

Так, пошук фактичних даних та їх джерел може бути здійснений в процесі здійснення завдань органами контррозвідки передбачених абзацом другим пункту 2 частини першої статті 6 Закону України «Про контррозвідувальну діяльність» контррозвідувального забезпечення економічного, інформаційного, науково-технічного потенціалу, оборонно-промислового і транспортного комплексів та їх об'єктів, національної системи зв'язку, Збройних Сил України та інших утворених відповідно до законів України військових формувань, військово-технічного співробітництва, дотримання міжнародних режимів нерозповсюдження.

Можливе виявлення, джерел фактичних даних, з яких можна отримати доказів для кримінальних проваджень щодо розслідування зазначених правопорушень. Дані джерела фактичних даних, можуть, бути реалізовані з метою здобуття фактичних даних в оперативно-розшукових справах [1].

Пунктами 1, 2, 5 частини першої статті 10 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» встановлено, що матеріали оперативно-розшукової діяльності використовуються: як приводи та підстави для початку досудового розслідування; для отримання фактичних даних, які можуть бути доказами у кримінальному провадженні; для взаємного інформування підрозділів, уповноважених здійснювати оперативно-розшукову діяльність, та інших правоохоронних органів. Оперативна-розшукова діяльність органів правопорядку здійснює пошук фактичних даних та їх джерел про кримінальні правопорушення. Так, можуть бути виявлені фактичні дані

та їх джерела в процесі використання автоматизованих інформаційних систем, наприклад, використовуючи Єдину інформаційну систему Міністерства внутрішніх справ можливо встановити чи належить розроблювана особа до криміногенної категорії її майно, адміністративну практику відносно неї.

Наступним джерелом фактичних даних є підготовка відповідних аналітичних матеріалів, так, при розслідуванні зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми, можливе проведення аналітики в системі IBM Security i2 Analyst's Notebook даних господарських операцій юридичної особи, кола спілкування підозрюваного та членів організованої групи, аналізу трафіків телефонних з'єднань, руху підозрюваних. Так, програмні можливості IBM Security i2 Analyst's Notebook дозволяють виявити у візуальному форматі скриті зв'язки та закономірності злочинної діяльності, які дозволять виявити джерела фактичних даних [2].

Окремим напрямом перспективної аналітичної діяльності органів правопорядку з виявлення фактичних даних та їх джерел при розслідуванні зазначених кримінальних правопорушень є проведення аналізу відео з системи «Безпечне місто». Тобто здійснюючи пошук за номером транспортного засобу встановлюємо напрямки руху підозрюваних осіб, їх місця перебування [3].

Наступним шляхом, для пошуку фактичних даних та їх джерел, є виконання НС(Р)Д, передбаченої частиною 2 статті 264 КПК зняття інформації з електронних інформаційних систем без дозволу слідчого судді. Дана слідча дія з пошуку фактичних даних та їх джерел передбачає використання методики та інструментів OSINT (Open source intelligence) так оперативними підрозділами та слідчими можуть бути виявлені фактичні дані та їх джерела, у формі способу життя підозрюваного, його доходів, його контактів, витрат, наявного майна, журналістських розслідувань, технічних індикаторів засобів зв'язку.

Інший актуальним способом отримання фактичних даних та їх джерел, при розслідуванні зазначеної категорії правопорушень, є отримання фактичних даних шляхом виявлення, розшуку активів Національним агентством України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів. Національне агентство забезпечує виконання звернень органів досудового розслідування, прокуратури та судів щодо виявлення, розшуку активів. Так, фактичні дані та їх джерела шляхом розшуку активів Національним агентством, можуть бути доказом отримання неправомірної вигоди, недекларування інформації.

Класичним джерелом отримання фактичних даних та джерел про них є проведення допитів свідків можливо встановити місце знаходження матеріальних об'єктів, які можуть бути речовими доказами, щодо яких може бути проведена судова експертиза та встановити осіб яким відомі відомості щодо скоєного злочину.

Дієвим способом пошуку інформації є залучення осіб до конфіденційного співробітництва. Дані конференційного співробітництва (агентурної роботи), якщо вони не надані у формі показань не є самі по собі доказом. Проте, наприклад, до агента може належати особа, яка є працівником установи, службові особи якої систематично вчиняють корупційні злочини. Надалі агент, володіючи інформацією про обставини вчинення згаданих правопорушень, зокрема про коло осіб, які їх вчинили, розмір неправомірної вигоди тощо, надає її органам досудового розслідування, яку останні використовують для отримання доказів. Також агентів залучають до проведення НС(Р)Д.

Крім того, фактичні дані та їх джерела можуть міститись у результатах службових розслідувань. Так, при розслідування кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, що вчиняються наприклад у Державній кримінально-виконавчій службі України. Порядок службового розслідування у зазначеному органі регулюється Порядком проведення службових розслідувань у Державній кримінально-виконавчій службі України затвердженим наказом Міністерства юстиції України від 12.03.2015 № 356/5. За результатами такого службового розслідування складається висновок, якому можливо віднайти наступне: відомості про обставини, за яких особа рядового чи начальницького складу, стосовно якої призначено службове розслідування, вчинила дію або бездіяльність, що стали підставою для призначення службового розслідування, а також те, чи мали вони місце взагалі; час, місце, спосіб, мотив та мета вчинення дисциплінарного проступку та його наслідки; ставлення особи до скоєного, тощо.

А от у випадку вилучення фактичних даних і їх джерел з висновків службового розслідування в процесі проведення досудового розслідування, необхідним є законність проведення такого службового розслідування, дотримання законних та визначених процедур в процесі такого розслідування (дотримання адміністративного законодавства).

При отриманні фактичних даних та їх джерел в ході контррозвідувального забезпечення важливо дотримання контррозвідувального законодавства. Так, при отриманні фактичних даних та їх джерел при залученні до конференційного співробітництва

необхідно, щоб дане джерело було дозволено законодавством та не призводило до «плодів отруйного дерева».

Далі слідує перевірка фактичних даних – практична та інтелектуальна діяльність сторони обвинувачення, яка полягає у проведенні аналізу вилучених фактичних даних. На цьому етапі слідчому необхідно встановити чи даний доказ підтверджує істинність слідчої версії в кримінальному провадженні. Засобами проведення перевірки фактичних даних та їх джерел є проведення гласних та негласних слідчих розшукових дій, консультації зі спеціалістами. Так при вилученні фактичних даних у формі фінансово-господарських документів перевірка цих документів може здійснюватися шляхом призначення судово-бухгалтерської експертизи та інших слідчих дій.

У разі належного етапу перевірки фактичних даних та підтвердження їх істинності, сторони обвинувачення при розслідуванні зазначених правопорушень необхідно оцінити фактичні дані та визначити чи відповідають вони юридичному складу злочину та в якій мірі, чи є достатніми ці фактичні дані для підозри особи.

Важливим елементом оцінки доказів є принципи належності, допустимості, достатності і обґрунтованості. Одним із прикладів оцінки фактичних даних через призму їх належності у кримінальних провадженнях про корупційні правопорушення є моніторинг банківських рахунків, який підтверджує здійснення перерахунку на банківський рахунок неправомірної вигоди. Поняттю належності фактичних даних протиставляється їх неналежність. Наприклад співставлення способу життя підозрюваного, отриманий з показань свідків [4, с. 234-239].

Сторона обвинувачення також повинна встановити чи достовірні такі фактичні дані. При допиті свідків як засобі отримання фактичних даних важливо встановити, шляхом проведення слідчих розшукових дій достовірність цих показань.

В разі позитивної оцінки фактичних даних, сторона обвинувачення повинна належно процесуально оформити власні наданні фактичні дані та їх джерела. Та визнати їх значення певного доказу у кримінальному провадженні.

Література:

1. Погорецький М.А. Нова концепція кримінального процесуального доказування / М.А. Погорецький // Вісник кримінального судочинства. – 2015. – № 3.

2. Презентація ПЗ i2 OpenUA Search для пошуку інформації у відкритих джерелах даних України, в тому числі з використанням даних

YouControl URL: «<http://rdtex.ua/presentation-i2-openua-search/>» дата звернення (05.02.2024).

3. У рамках проекту «Безпечне місто» запущено новий аналітичний модуль відеоспостереження, що прискорить пошук правопорушників URL:«https://kyivcity.gov.ua/news/u_ramkakh_proektu_bezpechne_misto_zapuscheno_noviy_analitichniy_modul_videosposterezheniya_scho_priskorit_poshuk_prapovorushnikov/» дата звернення (05.02.2024).

4. Сергеева Д.Б. Належність доказів за новим КПК України / Д.Б. Сергеева // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – № 3 (31) – 2013.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-358-6-12>

ОСОБЛИВОСТІ ЕКОНОМІЧНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УМОВАХ ОСОБЛИВОГО ПЕРІОДУ В УКРАЇНІ

Возняк Іван Олександрович

здобувач освітньо-наукового рівня (доктор філософії),

Науково-дослідний інститут публічного права

м. Київ, Україна

Злочинність у сфері економічної діяльності – складне суспільно небезпечне явище, яке впливає на стабільність, завдає вагому шкоду економіці країни.

В літературі існують розбіжності до визначення поняття злочинів у сфері економіки. Неодноразово поняття «економічні злочини», «кримінальна економіка», «тіньова економіка» та інші отожднюють. Однак мають місце спроби доведення різної природи наведених явищ. Зокрема, О. Яковлев розглядав економічний злочин як майновий і корисливий, а також злочин у сфері економіки. На думк у С. Кравчука усі ці поняття мають різний спектр вчинення протиправних діянь. Злочини у сфері економіки, стверджує автор, це переважно господарські злочини, злочини у сфері господарської діяльності з використанням службового становища. До злочинів економічного характеру С. Кравчук відносить діяння, які пов'язані із спричиненням матеріальної шкоди чи отримання матеріальної вигоди [1].

У криміналістичній літературі комплекс злочинів у сфері економіки розглядається як певна технологія злочинного збагачення, в якій виділяють основні і вторинні злочини. До основних відносять економічні злочини, які

вчиняються безпосередньо з метою заволодіння чужими коштами чи іншим майном. Вторинними економічними злочинами вважають ті, які безпосередньо не надають матеріальної вигоди злочинцю, однак є способом вчинення основного злочину чи його приховування. За своєю сутністю злочини у сфері економіки спрямовані на заволодіння коштами та іншими цінностями і пов'язані із порушеннями законодавчо встановлених норм. Згідно Кримінального кодексу України до злочинів у сфері економіки, зокрема основних, можна віднести шахрайство, заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовим становищем, тоді як до вторинних економічних злочинів належать легалізація (відмивання) грошових коштів та іншого майна, здобутих злочинним шляхом, а також фіктивне підприємництво [2].

Економічні злочини мають надзвичайно складний механізм здійснення, а отже і складний механізм їх виявлення та розслідування. Механізм злочину являє собою систему процесів взаємодії всіх учасників злочину між собою і навколишнім середовищем, що приводить до утворення криміналістично-значущої інформації про злочин, його учасників та результати. Механізм злочину містить відомості про те, яким чином здійснено той чи інший злочин у сфері економіки. Особливість економічного злочину полягає в тому, що предметом протиправного діяння виступає майно як капітал, а тому має місце підвищена організованість та використання специфічних способів поведінки.

Фактором, який приваблює злочинців до здійснення економічного злочину виступає розвиток кризових ситуацій в економіці. Не слід ігнорувати факт боротьби за економічну владу, що дає можливість розширення застосування кримінальних способів заволодіння та здійснення протиправних діянь у сфері економіки.

Ще однією із особливостей вчинення економічних злочинів можна вважати той факт, що злочинні діяння вчиняються під виглядом різного роду цивільно-правових угод, а тому ззовні вони мають вигляд цілком законних господарсько-фінансових операцій.

Останніми роками спостерігається тенденція щодо збільшення кількості виявлених кримінальних правопорушень, учинених на підприємствах, установах та організаціях. Так, у 2018 р. було зареєстровано 49 248 кримінальних правопорушень, учинених на підприємствах, установах та в організаціях. Із них переважну більшість становлять злочини проти власності, і лише 28 459 (49%) можна віднести до економічних злочинів, з них: 7 103 (13%) складають привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, 3 675 (6%) – злочини у сфері господарчої діяльності й 10 011 (30%) – злочини у сфері службової діяльності. У 2018 р. було зареєстровано 51 206 кримінальних правопорушень, учинених на підприємствах, установах та в організаціях [3].

Ураховуючи, що обсяг зареєстрованих економічних злочинів становить приблизно 10% від реальної кількості економічних злочинів, то безпосередні матеріальні збитки від економічної злочинності можуть бути значно вищими [4].

Суттєвим чинником економічної злочинності в Україні залишається й високий рівень безробіття населення. За даними Державної служби зайнятості рівень безробіття у 2017 р. становив 9,9%, у 2018 р. – 9,1%, а у 2019 р. – вже 9,6% [5]. Через тривалий спад виробництва, що відбувається в багатьох галузях, постійно зростає кількість людей, які числяться на виробництві, а на практиці перебувають у неоплачуваних відпустках і є фактично «тимчасовими» безробітними – резервом безробіття реального.

До найбільш вагомих організаційно-управлінських факторів економічної злочинності в Україні продовжують відносити корупцію. За даними міжнародної неурядової організації «Transparency International», яка розраховує індекси корупції у 180 країнах світу, Україна у 2019 р. займає 119 місце. Незважаючи на майже докорінну зміну в системі протидії корупції в Україні, які відбулися за останні чотири роки під тиском міжнародної спільноти, рівень корупції залишається на досить високому рівні, що створює передумови для криміналізації організаційно-управлінської діяльності у сфері економіки. Існуючі державні активи – це масштабне джерело корупції, оскільки більшість із них працюють в інтересах окремих бізнес-груп.

Таким чином, аналіз економічних злочинів свідчить, що злочинність у сфері економіки є найбільш проблематичним питанням сьогодення. Звісно держава реагує на дані злочини, намагається запобігти їм.

Діяльність правоохоронних органів і органів державної влади з протидії цьому суспільно небезпечному явищу на даний момент, не дивлячись на всі вжиті заходи, не дозволяє забезпечувати належного рівня економічної безпеки в країні. У більшості злочинів економічної спрямованості є одна спільна риса: вони завжди плануються, завжди умисні, хоча в окремих випадках трапляються і з необережності. Ефективність протидії злочинності безпосередньо залежить від отримання повної та достовірної інформації щодо кількісних і якісних показників певного виду злочинів та визначення тенденцій розвитку досліджуваного феномену [6].

Специфіка складу економічних злочинів не дозволяє правоохоронним органам миттєво реагувати на їх вчинення. Практика показує, що всі дії владних органів щодо запобігання економічним злочинам супроводжуються виникненням більш новітніх механізмів вчинення економічних злочинів. Саме тому дана тема є надважливою і ще тривалий час буде актуальною для досліджень.

Література:

1. Кравчук С. Й. Економічна злочинність в Україні / С. Й. Кравчук. – [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://westudents.com.ua/knigi/116-ekonomichna-zlochinnst-v-ukran-kravchuk-sy.html>
2. Меденцев А. М. Характеристика предмета та умов вчинення злочинів у сфері державних закупівель [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc8/65.pdf>
3. Звіт про кримінальні правопорушення, вчинені на підприємствах, установах, організаціях за видами економічної діяльності за 2019 р. // Генеральна прокуратура України: офіц. сайт. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113899&libid=100820
4. Мельничук Т.В. Ціна економічної злочинності: проблемні аспекти визначення та застосування. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2013. № 5. С. 189–193.
5. Рівень безробіття в Україні. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/unemploy/>.
6. Юртаєва К.В. Сучасні тенденції економічної злочинності в Україні. [Електронний ресурс].

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-358-6-13>

ЧОМУ МИ НЕ СПРОМОЖНІ ХОЧА Б НАБЛИЗИТИСЯ ДО РІВНЯ БОРОТЬБИ ІЗ КОРУПЦІЄЮ У ПОРІВНЯННІ З ІНШИМИ КРАЇНАМИ?

Гарасимів Олена Іванівна

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики,
Львівський державний університет внутрішніх справ
м. Львів, Україна*

Ряшко Олена Василівна

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики,
Львівський державний університет внутрішніх справ
м. Львів, Україна*

Корупція в Україні не просто одна з головних проблем, з якою стикаються як іноземні інвестори, так і місцевий бізнес, та навіть не

постійний головний біль, який можливо, хоча б тимчасово, втамувати таблеткою, це ракова пухлина, яка розростається щомиті, не дає вільно дихати нашій змученій, багатостраждальній країні, ганьбить репутацію, зжирає зсередини та змушує опускати руки у відчаї навіть запекліших патріотів. Низький рівень корупції викликає повагу, та й що лукавити, певні заздрощі, але зрозуміло, що це привелей існування розвинутих країн. На превеликий жаль, наша країна не є такою і як наслідок – швидкий економічний розвиток у корумпованій країні неможливий.

Якщо ми візьмемо до уваги Сполучені Штати Америки, які вже кілька десятиліть проводять боротьбу з корупцією, намагаючись знизити її до мінімального рівня, то ми побачимо, що на державному рівні було створено комітети та підготовлено фахівців ФБР для розслідування кримінальних правопорушень, в яких фігурувала корупція, на місцевому рівні цим питанням займається орган поліції штату, тобто кожен розосереджується на свою зону відповідальності. Головним напрямом антикорупційної політики США є профілактика корупції у системі державної служби, яка за основу взяла адміністративну мораль, що являє собою етичні та дисциплінарні норми. Крім того, відповідальність за порушення законодавства є досить жорсткою [1, с. 261].

Кримінальному переслідуванню за хабарництво в США піддаються не тільки ті, хто одержує хабарі, але і ті, хто їх дає. Важливо, що покаранню за хабарництво разом з нині функціонуючим підлягає, як колишній, так і майбутній службовець [2].

Президент США Джо Байден проголосив, що боротьба з глобальною корупцією буде в центрі його зовнішньої політики. У червні 2021 р. він підписав Меморандум про визнання боротьби з корупцією одним із основних інтересів національної безпеки США, що в свою чергу свідчить про надважливість цього напрямку.

Ізраїль є однією з досить вільних від корупції країн. Антикорупційна атмосфера забезпечується, зокрема, системою «певного дублювання моніторингу» за можливими корупційними діями. Моніторинг здійснюють урядові організації і спеціальні підрозділи поліції, відомство Державного контролера, що є незалежним від міністерств і державних відомств, і громадські організації типу «Відомства за чистоту уряду». Ці організації досліджують можливі джерела корупції, а у разі їх виявлення інформують органи розслідування.

Отриману інформацію обов'язково оприлюднюють. Дуже важливо, що ці організації не залежать від міністерств і відомств, чиновники яких можуть бути причетні до корупції. На управління боротьби з корупцією, яке входить до Адміністрації прем'єр-міністра, покладено обов'язок щодо навчання чиновників методам запобігання можливим корупційним діям і координації роботи різних внутрішніх служб з питань

боротьби за чистоту державних органів. Важливу роль також відіграють засоби масової інформації. Опублікування в них обвинувачень у корупції, як правило, містить пряму небезпеку кар'єрі політика.

Слід зазначити, що в Ізраїлі завдяки значним соціальним пільгам для чиновників і безжалісному покаранню у разі виявлення корупційних діянь корупція на нижчих щаблях управління практично відсутня. Доведених до суду справ щодо корупційних злочинів у Ізраїлі не більше 5%, проте репутація людини, причетної до корупційного скандалу, вкрай небажана [с. 168].

Корупція може набувати різних форм, як, наприклад, хабарництво, розкрадання, кумівство, *quid pro quo* – надання певної послуги за послугу у відповідь тощо. Ми можемо бачити окремі, нехай і систематичні, прояви корупції в Україні, як, скажімо, наплічники для Нацгвардії чи куртки та харчі для ЗСУ за завищеними цінами, але ніколи не досягнемо повної картини. Те ж стосується й інших країн. Якщо корупції не видно, це не означає, що її немає. Просто схеми можуть бути майстерніше налагодженими. Наші західні партнери неодноразово натякали та й казали напряду, що гідру української корупції треба обезголовити. І щоб нарешті вітчизняна влада перетворилася на Геракла антикорупції, союзники висунули низку вимог, без виконання яких нас позбавлять фінансової підтримки.

Один із найуспішніших прикладів боротьби з корупцією – Естонія – досягла цього, не створюючи окремих органів. Проте тут була політична воля політиків викоринити хабарництво. Після краху радянської моделі з'явилась і можливість. Після того, як естонська мова стала офіційною, багато російськомовних мігрантів втратили свої посади і замість них прийшли молоді естонці. Це повністю зруйнувало радянські корумповані мережі. А швидке відновлення економіки дозволило дати держслужбовцям високі зарплати. Наприклад, в Естонії обмежились програмою "Відверта держава", яка включала декілька міністерств. І цього було достатньо. У нас, навпаки, мало не щороку створюються фейкові установи, організації, міністерства.

Як свідчить міжнародний досвід, дієва антикорупційна стратегія повинна бути логічно вибудованою цілісною системою, яка складається із взаємозалежних елементів, серед яких, насамперед: ефективне антикорупційне законодавство; автономний (незалежний) спеціальний державний орган по боротьбі з корупцією сталий економічний розвиток країни; нетерпимість корупції з боку населення держави, залучення його до участі у реалізації державної антикорупційної політики.

Досвід розвинених країн показує, що антикорупційне законодавство повинно передбачати найсуворіші покарання за корупційні злочини – максимально великі штрафи і терміни ув'язнення, заборону професійної

діяльності на майбутнє, позбавлення пенсії та соціальних пільг тощо. При цьому, відповідальність за вчинення корупційних діянь є невідворотною і не має строку давності. Конфіскація коштів та майна, набутих злочинним шляхом, відбувається незалежно від їхнього кінцевого власника.

Насамкінець, хочеться додати, що все вищевказане не головне, головне, що нинішня влада явно зацікавлена в тому аби люди в державі були залежними, слабкими, не обурювалися, не виходили на мітинги та протести. Саме з цієї причини нам не створюють достойних умов життя, не платять гідну заробітну плату, не говорять правду про війну, бо в іншому випадку сильні і вільні громадяни мають змогу вимагати від влади виконання своїх прямих обов'язків і навіть переобрати її, чи не в цьому приховується найбільший страх сьогоднішніх правителів?

Зараз судитися можуть дозволити собі лише заможні та впливові люди (кум, сват, брат). Усім іншим залишається сподіватися лише на промисел Божий. Нами (на щастя, не усіма) вправно маніпулюють, тому відповідь на питання ефективності боротьби із корупцією насправді дуже легке. Політична еліта не просто не зацікавлена у цій боротьбі, вона чинить шалений супротив усіма засобами, як правило, не законними. Ми можемо просто спостерігати та рефлексувати або можемо боротися. Коли на кону стоїть збереження нашої державності та майбутнє України, думаємо відповідь очевидна.

Література:

1. Л. Приймак. Міжнародний досвід у сфері запобігання та протидії корупції (досвід країн-членів НАТО, ЄС). Актуальні проблеми запобігання та протидії корупції : тези I Всеукраїнської науково-практичної конференції (Хмельницький, 28 жовтня 2021 року). Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2021. 370 с.

2. Досвід зарубіжних країни у боротьбі з корупцією. <http://uspishnaukraina.com.ua/strategy/69/244.html>

3. Корупція: теоретико-методологічні засади дослідження / керівник авт. кол. доц. І.О. Ревак. Львів: ЛьвДУВС, 2011. 220 с.

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ ЩОДО ЗАСУДЖЕНИХ В УКРАЇНІ

Гнатчук А. Ю.

*здобувач освітньо-наукового рівня (доктор філософії),
Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янука
м. Рівне, Україна*

За нашим дослідженням саме кращі світові практики пенітенціарних систем світу засвідчують, що виконання судових рішень щодо засуджених, які відбувають покарання в місцях несвободи, можуть бути впроваджені в національне законодавство України за умови успішного проведення Міністерством юстиції України реформ кримінально-виконавчої системи та її трансформації у пенітенціарну систему у відповідності до європейських стандартів.

Таке розуміння впровадження кращих світових практик виконання судових рішень щодо засуджених, які відбувають кримінальні покарання в місцях несвободи та в уповноважених органах з питань пробації, свідчить про відкритість функціонування кримінальної системи України її надійність щодо захисту прав і свобод засуджених, персоналу який їх обслуговує та охорони інтересів суспільства у сфері кримінальної юстиції.

Такій підхід, на нашу думку, зумовлює необхідність аналізу фундаментальних праць, у яких учені намагаються визначити, з погляду кримінально-виконавчої науки, основні переваги концепції європейської пенітенціарної системи над кримінально-виконавчою системою у сфері виконання судових рішень щодо засуджених, котрі вчинили кримінальне правопорушення і за вироком суду були направлені відбувати покарання у виправні або виховні колонії Державної кримінально-виконавчої служби України або до уповноважених органів з питань пробації Державної установи «Центр пробації».

Черговий виток реформаційних перетворень, які проводить Міністерство юстиції України у XXI столітті обумовлений пошуком оптимальної моделі виконання судових рішень щодо засуджених, які відбувають покарання в місцях несвободи України. Одним із таких напрямів є вивчення і впровадження в практичну діяльність органів і установ виконання покарань зарубіжного досвіду функціонування пенітенціарних систем.

Варто наголосити, що саме практика має вагоме значення для розвитку наукової теорії, оскільки для всіх наук вона є не лише безпосередньо даним середовищем, а й формою об'єктивного буття взагалі. [1, с. 23]. Такий підхід вітчизняної вченої І. С. Яковець дозволяє теоретикам і практикам проводити дослідження питань виконання судових рішень щодо засуджених, які відбувають покарння в місцях несвободи через призму не тільки вітчизняного пошуку вирішення проблеми, а і шляхом вивчення кращих практик пенітенціарних систем зарубіжних країн.

Безперечно, що висвітлення проблемних питань впровадження в національну кримінально-виконавчу систему кращих здобутків виконання судових рішень у пенітенціарних системах зарубіжних країн пов'язано, як зауважує вітчизняний вчений І. Г. Богатирьов, з динамічною діяльністю майбутньої пенітенціарної системи України, завдання якої визначити структурно правельний шлях реалізації адекватних, морально, соціально та економічно виправданих видів кримінальних покарань за вчинене кримінальне правопорушення [2, с. 42].

Аналогічної позиції дотримується й інший вітчизняний вчений О. Г. Колб, який у своїх дослідженнях наголошує, що вивчення пенітенціарних систем світу має певні відмінності, що визначаються основними елементами сучасного реформування кримінально-виконавчої системи України та забезпечення її діяльності законодавчою та іншою нормативно-правовою базою. А це все є досить актуальною і привертає увагу значної кількості як вітчизняних, так і зарубіжних теоретиків і практиків цієї сфери діяльності.

Як вважає дослідник, саме розроблення і впровадження в життя більш досконалих форм застосування та виконання покарань надає змогу приблизити установи виконання покарань до Європейських стандартів. Водночас вчений наголошує на тому, що вивчення пенітенціарних систем світу має певні відмінності, що визначаються основними елементами державної політики кожної країни, які пов'язані з конкретною юрисдикцією та системою кримінального судочинства [3, с. 57–58].

Водночас інший вітчизняний вчений В. В. Василик звертає увагу на той факт, що подібні запозичення можливі лише з урахуванням специфіки економічного та соціального розвитку України, особливостей вітчизняної кримінально-виконавчої системи, історичного досвіду і традицій нашого народу, особливостей національної психології тощо [4, с. 129].

Варто також звернути увагу на позицію вітчизняного вченого О. О. Шкути, який дійшов висновку, відповідно до якого позитивний

європейський досвід може бути адаптований до українських реалій за умови ретельного вивчення найефективніших законодавчих конструкцій, що належать до пенітенціарних систем у різних державах, і використання цих напрацювань у кримінальному та КВП України [5, с. 227].

На завершення розгляду питання щодо впровадження в практичну практику місць несвободи та уповноважених органів з питань пробації міжнародного досвіду виконання судових рішень щодо засуджених в Україні свідчить про те, що чинне кримінально-виконавче законодавство України є недосконалим і таким, що потребує видозмін за кращими світовими практиками і є необхідно умовою підвищення ефективності та результативності роботи органів і установ виконання покарань та пробації. Це дозволить в процесі виконання судових рішень забезпечити безпечні умови життєдіяльності всіх суб'єктів виконання-відбування покарання, яке і є предметом цього наукового дослідження.

Література:

1. Яковець І. С. Теоретичні та прикладні засади оптимізації процесу виконання кримінальних покарань: дис. ... д-ра юрид. наук. Харків, 2014. 456 с. С. 23.
2. Богатирьов І.Г. Нариси становлення пенітенціарної системи України у працях вчених наукової школи «Інтелект» : монографія. Київ ВД. «Дакор» 2021. – 242 с. С. 42.
3. Колб О. Г. Проблеми реформування пенітенціарної системи в Україні. Вісник Луганського інституту внутрішніх справ. 1998. Вип. 2. С. 57–61.
4. Vitaliy Vasylyk. International experience in the functioning of penitentiary systems foreign countries and its implementation in Ukraine (Міжнародний досвід функціонування пенітенціарних систем зарубіжних країн та впровадження його в Україні). Visegrad Journal on Human Rights (Словацька Республіка). 2019. № 6-3 (Vol. 1). P. 127–134.
5. Шкута О. О. Компаративістський аналіз функціонування пенітенціарних систем зарубіжних країн. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки. 2016. Вип. 1(4).С. 53–55. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_jur_2016_1\(4\)__15](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_jur_2016_1(4)__15). 277

ІНСТИТУТ ПОДВІЙНОГО ГРОМАДЯНСТВА В УКРАЇНІ: СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ТА ПИТАННЯ

Деревянко Наталія Зеновіївна

*доктор філософії в галузі права, доцент,
завідувач кафедри кримінально-правових
та адміністративно-правових дисциплін
Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука
м. Рівне, Україна*

Федорчук Микола Васильович

*адвокат, здобувач освітньо-наукового рівня (доктор філософії),
Науково-дослідний інститут публічного права
м. Київ, Україна*

Питання подвійного громадянства в Україні піднімалося не раз. У суспільстві досі не визначилися, як ставитися до того, що людина може бути відразу громадянином двох країн, – як до прояву космополітизму, або ж як до державної зради.

Аналіз правового аспекту подвійного громадянства (множинного громадянства) свідчить, що згідно із законодавством України воно не заборонено, але і не визнається. Зокрема, Конституцією України в ст. 4 прописано, що «в Україні існує єдине громадянство» [1].

Згідно з Законом України «Про громадянство України», принцип єдиного громадянства «виключає можливість існування громадянства адміністративно-територіальних одиниць України».

Водночас у цьому ж законі передбачено: «Якщо громадянин України набув громадянство (підданство) іншої держави або держав, то у правових відносинах з Україною він визнається лише громадянином України. Якщо іноземець набув громадянство України, то у правових відносинах з Україною він визнається лише громадянином України» [2].

Разом з тим, деякі обмеження передбачені для державних службовців. Згідно Закону України «Про державну службу» особи, які мають громадянство іншої країни, крім України, не можуть вступити на державну службу. У всіх інших випадках пересічний українець, який отримав друге громадянство, не повинен інформувати про це державу [3].

Прямих заборон мати друге громадянство немає, проте водночас, відсутні шляхи декларування його. Добровільне набуття громадянином

України громадянства іншої держави є підставою для втрати ним громадянства України, хоча фактично держава про це не дізнається (між Україною та державами ЄС немає відповідного договору про обмін інформацією, як із іншими країнами). Проте не слід це розцінювати як заборону подвійного громадянства, хоча втрата громадянства України і відбувається з набуттям громадянства іншої держави, проте юридично – виключно з дня видачі Указу Президента України про припинення громадянства щодо певної особи.

Таким чином, кожен українець може отримати громадянство іншої країни, при цьому жодної кримінальної або адміністративної відповідальності в самій Україні це не спричинить. Єдиним покаранням, що може бути застосоване до громадянина України, котрий має паспорт іншої держави, – втрата громадянства України. Однак дана процедура є надзвичайно складною і тому цю норму практично не застосовують.

Проте в Україні все частіше замислюються про те, щоб подвійне громадянство взяти під контроль. Так, ще в 2017 року президент України Петро Порошенко вніс до Верховної Ради України законопроект № 6175, згідно з котрим українець, який набув громадянство іншої країни, автоматично дає згоду на припинення громадянства України [4].

За даними неофіційної статистики, нині кілька сотень тисяч українців мають у кишенях паспорти щонайменше двох держав: російські паспорти мали від 140 до 350 тисяч українців (більшість з них проживала у Криму та на Донбасі); угорське громадянство має 80-90 тис. осіб; румунське – до 80 тис. осіб.

За іншими даними – неофіційно від 5% до 10% українців уже мають паспорт іншої держави, а близько 5 млн перебувають на заробітках за кордоном, які теж у перспективі можуть отримати там громадянство.

Тим не менш, до цього часу не вщухають дискусії про те, наскільки це доцільно – дозволяти людям отримувати подвійне громадянство. Справа в тому, що практика подвійного громадянства поширена в багатьох цивілізованих країнах. Зараз подвійне громадянство не визнають близько 80 країн – це переважно країни Африки і Азії. Якщо говорити про Європу, то таку практику не визнають в Австрії, Литві, Норвегії та Нідерландах.

Дійсно, з подвійним громадянством пов'язані певні ризики. Так, частка головних питань – це право голосу (людина, у якої є кілька громадянств, зможе голосувати одразу в декількох країнах); військовий обов'язок (вимагається виконувати свій військовий обов'язок тільки щодо однієї із цих країн, в багатьох випадках це вирішується через суд); оподаткування доходів.

Наразі Міністерство закордонних справ України займається розробкою законопроекту про надання подвійного громадянства. Про це

повідомив віце-прем'єр з європейської та євроатлантичної інтеграції Дмитро Кулеба: «У нас в уряді є кілька підходів до того, як повинна бути впроваджена ідея про подвійне громадянство, мої колеги з Міністерства закордонних справ доводять все це до цілісної концепції, але для мене зараз найважливіше, що всі «дозріли» для того, щоб працювати над цим питанням. Ми починали з того, що це питання сприймалося як щось цілком космічне і нереалізоване. А зараз ми вже обговорюємо конкретний законопроект».

На цю тему серед експертів побутують абсолютно різні й часом протилежні думки: «Слід зазначити, що особи з подвійним громадянством становлять загрозу українській державі тим, що для них її національні інтереси зовсім не є пріоритетними, і таким чином у них немає зацікавленості у процвітанні та розвитку України. Небезпека подвійного громадянства також полягає в тому, що особи з таким громадянством можуть будь-коли дуже просто перетнути державний український кордон», – вважає консультант Полтавської державної нотаріальної контори Ірина Санжаревська.

Симкович Антон вважає, що «... істерія з подвійним громадянством, підживлена масовою видачею Угорщиною та Румунією паспортів населенню сусідніх країн, схожа на банальну заздрість: українські угорці чи румуни тепер не будуть «невизнними», як решта українців».

Наталія Беліцер з питань безпеки, міжетнічних стосунків та заморожених конфліктів в інтерв'ю «Радіо Свобода»: «На мій погляд, тут треба було б зазначити, чи в новому законі, чи в новій Конституції, що домовленості про взаємне набуття громадянства має бути не загальним для всього світу, а на підставі двосторонніх договорів з конкретними державами».

Більшість громадян України – проти подвійного громадянства. Останнє ж опитування проведене у 2014 році Київським міжнародним інститутом соціології на замовлення ZN.UA. показало іншу статистику. Бажаючих узаконити біпатридів (осіб з подвійним громадянством) – всього 30,2% в цілому по країні (найбільше на Сході – 47,3%). По країні в цілому проти «подвійного громадянства» – 44,9% [5].

Література:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР (із подальшими змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 28.10.2019).

2. Про громадянство України : Закон України від 18.01.2001 р. №2235-III (із подальшими змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14> (дата звернення: 28.10.2019).

3. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII (із подальшими змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19> (дата звернення: 28.10.2019).

4. Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про громадянство України» від 13.03.2017 р. № 6175. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61320 (дата звернення: 28.10.2019).

5. Іван Романчук. Подвійне громадянство в Україні: факти, міфи і правила існування. Мукачево.net. URL: <http://www.mukachevo.net/ua/news/view/104472-10> (дата звернення: 28.10.2019).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-358-6-16>

ПРОГРАМИ ВИПРАВЛЕННЯ І РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ ЗАСУДЖЕНИХ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Долгов Антон Геннадійович

*викладач кафедри професійних та спеціальних дисциплін,
Херсонський факультет Одеського державного університету
внутрішніх справ
м. Одеса, Україна*

Пенітенціарні системи зарубіжних країн визначає основними сферами виправлення і ресоціалізації засуджених наступні: соціальна робота із засудженими, загальноосвітня та професійна підготовка, психологічна підтримка, продуктивна праця. Зокрема, право на освіту засудженим передбачено Європейськими пенітенціарними правилами «кожна пенітенціарна установа мусить прагнути надати всім ув'язненим доступ до освітніх програм, які повинні бути максимально всебічними та відповідати індивідуальним потребам ув'язнених та їхнім прагненням» (п. 28.1.) (Рада Європи, 1987). Серед освітніх програм для засуджених слід виділити програми вирівнювання для осіб з неповною середньою освітою, програми формування навичок безперервної освіти та програми набуття практичних навичок (автор невідомий, 2020). Окрім того, програми виправлення і ресоціалізації засуджених передбачають навчання за програмами вищої освіти, програмами професійного навчання, участь у промисловому та сільськогосподарському виробництві, програми індивідуальної та групової роботи із

психологами з метою набуття соціально прийнятних навиків, умінь та знань необхідних засудженим після звільнення.

В окремих європейських країнах програми виправлення і ресоціалізації засуджених зокрема відмічаються такими особливостями, як:

- програми виправлення і ресоціалізації засуджених є індивідуально орієнтованими та дозволяють отримувати освіту або працювати за межами установи відбуття покарання з метою максимального збереження особи засудженого (наприклад, такі програми впроваджено у Фінляндії);

- окремі категорії засуджених мають право при отриманні професійної освіти на додаткові пільги, наприклад щоденне відвідування тренажерного залу, користування бібліотекою тощо (програма виправлення і ресоціалізації для засуджених жінок у Польщі);

- 20% засуджених навчаються за програмами закладів вищої освіти (Норвегія) (автор невідомий, 2020);

- групові програми самообслуговування спрямовані на розвиток особистої відповідальності (Голандія);

- програми підтримки особистих та сімейних зв'язків засуджених, зокрема створення на території пенітенціарних установ спеціальних будинків для короткотермінового проживання засудженими разом із членами сім'ї (окремі країни Східної Європи, Канада, США, Індія та ін.) тощо.

Окремого значення для виправлення і ресоціалізації засуджених мають програми пенітенціарної відпустки, вільних днів або годин (т.з. «поступове звільнення») перед звільненням з місць позбавлення волі для вирішення питань працевлаштування, пошуку житла, отримання документів, відвідування сім'ї, здійснення візиту до банківської установи тощо (Канада, Норвегія та ін.). Даний вид програм виправлення і ресоціалізації засуджених допомагає особам поетапно готуватися до повернення у суспільство після звільнення та спрямовані на зменшення ризику рецидиву злочинів і полегшення процесу реінтеграції у суспільстві.

Отже, в багатьох країнах світу на державному рівні формуються та реалізуються різні програми виправлення і ресоціалізації засуджених, наприклад:

- США: Prison Entrepreneurship Program (програма, що пропонує бізнес-освіту та підтримку для засуджених з метою розвитку їхніх підприємницьких навичок), Bard Prison Initiative (засудженим надається можливість отримати вищу освіту у в'язниці, пропонуючи гуманітарні курси);

- Велика Британія: Prisoners' Education Trust (фінансування освітніх програм для засуджених);

- Швеція: Swedish Prison and Probation Service Programs (реалізує програми виправлення і ресоціалізації та освіти засуджених);
- Нідерланди: De Nieuwe Toekomst (The New Future) (програма, яка допомагає виправлення і ресоціалізації засуджених);
- Австралія: The Right Step (сприяє освіті та працевлаштуванню засуджених).

Формування та реалізація програм виправлення і ресоціалізації засуджених в зарубіжних країнах здійснюється за участі органів пробації, релігійних організацій, муніципалітетів, місцевих спільнот, неурядових та громадських організацій тощо.

На підставі викладеного можемо констатувати, що пенітенціарні системи зарубіжних країн визначає основними сферами виправлення і ресоціалізації засуджених наступні: соціальна робота із засудженими, загальноосвітня та професійна підготовка, психологічна підтримка, продуктивна праця, відновлення соціальних зв'язків (наприклад, Prison Entrepreneurship Program, Bard Prison Initiative Prisoners' Education Trust, Swedish Prison and Probation Service Programs та ін.).

Законодавство України до програм виправлення і ресоціалізації засуджених відносить «програм диференційованого виховного впливу на засуджених», які поділяються на такі види, як загальновиховні та корекційні програми та реалізуються в наступних сферах: освіта, в т.ч. з метою отримання професії та правової освіти; духовне відродження; творчість; спорт та фізкультура; подолання алкогольної та наркотичної залежності; підготовка до звільнення та формування життєвих навичок. Формування та реалізація програм виправлення і ресоціалізації засуджених в Україні має ряд недоліків, подолання яких вбачається у інтеграції позитивного зарубіжного досвіду у даній сфері з урахуванням особливостей української пенітенціарної системи, її матеріально-фінансового забезпечення, підготовки відповідних фахівців та активної взаємодії з недержавними організаціями та установами.

Література:

1. Програма організаційно-практичних заходів щодо комплексної підтримки державної установи «Хмельницький слідчий ізолятор» на 2021–2025 роки URL: <https://www.khm.gov.ua/uk/content/prozatverdzhennya-programy-organizaciyno-praktychnyh-zahodiv-shchodo-kompleksnoyi-0> (дата звернення: 11.11.2023).

2. Кримінально-виконавчий кодекс від 11.07.2003 р. № 1129-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15?find=1&text=%D1%80%D0%B5%D1%81%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%B0%D0%B>

В%D1%96%D0%B7%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F#w1_1 (дата звернення: 12.11.2023).

3. Європейські пенітенціарні (в'язничні) правила: Рекомендації Ради Європи від 12.02.1987 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_032#Text (дата звернення: 04.11.23 р.).

4. Інноваційні методики виправлення і ресоціалізації осіб, які готуються до виходу місць позбавлення волі. URL: <https://vipsoft.blob.core.windows.net/contest/9ed53ee06385456413d03f471d60592d.pdf> (дата звернення: 08.11.2023).

5. Про затвердження Порядку розроблення, реалізації та оцінки результатів проходження програм диференційованого виховного впливу на засуджених: Наказ Міністерства юстиції №39992/5 від 08.11.21 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/RE37075?an=18> (дата звернення: 01.11.23 р.).

6. Про затвердження положень про програми диференційованого виховного впливу на засуджених: наказ Міністерства юстиції України від 16.05.2016 р. № 1418/5 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0727-16#n2> (дата звернення: 10.11.2023).

7. Положення про програму диференційованого виховного впливу на засуджених «Духовне відродження»: Наказ Міністерства юстиції України від 17.05.2016 № 730/28860 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0730-16#n2> (дата звернення: 02.11.2023).

8. Бойко-Бузиль Ю.Ю., Супрун М.О., Пахомов І.В. Результати впровадження психокорекційної програми формування православних цінностей засуджених рецидивістів. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 3(102)-2021. С. 27–36.

ПРАВА ТА СИСТЕМА ГАРАНТІЙ ЗАХИСТУ ВИКРИВАЧІВ КОРУПЦІЇ

Зайка Ігор Володимирович

*заступник начальника відділу правового та кадрового забезпечення,
Департамент забезпечення ресурсних платежів Сумської міської ради,
аспірант кафедри адміністративного, господарського права
та фінансово-економічної безпеки
Навчально-науковий інститут права
Сумського державного університету
м. Суми, Україна*

В останнє десятиріччя ХХ століття абсолютна більшість країн у світі визнали, що корупція є глобальною проблемою. Результатом такого усвідомлення стало ухвалення низки міжнародних актів. Видатним міжнародним досягненням для протидії та запобігання корупції стало ухвалення Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй Конвенції ООН проти корупції 31 жовтня 2003 року, яка на сьогодні є ключовим міжнародним актом щодо боротьби з корупцією, який підписали 181 країна. Стаття 33 конвенції встановила захист від будь-якого несправедливого поводження осіб, які добросовісно повідомляють компетентним органам про будь-які достовірні факти, пов'язані зі злочинами, передбаченими цією Конвенцією [1].

Національне законодавство, а саме профільний Закон України «Про запобігання корупції» визначає *викривача* як фізичну особу, яка за наявності переконання, що інформація є достовірною, повідомила про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, вчинених іншою особою, якщо така інформація стала їй відома у зв'язку з її трудовою, професійною, господарською, громадською, науковою діяльністю, проходженням нею служби чи навчання або її участю у передбачених законодавством процедурах, які є обов'язковими для початку такої діяльності, проходження служби чи навчання, та встановлює систему прав та гарантій викривачів [2].

Сьогодні готовність осіб повідомляти компетентним органам про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень є доволі низькою. Такий стан речей пов'язаний з низьким рівнем обізнаності потенційних викривачів з тим, як і куди повідомляти про можливі факти корупції, а також які вимоги виставляються до змісту таких повідомлень, який порядок їх розгляду та які права та гарантії захисту мають у зв'язку з цим викривачі. Крім того, потенційні

викривачі можуть мати інші власні внутрішні мотиви не повідомляти про можливі факти корупції, наприклад небажання суспільного осуду або страх бути підданому дисциплінарному впливу керівництва за повідомлення про корупцію.

Нажаль, слід констатувати, що закріплення у національному законодавстві низки прав викривачів корупції не слід розцінювати як показник ефективності функціонування такого антикорупційного інституту. Адже дієвість його функціонування прямо залежить від того, наскільки реальними та дієвими є гарантії їх правового захисту. З моменту набуття особою статусу викривача така особа здобуває певний імунітет, але такий імунітет не є абсолютним та має певні межі і негативні заходи впливу або загроза їх застосування пов'язані, передовсім, з наслідком повідомленням викривачем про порушення вимог закону [3, с. 148].

Наявність зв'язку між негативними заходами впливу або загрозою їх застосування та повідомленням викривачем про корупцію можуть свідчити зокрема, але не виключно, такі обставини: певна послідовність подій (спочатку повідомлення особою про факти корупції, потім – застосування до викривача негативних наслідків, а не навпаки); наближеність у часі цих подій (застосування негативних наслідків до викривача відбулося невдовзі після повідомлення ним про факти корупції); наявність різних погроз до викривача після повідомлення ним про факти корупції; відсутність у минулому (до моменту повідомлення) претензій до працівника, в тому числі й з боку осіб, про корупційні діяння яких ним повідомлено.

Права та гарантії захисту викривача, відповідно до частини першої статті 53-3 Закону України «Про запобігання корупції», виникають з моменту повідомлення про корупцію.

Частиною другою статті 53-3 цього закону викривач має такі права: 1) бути повідомленим про свої права та обов'язки, передбачені цим Законом; 2) подавати докази на підтвердження своєї заяви; 3) отримувати від уповноваженого органу, до якого він подав повідомлення, підтвердження його прийняття і реєстрації; 4) давати пояснення, свідчення або відмовитися їх давати; 5) на безоплатну правничу допомогу у зв'язку із захистом прав викривача; 6) на конфіденційність; 7) повідомляти про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень цього Закону без зазначення відомостей про себе (анонімно); 8) у разі загрози життю і здоров'ю на забезпечення безпеки щодо себе та близьких осіб, майна та житла або на відмову від таких заходів; 9) на відшкодування витрат у зв'язку із захистом прав викривачів, витрат на адвоката у зв'язку із захистом прав особи як викривача, витрат на судовий збір; 10) на

винагороду у визначених законом випадках; 11) на отримання психологічної допомоги; 12) на звільнення від юридичної відповідальності у визначених законом випадках; 13) отримувати інформацію про стан та результати розгляду, перевірки та/або розслідування за фактом повідомлення ним інформації [4]. Такий підхід відповідає Європейським стандартам захисту викривачів [6].

Узагальнений аналіз прав та системи гарантій захисту викривачів корупції дає можливість сформулювати такі висновки:

- викривач може подавати будь-які докази разом із повідомленням про корупцію, всі докази, надані викривачем, мають бути об'єктивно, неупереджено та повною мірою оцінені працівником уповноваженого підрозділу (уповноваженою особою), який здійснює розгляд повідомлення про корупцію;

- за окремим запитом, надісланим до установи, викривач має право отримати підтвердження прийняття та реєстрації свого повідомлення про корупцію;

- викривач у кримінальному провадженні є не тільки заявником, а й свідком, відтак зобов'язаний давати правдиві покази, за відмову від давання показів, у визначених законом випадках, може нести кримінальну відповідальність;

- має право на конфіденційність шляхом забезпечення нерозголошення третім особам інформації про особу викривача, його близьких осіб або повідомлених викривачем фактів, які можуть ідентифікувати викривача чи його близьких осіб;

- повідомляти про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень Закону без зазначення відомостей про себе зберігаючи свою анонімність;

- у разі загрози життю і здоров'ю на забезпечення безпеки щодо себе та близьких осіб, майна та житла або на відмову від таких заходів;

- викривач має право на відшкодування витрат у зв'язку із захистом своїх прав, а також на винагороду за рахунок Державного бюджету України у визначених законом випадках;

- викривач має право на звільнення від юридичної відповідальності у визначених законом випадках;

- права викривачів щодо захисту їх трудових прав мають окреме правове регулювання, закріплене у статті 53-4 Закону України «Про запобігання корупції».

Література:

1. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції : від 31.10.2003 : станом на 16 жовт. 2006 р. URL:

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text (дата звернення 08.02.2024).

2. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII : станом на 23.12.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#n512> (дата звернення: 07.02.2024).

3. Lucinda A. Low. The United Nation Convention Against Corruption: the Globalization of Anticorruption Standards. URL : <https://www.steptoe.com/a/web/1600/2599.pdf> (date of access: 08.02.2024).

4. Фодчук А. Б. Адміністративно-правові засади захисту осіб, які надають допомогу в протидії корупції : дис. ... д-ра філософії в галузі права : 081. Київ, 2020. 276 с. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/17886>.

5. Щодо правового статусу викривача : Роз'яснення від 23.06.2020 р. № 5. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/documents/shhodo-pravovogo-statusu-vykrivacha/> (дата звернення: 07.02.2024).

6. Про захист осіб, які повідомляють про порушення законодавства союзу : директива (ЄС) 2019/1937 Європейського парламенту і ради ЄС від 23.10.2019 р. URL: <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2023/06/Dyrektyva-YES-20191937.pdf> (дата звернення: 08.02.2024).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-358-6-18>

ЗАГАЛЬНО-ПРАВОВЕ БАЧЕННЯ АКТУАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Кіблик Дар'я Володимирівна

доктор філософії,

Донецький державний університет внутрішніх справ,

м. Кропивницький, Україна

Досить часто в інформаційному просторі зустрічається значна кількість повідомлень про скоєння корупційних дій з боку державних службовців, військовослужбовців та інших посадовців, що в кінцевому результаті завершується врученням підозри, або взагалі затриманням.

Звісно дії таких представників влади певним чином підривають перш за все довіру суспільства, партнерів які сприяють боротьбі з російською агресією, а також порушують основоположні принципи демократії та верховенства права. В кінцевому результаті все це відображає постійне

порушення прав людини й громадянина, погіршення рівня життя пересічних українців та забезпечує розвиток організованої злочинності та інших загроз які можуть виникати від подібних дій.

Як зауважує С. М. Шило «цей негативний феномен можна виявити в усіх країнах – великих і малих, багатих і бідних – але саме в країнах, що розвиваються, його наслідки є найбільш руйнівними»[4, ст. 86].

За статистичними даними з вільних джерел досліджено: «що Україна отримала лише 33 бали зі 100 можливих в Індексі сприйняття корупції (CPI) у 2022 році та посіла 116 місце зі 180 країн. Минулого року було так: 32 бали зі 100 можливих і 122 місце серед 180 країн. Тож Україна зміцнила свій показник, який є найвищим для країни з часу запуску оновленої методології CPI»[4, ст. 86].

За словами Генерального прокурора України Андрія Костіна «мій сигнал всім чиновникам на всіх рівнях, де б вони не були: повернення до минулих часів не буде. Україна йде європейським шляхом та не зверне з нього». Така позиція вказує на те що Україна у досить складний час обирає досить правильний вектор боротьби з корупцією.

З початком вторгнення росії на територію України в травні 2022 року до ВРУ було внесено законопроект № 7348 «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за корупційні діяння під час дії воєнного стану» в якому передбачалось внести зміни до статті 111 КК України доповнивши її частиною третьою та викласти в такій редакції «У період дії воєнного стану та протягом одного року після його припинення чи скасування незаконне збагачення – набуття особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, активів, вартість яких більше ніж на шість тисяч п'ятсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян перевищує її законні доходи, є державною зрадою, – карається позбавленням волі на строк до п'ятнадцяти років або довічним позбавленням волі, з конфіскацією майна та з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю»[1], – підставою таких кроків стало зростання в соціальних мережах інформації щодо «розпилу» бюджетних коштів та продаж гуманітарної допомоги та отримання неправомірної вигоди на митниці.

Але, станом на сьогодні даний законопроект № 7348 від 05.09.2023 лише включено до порядку денного та перебуває на опрацюванні Комітету ВРУ з правоохоронної діяльності прийняття даного законопроекту вкаже на важливий крок щодо посилення боротьби з корупцією.

Досить нагальним є вирішення проведення реформи Конституційного Суду України з урахуванням правок Венеціанської комісії. На даний час з 18 суддів які повинні бути, наявних лише тринадцять[2].

Скоріш за все причиною такої відсутності є вимога відбору суддів за новою конкурсною процедурою яку пропонує Європейська комісія для подальшого збереження статусу України як кандидата на вступ в ЄС.

Питанням призначення кандидатів на посаду судді КСУ буде займатись Дорадча група експертів відповідно до Закону № 3277-IX до неї входять шестеро осіб: по одному представнику від президента, парламенту та Ради суддів. Ще трьох членів представляють міжнародні організації, які надають Україні допомогу у сфері реформ і верховенства права. Такий підхід на нашу думку буде досить доречним та об'єктивно впливатиме на обрання кандидатів на посади суддів КС України[2].

Також, цікавою став запропонований законопроект № 2381-IX який надалі був прийнятий та зміг визначити особливість застосування законодавства у сфері запобігання корупції на час дії воєнного стану, де визначається що на період або припинення воєнного стану вимога щодо відповідності подарунків загально визнаним уявленням про гостинність та обмеження щодо вартості подарунків, встановлені частиною другою статті 23 цього Закону, а саме передбачено одержання коштів які були використані в повному обсязі на підтримку Збройних Сил України чи гуманітарної допомоги українцям які вимушені були залишити окуповані території, передання подарунків чи пожертв для сектору оборони країни зокрема підрозділам ЗСУ, правоохоронним органам тощо [6].

Одночасно було запропоновано не декларувати вищевказані об'єкти та не вносити зміни до декларацій про суттєві зміни майнового стану. Але, на нашу думку таке послаблення тільки спричинить приріст корупційних схем в державі, тому правоохоронним органам варто розробити дієвий механізм контролю за переміщенням товарів, подарунків тощо.

Висновки. В період воєнного стану, ми вбачаємо лише одне, це посилення дієвих механізмів боротьби з корупцією, а саме внесення змін до чинного законодавства, роботи профільних комітетів які безпосередньо відповідальні за діяльність антикорупційних органів. Оскільки бездіяльність боротьби з корупцією породжуватиме низьку підтримку інших країн які допомагають у боротьбі з російським вторгненням.

Література:

1. Проект Закону про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за корупційні діяння під час дії воєнного стану № 7348 від 04 травня 2022 р. Верховна Рада України. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39559> (дата звернення 08.02.2024).

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо уточнення положень про конкурсний відбір кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України : Закон України № 3277-IX від 27.07.2023 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/3277-20> (дата звернення 08.02.2024).

3. Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про запобігання корупції» щодо особливостей застосування законодавства у сфері запобігання корупції в умовах воєнного стану» № 2381-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2381-20#Text> (дата звернення 08.02.2024).

4. С. Шило. Том 2 № 74 (2022): Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право/ Розділ 7. Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право С. 86-92 URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/273488/268864> (дата звернення 08.02.2024).

5. «Громадський контроль обмежений». Як війна впливає на рівень корупції в Україні URL : <https://www.radiosvoboda.org/a/indeksiv-spryuunyattya-koruptsiyi-ukrayina/32248930.html> (дата звернення 08.02.2024).

6. Про внесення змін до Закону України «Про запобігання корупції» щодо особливостей застосування законодавства у сфері запобігання корупції в умовах воєнного стану № 2381-IX від 08 липня 2022 р. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2381-20#Text> (дата звернення 08.02.2024).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-358-6-19>

ВПЛИВ КОРУПЦІЇ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Кірієнко Віктор Миколайович

аспірант,

Державна наукова установа «Інститут інформації, безпеки і права»

Національної академії правових наук України

м. Київ, Україна

Проблема корупції й надалі залишається однією з найбільшочіших тем для українського суспільства та загрозою на шляху демократичних

перетворень в Україні. Правоохоронні органи, що покликані забезпечити ефективну протидію корупції, реалізацію конституційних прав і свобод громадян, дотримання законності в державі, виявилися ураженими корупцією, що суттєво дискредитує владу, створює загрозу демократії і негативно впливає на інвестиційний клімат України [1, с. 231], особливо в умовах правового режиму воєнного стану.

Правоохоронні органи мають займати ключове місце у питаннях боротьби з корупцією і, по суті, забезпечити імунітет держави від злочинності. Очевидно, що корумповані правоохоронні органи не в змозі ефективно протидіяти тим явищам і процесам, які реально загрожують безпеці особистості, суспільства і держави [1, с. 231].

Розглядаючи результати загальнонаціональних опитувань громадської думки, важливо акцентувати увагу на статистичних даних, які відображають погляди громадян на проблеми, пов'язані з корупцією. Корупцію вважають найсерйознішою проблемою для України після повномасштабної війни – 89% опитаних громадян, причому головним і найсерйознішим типом корупції є політична корупція (81%). Щодо поширеності корупції, то 94% респондентів все ще вважають, що корупція є широко розповсюдженою в Україні. Відсоток тих, хто впевнений, що рівень корупції зріс від початку повномасштабної війни, перевищує відсоток тих, хто вважає, що він зменшився, а відтак суспільство залишається розділеним стосовно оцінки цього питання [2].

На нашу думку, найбільш актуальною є проблема корупції, в системі правоохоронних органів. Наукові дослідження свідчать про значну поширеність корупційної поведінки, яка досить часто стає найбільш оптимальним шляхом «вирішення проблем» в судах, чи правоохоронних органах і не викликає негативної соціальної реакції [3, с. 90]. По-перше, наявність цього факту підриває довіру громадян до всієї системи правоохоронних органів та державних інституцій. По-друге, корупція у правоохоронних органах негативно впливає на результати боротьби зі злочинністю. Вона є тим чинником, який впливає на уникнення злочинців від відповідальності, призводить до девальвації моральних цінностей, впливає на дотримання самими працівниками правоохоронних органів дисципліни та законності [4, с. 483] змінює мотивацію службових осіб у сфері державного управління, а також громадян у різних сферах соціального життя [5, с. 141].

Так, згідно із результатами проведеного опитування, серед державних і громадських інститутів найбільшу довіру висловлюють Збройним Силам України – їм довіряють 95% українців. Крім того, українці довіряють добровольчим загонам (85%), Державній службі з надзвичайних ситуацій (82%), Національній гвардії України (81%), волонтерським організаціям (78%), Державній прикордонній службі

(77%), Міністерству оборони України (69%), Службі безпеки України (68%), Національній поліції (58%) [6].

В умовах правового режиму воєнного стану, коли Україна знаходиться в стані боротьби з ворогом та потребує максимальної єдності й довіри до владних структур, корупція в правоохоронних органах стає ще більшою загрозою, адже її прояв призводить до порушення законності, дискредитації владних інститутів та загострення соціально – економічних проблем.

Негативні наслідки корупції в правоохоронних органах не обмежуються лише порушенням законів і зниженням довіри громадян до цих органів. Вони також прямо впливають на ефективність боротьби зі злочинністю. Корупційні схеми можуть ускладнювати проведення слідства, призводити до ігнорування справедливості та стати перешкодою для правосуддя.

Для подолання цих викликів необхідно приймати комплексні заходи. По-перше, важливо зміцнити систему внутрішнього контролю в правоохоронних органах та встановити жорсткі механізми виявлення та покарання корупційних проявів. По-друге, розширювати залучення громадськості до механізму здійснення управління організацією, до здійснення моніторингу та контролю за діяльністю правоохоронних структур. По-третє, важливо створювати умови для незалежного та ефективного судочинства, що гарантує відповідальність за корупційні дії навіть серед правоохоронців.

І що суттєво – в країні має бути прийнята і діяти державна кадрова політика, яка на сьогодні в Україні відсутня.

Отже, здійснення цих заходів допоможе не лише зменшити корупцію в правоохоронних органах, а й сприятиме підвищенню довіри громадян до владних структур, забезпечивши більш стабільне та об'єднане суспільство в умовах воєнного стану.

Література:

1. Плекан В. "Особливості та причини виникнення корупції в правоохоронних органах України." *Підприємництво, господарство і право* 4 (2021). С. 231-238.

2. Стан корупції в Україні 2023: сприйняття, досвід, ставлення. URL:<https://engage.org.ua/stan-koruptsii-v-ukraini-2023-spryjniattia-dosvid-stavlennia/> (дата звернення: 07.02.2024).

3. Шевченко О. В. Кримінально-правові та кримінологічні засади протидії корупційній злочинності в Україні та її запобігання: монографія. Київ: Дакор, 2013. 568 с.

4. Ткаченко О. В. Корупція в органах внутрішніх справ як фактор порушення прав людини. *Держава і право*. 2006. № 33. С. 482–487.

5. Гвоздецький В. Д. Корупція як соціальне, психологічне і моральне явище. *Актуальні проблеми держави і права*. 2012. № 63. С. 139–145.

6. Оцінка громадянами ситуації в країні та дій влади. Довіра до соціальних інститутів, політиків, посадовців та громадських діячів (січень 2024р.) URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-sytuatsii-v-kraini-ta-dii-vlady-dovira-do-sotsialnykh-institutiv-politykiv-posadovtsiv-ta-gromadskykh-diiachiv-sichen-2024r> (дата звернення: 07.02.2024).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-358-6-20>

ОСОБЛИВИЙ РЕЖИМ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Коваль Павло Едуардович

здобувач освітньо-наукового рівня (доктор філософії),

Науково-дослідний інститут публічного права

м. Київ, Україна

Після введення воєнного стану та початку повномасштабної війни, змінилося не тільки життя кожної людини в країні, а також, сфера правового регулювання суспільних відносин, теж зазнала неабиякого впливу внаслідок цього. Серед багатьох змін нормативно-правового регулювання, були зміни і до Кримінального процесуального кодексу України, що зумовлює необхідність дослідження даної теми та розгляду особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного стану.

Збройна агресія РФ призвела до переліку проблем для здійснення кримінального провадження на території України. Можна сказати, що необхідність внесення змін до кримінального процесуального кодексу України виникла з моменту початку тимчасової окупації Кримського півострову та окремих районів Донецької та Луганської областей, ще у 2014 році.

Відповідно до законодавства України, завданням кримінального провадження: є захист особи, держави чи суспільства від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду, а кожен, хто порушив закон – , був притягнутим до відповідальності в міру своєї вини, невинуватий – не був обвинуваченим або засудженим, а також щоб жодна

особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника провадження застосовували належну правову процедуру. Не дивлячись на те, що збройна агресія на території України триває вже дев'ять років, законодавство виявилось зовсім неготовим не лише до вирішення ряду проблем, але й до здійснення ефективного та повного кримінального провадження в умовах військового стану, що у свою чергу, вимагало невідкладних дій [1].

Відповідно до, Закону України «Про правовий режим воєнного стану» воєнним станом є, особливий правовий режим, що вводить в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [2].

У Законі України від 14.04.2022 «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах військового стану», зазначається, що кримінальне провадження в умовах воєнного стану повинне здійснюватися за загальними засадами кримінального провадження [3].

Зазначимо, що необхідно звернути увагу на обставини, в яких дізнавач, слідчий, прокурор не мають технічної можливості доступу до Єдиного реєстру досудових розслідувань. У таких ситуаціях посадовою особою виноситься постанова про початок досудового розслідування, яка має включати у собі ту саму інформацію, що вноситься до реєстру. У невідкладних випадках до винесення постанови про початок досудового розслідування може бути проведений огляд місця події (постанова приймається невідкладно після завершення огляду). При цьому всі проведені процесуальні дії мають бути зафіксовані відповідними документами та засобами технічного фіксування (якщо є можливість). Якщо під час проведення оперативних заходів відсутня можливість скласти відповідні документи, або зафіксувати їх хід певними технічними засобами, то у такому випадку слідчі дії мають фіксуватися технічними засобами, які доступні та у подальшому, не пізніше сімдесяти двох годин з моменту завершення таких слідчих дій, мають бути складені відповідні протоколи. За першої можливості

інформація щодо розпочатого кримінального провадження має бути внесена до реєстру .

У листі Верховного Суду «Щодо окремих питань здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану» від 03 березня 2022 року № 1/0/2-22 наголошується на тому, що така постанова може вважатися належним підтвердженням початку досудового розслідування і підставою розгляду клопотань органу досудового розслідування [4].

Зміни торкнулися, також, обставин із закінчення строку дії ухвали суду про тримання під вартою. Якщо ж трапилася ситуація, де строк дії цієї ухвали закінчено, а розглянути справу немає можливості, то приймається рішення про продовження такого строку, але не більше ніж на два місяці.

Не менш важливими, є зміни у п. 3 ч. 1 ст. 615 кримінального процесуального кодексу України. Було визначено, що у разі відсутності можливості звернення до суду з обвинувальним актом, строк досудового розслідування зупиняється, та буде поновлений лише за умови вирішення усіх проблем, що спричинили це припинення. Так, зупинити цю процедуру можна за постановою слідчого чи прокурора. Тож, нові зміни у кримінальному процесуальному кодексі України, щодо цього питання зазначають, що у разі пропущення особою строків звернення до суду з обвинувальним актом під час воєнного стану – закриття кримінального провадження не передбачається .

Також слід звернути увагу на строки, що визначені для вручення письмового повідомлення про підозру. В умовах воєнного стану за наявності об'єктивних обставин, що унеможливають вручення затриманій особі письмового повідомлення про підозру у загальні строки, строк для вручення письмового повідомлення про підозру затриманій особі може бути продовжено до сорока восьми годин. У разі якщо особі не вручено повідомлення про підозру упродовж 48 годин з моменту її затримання, така особа підлягає негайному звільненню [1].

Отже, ми можемо зробити висновок, що обмеження , які виникли через збройну агресію, війну та інші фактори, які несприятливо впливають на правоохоронні системи, проведення деяких слідчих дій стає повністю, або частково неможливим, що значно ускладнює роботу правоохоронних органів. Щоб спростити роботу правоохоронців, та при цьому не обмежувати права інших учасників кримінального провадження була створені нові норми, які значно спростовують діяльність усіх суб'єктів кримінального провадження.

Література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>. (Дата звернення 27.12.2023).

2. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19> (дата звернення 27.12.2023).

3. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану: Закон України від 14.04.2022 року № 2201-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2201-20> (дата звернення: 27.12.2023).

4. Щодо окремих питань здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану: Лист Верховного Суду від 03.03.2022 року № 1/0/2-22. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/VSS00820?an=1> (дата звернення: 27.12.2023).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-358-6-21>

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ У ГАЛУЗІ ЗАХИСТУ ПРАВ ЗАСУДЖЕНИХ В МІСЦЯХ НЕСВОБОДИ В УКРАЇНІ: ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ

Колодчин Дмитро Васильович

кандидат юридичних наук,

докторант кафедри управління безпеки, правоохоронної та антикорупційної діяльності ПрАТ «Вищий навчальний заклад

«Міжрегіональна Академія управління персоналом»

м. Київ, Україна

Актуальність вивчення міжнародно-правових стандартів у галузі захисту прав засуджених в місцях несвободи в Україні пов'язано з новою стратегією у змісті якої це питання набуває особливого значення у зв'язку з реформуванням кримінально-виконавчої системи України та її трансформацією у пенітенціарну систему.

Стандарт (англ. standard – норма, зразок, модель, від франк, standhard, буквально – твердо стояти, з гот. standan – стояти і hardus – твердий, міцний) – документ, що встановлює для загального і багаторазового застосування правила, загальні принципи або характеристики, які

стосуються діяльності чи її результатів, з метою досягнення оптимального ступеня впорядкованості у певній галузі [1].

Вітчизняні вчені В. І. Олефір та О. Г. Колб розглядаючи міжнародно-правові стандарти у галузі захисту прав засуджених в місцях несвободи в Україні, на нашу думку запропонували більш звужене їх визначення. Так, дослідники розглядають «міжнародні стандарти захисту прав засуджених як сукупність прийнятих на міжнародному рівні відповідних принципів, конвенцій, рекомендацій та норм, стандартів організації різних сфер діяльності установ виконання покарань» [2, с. 61], виключивши з кола суб'єктів, на яких спрямована дія стандартів, засуджених до покарань, не пов'язаних із позбавленням волі, які також потребують міжнародно-правового захисту.

Найбільш повне визначення запропоноване О. І. Іваньковим, який вважає, що під «міжнародно-правові стандартами у сфері забезпечення захисту прав засуджених слід розуміти прийняті або схвалені відповідними міжнародними організаціями у результаті визначеної юридичної процедури принципи, правила, рекомендації і норми, що визначають: порядок і умови реалізації процесу ізоляції осіб, які за рішенням національного суду або компетентного національного державного органу примусово позбавлені волі; порядок і умови реалізації процесу відбування покарань особами, засудженими національним судом до покарань, альтернативних позбавленню волі; гарантії і процедури захисту їх прав, свобод і законних інтересів на національному рівні або у спеціально для цієї мети створених міжнародних органах; вимоги щодо підбору, підготовки, навчання та діяльності персоналу органів та установ, призначених для примусової ізоляції цих осіб та гарантій їх правового та соціального захисту; вимоги до інших фахівців, які не відносяться до персоналу цих органів та установ, але залучаються для забезпечення їх діяльності» [3, с. 45].

На нашу думку, це визначення, незважаючи на певну стилістичну ускладненість, є на сьогодні найбільш точним, і відображає не тільки сутність поняття «міжнародно-правових стандартів у галузі захисту прав ув'язнених та поводження з ними», але й механізми їх створення, а також окреслює коло суб'єктів: а) на яких розповсюджується дія цих стандартів; б) які залучаються до їх реалізації за всіма основними напрямками.

Не менш важливим вважається питання визначення критеріїв класифікації міжнародно-правових стандартів у галузі захисту прав ув'язнених та поводження з ними. За ступенем спеціалізації їх варто розглядати як універсальні так і спеціальні. Перші відносяться до захисту права і свободи людини взагалі. Друга група стандартів приймається спеціально для їх реалізації в місцях несвободи в Україні.

Тут особливо виділяються міжнародні документи, які стосуються позбавлення волі і альтернативних покарань, окремих категорій засуджених.

Нам вважається, що ця точка зору є також певною мірою спрощеною та не охоплює всіх характеристик міжнародно-правових стандартів у галузі захисту прав ув'язнених та поведження з ними, що може впливати на якість їх наукового дослідження. Отож вищевикладене дозволяє нам узагальнити всю інформацію і зробити наступні висновки:

1. Відповідно до змісту міжнародно-правових стандартів персонал органів та установ виконання кримінальних покарань включає в себе спеціалізований персонал, зокрема, працівників соціальних служб, медичний персонал, психологів, цивільних осіб, які обіймають керівні посади, і безпосередньо тюремний персонал.

2. Міжнародні стандарти у галузі захисту прав ув'язнених та поведження з ними, розроблені ООН, а також регіональні стандарти як правило містять норми, що визначають загальні правила прийому тюремного персоналу на роботу, стосуються умов їх праці та навчання, виплат тюремним працівникам фінансового забезпечення, необхідних соціальних гарантій, інших винагород і компенсацій.

3. Найбільш повно вимоги до підбору та підготовки персоналу органів та установ виконання кримінальних покарань викладені у Мінімальних стандартних правилах ООН щодо поведження з ув'язненими 2015 р. (Правилах Манделі).

4. Необхідно зазначити, що всі сучасні класифікації міжнародно-правових стандартів у галузі захисту прав ув'язнених та поведження з ними мають на меті, по-перше, впорядкувати діючі міжнародно-правові стандарти у галузі захисту прав ув'язнених та поведження з ними; по-друге, встановити джерело їх походження і, як наслідок, юридичну силу; по-третє, визначити їх правовий характер та конкретний зміст.

Література:

1. Юридична енциклопедія: в 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» імені М.П. Бажана, 2003. Т. 5: П – С. 736 с. URL: <https://leksika.com.ua/12031102/legal/standart> (дата звернення: 15.03.2020).

2. Олефір В.І., Колб О. Г., Рогатинська Н. З. та ін. Кримінально-виконавче право України [у схемах та таблицях] : навч. посіб. / за заг. ред. В.І. Олефіра та. О.Г. Колба. Київ, 2016. 264 с.

3. Іваньков О.І. Міжнародно-правові стандарти у сфері забезпечення захисту прав засуджених до позбавлення волі: дис. ... к-та юрид. наук: 12.00.08 / Класич. прив. універ. Запоріжжя, 2016. 189 с. С. 45.

ПРАВОВІ ПИТАННЯ БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Коломойцев Віталій Іванович

*аспірант кафедри конституційного і адміністративного права
юридичного факультету,
Національний авіаційний університет
м. Київ, Україна*

Проблема корупції потребує окремої уваги зі створення ефективної та дієвої системи запобігання адміністративним правопорушенням, пов'язаним з корупцією, а також врахування умов воєнного стану. Міжнародні стандарти запобігання корупції забезпечують належне виконання Україною своїх державних обов'язків із імплементації міжнародних критеріїв та умов притягнення до відповідальності.

Міжнародні та європейські норми запобігання корупції в період воєнного стану забезпечують належне виконання, зокрема, правоохоронними органами своїх державних обов'язків. На сьогодні корупція залишається однією із найбільш складних та досі не вирішених проблем в Україні, є загрозою безпекової стабільності держави, розвитку демократії та збереження ціннісних орієнтирів.

Кожна держава-учасниця міжнародної конвенції ООН проти корупції розробляє й здійснює ефективну скоординовану політику протидії корупції, яка відображає принципи правопорядку, належного управління державними справами та державним майном, чесності й невідчужуваності, прозорості та відповідальності, суворо дотримуючись основоположних принципів своєї правової системи.

Держави-учасниці проводять оцінку відповідних правових інструментів та адміністративних заходів з метою їх відповідності рекомендаціям запобігання корупції та боротьби з нею [1]. На сьогодні корупція залишається однією із найбільш складних та досі не вирішених проблем в Україні, протидіє розвитку демократії, збереження ціннісних орієнтирів та становить загрозу безпекової стабільності держави.

Нормативні акти Європейського Союзу містять вимоги щодо відповідальності за корупційні дії з метою забезпечення високих стандартів до виявлення і запобігання корупційним правопорушенням та удосконалення процесу правозастосування. Корупція створює невизначеність бізнесу, знижує рівень інвестицій і заважає функціонуванню внутрішнього ринку, має негативний вплив на довіру населення

до урядів, правоохоронних і судових систем, блокує реалізацію демократії.

Впровадження в національне законодавство актів ЄС, дотримання верховенства права і розробка та застосування антикорупційних реформ відіграють важливу роль на шляху країн-кандидатів до вступу в ЄС. Антикорупційна політика держави враховує високі стандарти доброчесності та прозорості в державних органах, а також заходи для зміцнення антикорупційних органів, слідчого потенціалу, реформ юстиції та громадянського суспільства. Основним пріоритетом України є прагнення стати членом ЄС, що стимулює впроваджувати антикорупційні реформи, які ґрунтуються на основоположних європейських цінностях.

Отримання Україною статусу кандидата на членство в ЄС [2] враховує завершення трансформації усіх сфер суспільного життя, зокрема, створення належних умов для запобігання та боротьби з корупцією. Україні допомагають партнери з Єврокомісії, надаючи консультативну та аналітичну допомогу.

Антикорупційна політика держави передбачає удосконалення адміністративних відносин через внесення змін до усіх сфер суспільного життя, зокрема, подолання корупції у воєнний період. Постійне ускладнення суспільних відносин після повномасштабного вторгнення РФ на територію суверенної України вимагає негайної реакції з боку держави щодо врегулювання викликів сучасності. Україна продовжує ефективно імплементувати міжнародні та європейські стандарти антикорупційних правових інструментів з метою підтримки демократії та верховенства права.

Україна здійснює системну антикорупційну боротьбу в умовах воєнного стану, для цього затвердила Антикорупційну стратегію до 2025 року [3], розробила Державну антикорупційну програму на 2023–2025 рр. з виконання Стратегії [4]. Ці документи вказують напрями для проведення важливих для суспільства реформ і скоординованої роботи всіх державних органів, а саме: «забезпечення невідворотності юридичної відповідальності за корупційні та пов'язані з корупцією правопорушення, що створює додатковий стримувальний ефект для всіх суб'єктів правовідносин; формування в суспільстві нетерпимості до корупції, утвердження культури доброчесності та поваги до верховенства права [4].

Боротьба з корупцією на сучасному етапі направлена на забезпечення командної роботи всіх органів влади для досягнення кінцевого результату. Вимагає належної співпраці всіх гілок влади відповідно до принципу верховенства права. В умовах воєнного стану Україна поступово реалізує своїх зобов'язання щодо боротьби з корупцією.

Література:

1. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31.10.2003. Закон України від 18.10.2006 року № 252-V. Верховна Рада України: офіційний веб-сайт. 2018. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16
2. Україна отримала статус кандидата на членство в ЄС. 23 червня 2022. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/ukrayina-otrimala-status-kandidata-na-chlenstvo-v-yes>
3. Антикорупційна стратегія на 2021–2025 роки. Затверджена Законом України від 20 червня 2022 року № 2322-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#n93>
4. Про затвердження Державної антикорупційної програми на 2023–2025 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 04 березня 2023 р. № 220. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-derzhavnoi-antukoruptsiinoi-prohramy-na-20232025-t40323>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-358-6-23>

ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ СТАТУС НАЦІОНАЛЬНОГО АГЕНТСТВА З ПИТАНЬ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Корсєд Сергій Олександрович

доктор юридичних наук, професор,

в.о. президента,

Науково-дослідний інститут публічного права

м. Київ, Україна

Цивільний процесуальний кодекс України (далі – ЦПК) раніше ніколи не визначав назви органів державної влади і органів місцевого самоврядування як спеціальних суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин (окрім прокурора, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та органу опіки та піклування). Але в умовах внутрішньої диференціації цивільного судочинства [1] цивільне процесуальне регулювання порядку здійснення правосуддя в цивільних справах стало передбачати матеріально-правові та процесуальні (процедурні) особливості розгляду судами окремих категорій цивільних справ, у зв'язку з чим такі особливості законодавець почав закріплювати безпосередньо в тексті ЦПК.

Одними з таких особливостей цивільного процесуального регулювання стали доповнення до ЦПК, внесені згідно із Законом України “Про запобігання корупції” від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII, яким частину другу статті 35 ЦПК (в редакції 2004 року) доповнено абзацом другим такого змісту: “Національне агентство з питань запобігання корупції (далі – Національне агентство) може бути залучено як третя особа, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, на стороні позивача у справах щодо застосування керівником або роботодавцем чи створення ним загрози застосування негативних заходів впливу до позивача (звільнення, примушування до звільнення, притягнення до дисциплінарної відповідальності, переведення, атестація, зміна умов праці, відмова в призначенні на вищу посаду, скорочення заробітної плати тощо) у зв’язку з повідомленням ним або членом його сім’ї про порушення вимог Закону України “Про запобігання корупції” іншою особою”. В чинному ЦПК (в редакції 2017 року) у частині другій статті 53 вказану норму було відтворено.

З наведеної норми вбачається можливість участі в цивільному судочинстві Національного агентства в процесуальному статусі третьої особи у чітко визначеній категорії справ – у справах щодо застосування керівником або роботодавцем чи створення ним загрози застосування негативних заходів впливу до позивача саме у зв’язку з повідомленням ним або членом його сім’ї про порушення вимог Закону України “Про запобігання корупції” іншою особою.

Наведений в зазначеній нормі перелік негативних заходів впливу до позивача (звільнення, примушування до звільнення, притягнення до дисциплінарної відповідальності, переведення, зміна умов праці, скорочення заробітної плати тощо) свідчить, що вказана категорія справ є трудовими спорами, сторонами в якому (позивачем і відповідачем), з огляду на положення Кодексу законів про працю України, є сторони трудового договору – роботодавець і працівник.

Водночас, як встановлено вищевказаною процесуальною нормою, можлива участь Національного агентства в цій категорії справ передбачена саме в процесуальному статусі третьої особи, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, на стороні позивача (тобто працівника). При цьому, ч. 1 ст. 53 ЦПК встановлено, що треті особи, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору, можуть вступити у справу у разі коли рішення у справі може вплинути на їхні права або обов’язки щодо однієї зі сторін. Наука цивільного процесу вже давно напрацювала критерії (ознаки) участі третіх осіб в цивільному судочинстві. Аналіз таких ознак дозволяє виокремити типові критерії участі третіх осіб без самостійних вимог в цивільному процесі, а саме: обов’язкова наявність цивільних матеріально-правових відносин між

третьою особою і однією зі сторін; преюдиціальна пов'язаність матеріально-правових відносин третьої особи й однієї зі сторін з правовідносинами позивача і відповідача; матеріально-правові відносини третьої особи й однієї зі сторін повинні передбачати можливість спору про право цивільне між третьою особою й особою, на стороні якої вона виступає.

Як було зазначено вище, позивач (працівник) і відповідач (роботодавець) є учасниками матеріальних (трудових) правовідносин. При цьому позивач (працівник) в жодних матеріально-правових відносинах (цивільних, земельних, трудових, сімейних, житлових та інших правовідносинах) із Національним агентством не перебуває; жодного спору про право цивільне між Національним агентством (третьою особою) і позивачем (працівником) виникнути не може; Національне агентство в такій справі (в чужому спорі) не захищає свій власний юридичний інтерес, який носить матеріально-правовий характер.

Отже, Національне агентство не є учасником спірних матеріальних (трудових) правовідносин сторін (працівника і роботодавця) і можливість майбутнього спору про право цивільне (трудове) між позивачем (працівником) і Національним агентством (третьою особою) виключається. Рішення суду на його цивільні (трудові) права і обов'язки вплинути жодним чином не може.

З огляду на те, яким законом зазначену норму було внесено в текст ЦПК, можна зробити висновок, що участь Національного агентства в цивільному судочинстві як третьої особи пов'язана саме із виконанням покладених на нього законом повноважень. Водночас власної юридичної (матеріально-правової) заінтересованості в результатах вирішення спору між працівником (позивачем) і роботодавцем (відповідачем) у Національного агентства немає і бути не може. Отже й процесуальні підстави для залучення Національного агентства до участі в цивільній справі відсутні. Сам по собі той факт, що працівники – викривачі корупції користуються правами та гарантіями захисту, встановленими Законом України “Про запобігання корупції”, не наділяє Національне агентство ознаками третьої особи в цивільній справі.

Тому вважаємо, що в зазначеній категорії цивільних справ Національне агентство може бути залучене до участі у справі не в процесуальному статусі третьої особи, а може бути залучене судом до участі у справі або брати участь у справі за своєю ініціативою саме в порядку ч. 6 ст. 56 ЦПК України – для подання висновків на виконання своїх повноважень.

Правильність такого висновку, на наше переконання, підтверджується не лише теоретичними засадами цивільного процесу, які

визначають критерії участі третіх осіб в цивільній справі, а й положенням ч. 7 ст. 56 ЦПК, якими встановлено, що з метою захисту прав викривача, встановлених Законом України “Про запобігання корупції”, Національне агентство з питань запобігання корупції за зверненням викривача може звертатися до суду з позовом (заявою) в інтересах викривача, брати участь у розгляді справ за такими позовами (заявами), а також на будь-якій стадії розгляду вступати у справу, провадження в якій відкрито за позовами (заявами) викривачів, подавати апеляційну, касаційну скаргу, заяву про перегляд судового рішення за нововиявленими чи виключними обставинами, у тому числі у справі, провадження в якій відкрито за позовом (заявою) викривача.

А відтак, участь Національного агентства в цивільному судочинстві в трудовому спорі між працівником (позивачем) і роботодавцем (відповідачем) можлива лише в процесуальному статусі як органу, якому законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб, а також як органу для подання висновків на виконання своїх повноважень, зокрема висловлення думки щодо вирішення справи по суті.

Література:

1. Бобрик В. І. Диференціація цивільного судочинства: методологія, стан і перспективи: монографія. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2020. 636 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-358-6-24>

ЗАХОДИ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В ОТГ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Красилюк Віктор Федорович

*аспірант кафедри політології та державного управління,
Донецький національний університет імені Василя Стуса,
м. Вінниця, Україна*

Запобігання корупції в об'єднаних територіальних громадах (далі – ОТГ) в умовах воєнного стану є важливим завданням, оскільки воєнний конфлікт може збільшити ризики корупції та порушення законності.

Для запобігання корупції в ОТГ у складних умовах воєнного стану необхідно вжити комплексних заходів, що базуються на співпраці між ОТГ та громадськими організаціями. На нашу думку, ОТГ повинні

активно працювати над імплементацією нових засад державної антикорупційної політики та антикорупційних стратегій на період воєнного стану. Ці стратегії повинні передбачати реалізацію заходів щодо запобігання конфліктів інтересів та виявлення корупційних ризиків. Створення ефективних механізмів контролю, проведення освітніх програм серед громадян та посадових осіб щодо шкідливих наслідків корупції та необхідності дотримання етичних стандартів. Також важливо забезпечити доступ до інформації про корупційні ризики та можливі шляхи їх запобігання. Запропоновано дієві антикорупційні інструменти для ОТГ: антикорупційна експертиза; антикорупційна програма; антикорупційна рада; допорогові електронні закупи; Єдиний веб-портал використання публічних коштів; запобігання та врегулювання конфлікту інтересів; інтерактивна онлайн-візуалізація бюджету; конкурсний відбір на посади; консультації з громадськістю; наглядової ради комунальних підприємств [1, с. 9].

Важливою є також підтримка міжнародного співробітництва в боротьбі з корупцією. Україна може використовувати міжнародний досвід та експертизу, отримувати підтримку від міжнародних партнерів у впровадженні антикорупційних заходів та програм. Також важливо розвивати співпрацю з міжнародними організаціями і партнерами у сфері боротьби з корупцією, обмінюватися досвідом та кращими практиками. Необхідно також забезпечити ефективну роботу антикорупційних органів, зокрема Національного антикорупційного бюро України, які мають вести розслідування корупційних справ та притягати винних до відповідальності. Важливо забезпечити їм необхідні ресурси та повноваження для ефективного функціонування. Крім того, необхідно підтримувати розвиток системи електронного управління та забезпечення доступу до публічної інформації, що сприятиме підвищенню прозорості та запобіганню корупції [2]. Для ефективного запобігання корупції в ОТГ у воєнний період необхідно реалізувати комплекс заходів [3]: моніторинг та аналіз змін у антикорупційному законодавстві: здійснення постійного моніторингу змін у законодавстві щодо антикорупції та вжиття відповідних заходів для їх впровадження в роботу ОТГ; навчання та роз'яснення правил щодо запобігання корупції: проведення навчань, семінарів та тренінгів серед посадових осіб ОТГ з питань антикорупційної політики, підвищення антикорупційної свідомості та правової культури; виявлення та врегулювання конфлікту інтересів: встановлення ефективної системи виявлення та врегулювання конфлікту інтересів серед посадових осіб, а також контроль за їх дотриманням; службові розслідування корупційних правопорушень: проведення службових розслідувань з метою виявлення причин та умов, що сприяли

корупційним правопорушенням, та подальшого залучення винних до відповідальності; контроль за поданням електронних декларацій: забезпечення контролю за своєчасним та правильним поданням електронних декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування; дотримання спеціальних обмежень та вимог щодо служби: забезпечення дотримання спеціальних обмежень щодо прийняття та проходження служби в органах місцевого самоврядування згідно з вимогами відповідного законодавства; надання методичної та консультативної допомоги: забезпечення постійної методичної та консультативної підтримки посадовим особам ОТГ з питань антикорупційної діяльності та виконання їхніх обов'язків. Нарешті, важливо залучати громадськість до боротьби з корупцією, забезпечуючи їм можливість долучатися до моніторингу та контролю за діяльністю державних органів та органів місцевого самоврядування. Активна позиція громадян та громадських організацій є важливим фактором у боротьбі з корупцією і сприяє підвищенню відповідальності владних структур перед суспільством.

Література:

1. Від антикорупції до доброчесності. дієві інструменти для об'єднаних територіальних громад / заг. ред. Ю. Ткачук. Київ, 2020. 40 с. URL: https://rada.info/upload/users_files/04375748/bc3bc49f302581f1326ebd1a49d9e630.pdf
2. Лазаренко С. Ж., Бабенко К. А. Корупція як результат системної неефективності державного управління. URL: <https://baas.gov.ua/ua/proekty/articles/b/297-koruptsiya-yak-rezultat-sistemnoji-neefektivnosti-derzhavnogo-upravlinnya.html>
3. Про затвердження Плану заходів щодо запобігання і виявлення корупції у Цуманській селищній територіальній громаді на 2023 рік. URL: <https://cumanska-gromada.gov.ua/news/1675335436/>

КОРУПЦІЯ ЯК ЕКЗИСТЕНЦІЙНА ПРОБЛЕМА УКРАЇНИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ

Кресіна Ірина Олексіївна

*доктор політичних наук, професор,
член-кореспондент Національної академії правових наук України,
академік Української академії політичних наук,
провідний науковий співробітник відділу міжгалузевих
і порівняльних правових досліджень,
Інститут держави і права імені В. М. Корецького
Національної академії наук України
м. Київ, Україна*

Доленосні для України події останнього десятиліття (Революція Гідності, російська агресія, рух України до інтеграції з ЄС, цифровізація держави і т. ін.) істотно вплинули на сприйняття загроз корупції та посилили антикорупційні процеси. В умовах повномасштабної війни проблема корупції набула характеру екзистенційної проблеми, позаяк впливає на стійкість та обороноздатність нашої держави, рівень підтримки нашими партнерами на всіх рівнях, іміджеві характеристики України. Російське вторгнення стало, з одного боку, катализатором антикорупційних реформ в Україні, а з іншого – сприяло появі нових сфер для корупції (відновлення деокупованих територій, інфраструктурна відбудова, постачання армії, сприяння в ухиленні від мобілізації і т. ін.).

Нині на рівнях держави та суспільства існує розуміння того, наскільки корупція підриває міжнародний імідж України, і натомість наскільки справді ефективне запобігання та протидія їй, наділені величезним потенціалом сприяти боротьбі України зі зовнішнім ворогом та відновлюватися. І певні успіхи в антикорупційній боротьбі досягнуті: за результатами Індексу сприйняття корупції 2022 р. Україна зі 100 можливих балів отримала 33 (116-е місце зі 180 держав), а за результатами 2023 р. отримала уже 36 балів (104-е місце зі 180). Такий прогрес визнаний Transparency International одним з найістотніших у глобальному масштабі. Україні важливо вийти на стійку тенденцію щорічного антикорупційного поступу.

Серед реформ, які провела Україна за час повномасштабної війни, виділимо: 1) у НАЗК змінилися правила виявлення конфлікту інтересів у народних депутатів; з'явилася автоматична система перевірки необхідної для цього інформації в державних реєстрах; 2) покращилася

оцінка України щодо розробки більш детального регулювання кар'єрного просування прокурорів на базі об'єктивних критеріїв; 3) відстежуються доходи народних депутатів завдяки тому, що Національний банк України зробив обов'язковим для банків надання номерів рахунків осіб, щодо яких НАБУ запитує таку інформацію і т. ін. З огляду на ці та інші зміни GRECO виключила Україну з «чорного» списку держав, до антикорупційної політики яких є істотні застереження.

Антикорупційний поступ потрібен Україні для зміцнення позицій на початку процесу перемовин про вступ до ЄС. Саме корупцію скептики євроінтеграції України (як-от В. Орбан, Р. Фіцо) найчастіше називають перешкодою для вступу нашої держави до ЄС. Зрештою, українці в опитуваннях громадської думки саме корупцію позиціонують головною проблемою на шляху до ЄС.

Розуміння ефективності антикорупційних реформ в Україні потрібне й урядам держав-партнерів України задля посилення аргументації того, чому важливо допомагати нашій державі під час війни та післявоєнного відновлення, Уряди повинні заходити аргументи для своїх громадян як платників податків, а також для тих, хто не підтримує виділення фінансування Україні. Також успіхи переговорів з донорами щодо коштів на відновлення, діалоги з МВФ, макрофінансова допомога від США і т. ін. узалежені від протидії корупції.

Проблема України вбачається в тому, що наша держава упродовж багатьох років послідовно формувала імідж корумпованої держави, а нині важко швидко компенсувати спричинені репутаційні втрати держави. Стілке сприйняття України як корумпованої держави часто стає перешкодою для інших держав та їх громадськості в позитивній оцінці масштабів тих реформ, які уже були зроблені. Також образ України як «цитаделі» корупції у дні війни активно посилюють російські наративи. В них кожне ефективне розслідування, викриття представляються не як інституційна спроможність України боротися з корупцією через розкриття складних корупційних схем та мереж, а як свідчення щораз більшої корумпованості України. Такий наратив має чітку мету – підірвати довіру партнерів України, зупинити підтримку нашої держави для ведення війни та відбудови. Відтак важливо не лише запобігати та протидіяти корупції, а й забезпечувати належний міжнародний інформаційний супровід цих процесів.

Попри трагедію війни й здавалося б очевидну необхідність усім працювати на спільний результат у боротьбі зі зовнішнім ворогом, обсяги корупції в Україні залишаються значними, а інколи – різючими. Корупція як була, так і залишилась внутрішнім ворогом України. Викриття корупції присутні практично в усіх ключових сферах життєдіяльності країни: паливно-енергетичному комплексі, безпеці та

обороні, фінансовому секторі, місцевих бюджетах, охороні здоров'я і т. ін. В українському суспільстві викликають великий резонанс справи про корупцію, скоєну не просто у дні повномасштабної війни, а у надважливих сферах, безпосередньо пов'язаних з обороноздатністю держави, відновленням деокупованих територій, відбудовою зруйнованих/пошкоджених об'єктів і т. ін.

Вкажемо на ті сфери, де корупція гостро проявилася на тлі повномасштабного вторгнення Росії: 1) надання дозволів на виїзд за межі України через внесення відповідних відомостей до інформаційної системи «Шлях»; 2) надання в обмін на неправомірну винагороду уповноваженими державними службовцями певним компаніям підрядів на відбудову інфраструктурних об'єктів; 3) закупівля обласними військовими адміністраціями продовольчих товарів для забезпечення потреб населення в умовах воєнного стану за безпідставно завищеними цінами; 4) корупційні зловживання під час проходження українськими воїнами військово-лікарських комісій і под.; 5) зловживання посадовцями військових комісаріатів, які відповідальні за загальну мобілізацію, перевищення ними своїх повноважень в умовах воєнного стану.

Після початку восени 2022 року активних атак Росії на інфраструктурні об'єкти України особливо зросла увага до широкого кола питань, пов'язаного з енергооб'єктами, енергоресурсами. Це створило додаткові можливості для корупційних зловживань, наприклад, закупівля газу за завищеними цінами в обхід тендерних процедур; привласнення посадовцями коштів, виділених урядом на закупівлю обладнання для забезпечення населення альтернативними джерелами світла, тепла і водопостачання у зимовий період в умовах руйнування об'єктів критичної інфраструктури. Нині у фокусі уваги антикорупційних органів є контроль за коштами, які виділяються на відновлення. Розслідування корупційних правопорушень у галузі енергетики стає нині одним із топпріоритетів НАБУ.

Суспільство надзвичайно чутливо реагує на розслідування та їх результати щодо діяльності Міністерства оборони України та інших державних інституцій, пов'язаних зі забезпеченням ЗСУ. Особливу реакцію викликають злочинні зловживання при закупівлі харчів на потреби ЗСУ в умовах війни. Станом на 2023 рік НАБУ відкрито близько 70 кримінальних проваджень, які стосуються оборонної сфери за різними напрямками, з яких близько 30 проваджень порушені з початку повномасштабного вторгнення. Вони стосуються оборонних закупівель, укладення агентських угод, зокрема, у сферах постачання харчів, паливно-мастильних матеріалів та речового забезпечення армії тощо.

Такі злочини з корупційною складовою позначилися на бойовій готовності й обороноздатності ЗСУ.

Для України важливо, щоб боротьба з корупцією зводилася не тільки до викриття корупційних злочинів та притягнення винних до відповідальності, а й у проведенні системних реформ в низці сфер з підвищеними корупційними ризиками (податкова, митна та ін.). Не менш важливо, щоб антикорупційні органи швидко освоювали та застосовували новітні інструменти «сучасної» корупції, як-от криптовалюти технології, віртуальні активи, завдяки чому унеможливиться їх використання для приховування злочинів.

Прозорість, ефективність у запобіганні та протидії корупції стануть важливим маркерами післявоєнного відновлення України. Міжнародні партнери України зацікавлені як у прозорому відновленні України, так і у контролі над виділеними на це відновлення коштами. Інвестори хочуть бачити Україну партнером зі сильною демократією та верховенством права. Саме тому робота антикорупційних інституцій України уже перебуває у фокусі уваги всіх партнерів нашої держави.

Майбутнє відновлення країни передбачає значні фінансові вливання, а отже – підвищені корупційні ризики. На момент, коли розпочнеться повномасштабна відбудова країни, Україна уже повинна мати достатньо оперативних і аналітичних інструментів, аби реагувати на пов'язані з цим корупційні виклики. Матиме Україна достатнє фінансування чи ні, у залежненні не в останню чергу від того, наскільки будуть унеможливлені корупційні схеми. Наразі той факт, що вітчизняні антикорупційні інституції розпочали взаємодію з державами-партнерами (передусім – зі США) щодо запобігання, виявлення та розслідування нецільового використання допомоги, наданої Україні, засвідчує наявність проблем у цій чутливій сфері та водночас розуміння нагальності їх розв'язання. Те, наскільки ефективно українські антикорупційні інституції у партнерстві зі закордонними інституціями проводитимуть заходи боротьби з шахрайством і корупцією, впливатиме на довіру до України як отримувача міжнародної фінансової, технічної та іншої допомоги Україні.

Отже, антикорупційні інституції України уже мають прискорено готуватися відповідати суспільному запиту післявоєнного відновлення України. Задоволення запиту суспільства на справедливість, мінімізація корупційних ризиків під час відновлення України нині є центральними завданнями. Україна має демонструвати прискорений антикорупційний поступ, щоб отримати кредит довіри як у закордонних партнерів, так і у своїх громадян, які прийматимуть рішення щодо повернення з-за кордону.

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ СУДОЧИНСТВА В МЕЖАХ ПРИНЦИПУ ФОРМАЛІЗМУ (АМЕРИКАНСЬКИЙ ДОСВІД)

Кузняк Андрій Віталійович

аспірант кафедри процесуального права,

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

м. Чернівці, Україна

Юридичний формалізм є основою для багатьох теорій правотворення та правозастосування. Проте, як відзначається в науковій літературі, формалізм залишається суперечливим, а це означає, що його критики зосереджуються на твердженнях, які не є центральними – погляд на формалізм, використовуючи методологію, яка охоплює одне з найбільш виразних тверджень формалізму – формалізм є науковою теорією права [1, с. 428]. Цей натуралістичний погляд на формалізм допомагає розрізнити два його різних типи: «доктринальний формалізм» – згідно якого поведінку суддів можна представити за допомогою правил, і «формалізм правил» – полягає в тому, що судді дотримуються так званих зовнішніх правил при вирішенні справ. Доктринальний формалізм, що розуміється в натуралістичних термінах, пересилує багато з тих критичних зауважень, які були висловлені на адресу формалізму, а також може бути використаний для реабілітації «декларативної теорії права» [2]. Доктринальний формалізм – це також архаїчний погляд на право, який відображає як те, що думали про право перші формалісти, так і те, у що, здається, вірять багато сучасних доктринальних юристів. Натуралістична методологія використовується для того, щоб показати, що основну суперечку між доктринальним формалізмом і американським правовим реалізмом можна пояснити різницею припущень щодо того, чи є цінності суддів відносно суспільства, чи відносно інших суддів [1, с. 428].

В цьому ракурсі, варто і звернути увагу і на категорію «вірності праву» як вимога, згідно з якою суддя прагне узгодити своє рішення із законом, навіть якщо жодна правова норма не передбачає однозначного вирішення питання по суті судової справи. В американському судочинстві, як, мабуть, і в інших правових системах, практично всі погоджуються з формалістами, що судді (за винятком надзвичайних обставин) повинні застосовувати існуючі правові норми, якщо ці норми диктують однозначні результати. Однак, «суддівська вірність праву» вимагає більшого, ніж механічне застосування чітких правових норм [3, с. 2]. Вона також вимагає зусиль, спрямованих на прийняття рішень

відповідно до принципів, які виправдовують правові норми, навіть якщо самі норми є невизначеними.

Ще одна сторона формалізму, яка, на наш погляд, все ж таки набуває властивостей надмірності, відзначена і американським професором Ф. Шауер, який зазначає, що формалізм – це стиль судочинства та підхід до тлумачення Конституції, який часто карикатурно зображують, але нечасто описують, не кажучи вже про захист. Протягом багатьох років найпоширенішою ціллю для звинувачень у формалізмі було рішення Верховного Суду 1905 року у справі Лохнер проти Нью-Йорка, і уважний погляд на цю справу дає нам зрозуміти формалізм у його найгірших проявах [4; 5]. Можливо, що епітет «формалізм» набагато більше стосується суддівського вибору, правової несталості та невизначеності, аніж дотримання встановлених форм. Коли очікувані наслідки помилкового прийняття рішень є більшими, ніж очікувані наслідки від прийняття «нерозумних» рішень, тоді багато аргументів на користь формального підходу до судочинства та прийняття судових рішень будуть і повинні бути безрезультативними [6].

Американські прихильники правового формалізму, для прикладу як суддя Верховного суду Антонін Скалія, який зазначав, що «зараз головна небезпека в судовому тлумаченні Конституції – або, якщо вже на те пішло, в судовому тлумаченні будь-якого закону – полягає в тому, що судді будуть підміняти свої власні уподобання з законом. ... Оригінальність не посилює головну слабкість системи, оскільки він встановлює історичний критерій, концептуально цілком окремий від уподобань (інтересів) самого судді» [7]. Він цілком обгрунтовано побоюється, що необмежений суддівський розсуд становить загрозу для демократичної легітимності, і пропонують формалізм – механічне виконання чітких правових норм – як вирішення цієї загрози. Однак потрібно враховувати, що формалістичні методи тлумачення та правозастосування не є ані достатніми, ані необхідними для того, щоб накласти на суддів вагомі обмеження та забезпечити реалізацію дискреційних повноважень в «межах закону», не доходячи таким чином до надмірності слідування «букві закону». Первісне значення правових норм є вкрай недетермінованими, що залишає великий простір для суддівського розсуду при вирішенні справ. Але в американському судочинстві вагомі суддівські обмеження можуть впливати і з інших джерел. Суддів обмежує їхнє завдання – вирішувати спори, що вимагає від них бути неупередженими у відносинах між сторонами і реагувати на зусилля сторін, що беруть участь у судовому процесі. Крім того, вони обмежені необхідністю слідувати матеріальним принципам, які обгрутовують правові норми, навіть якщо самі ці норми наділені невизначеним характером. Таким чином, судові обмеження в

американській системі впливають не стільки з формалістичних методів інтерпретації та правозастосування, скільки з переважно неписаних процесуальних принципів судової неупередженості, оперативності та об'єктивності.

Література:

1. Troop P. Why Legal Formalism Is Not a Stupid Thing. *Ratio Juris*. 2018. № 31: p. 428-443. Режим доступу: <https://doi.org/10.1111/raju.12225>
2. Beever A. The Declaratory Theory of Law. *Oxford Journal of Legal Studies*. 2013. Volume 33. Issue 3. P. 421-444. Режим доступу: <https://doi.org/10.1093/ojls/gqt007>
3. Peters Christopher J. Legal Formalism, Procedural Principles, and Judicial Constraint in American Adjudication. *General Principles of Law: The Role of the Judiciary* (Laura Pineschi, ed., Springer 2015) (Forthcoming), University of Baltimore School of Law Legal Studies Research Paper. 2015. Режим доступу: <https://ssrn.com/abstract=2573912>
4. Wonnell C. T. Lochner V. New York as Economic Theory. *Law and Economics Research Paper*. № 9. 2001. Режим доступу: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.259857>
5. Stern James Y. Choice of Law, The Constitution and Lochner. *Faculty Publications. Virginia Law Review*. 2008. P. 1509–1566. Режим доступу: <https://scholarship.law.wm.edu/facpubs/1528>
6. Schauer F. Formalism: Legal, Constitutional, Judicial in Gregory . *The Oxford Handbook of Law and Politics*. 2009 Pages 428-436. Режим доступу: <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199208425.003.0024>
7. Smentkowski B. P. and Houck, . Aaron M. Antonin Scalia. *Encyclopedia Britannica*. Режим доступу: <https://www.britannica.com/biography/Antonin-Scalia>; J. R. Broughton, The Jurisprudence of Tradition and Justice Scalia's Unwritten Constitution, 103 W.Va.L.Rev. 2000. Режим доступу: <https://researchrepository.wvu.edu/wvlr/vol103/iss1/5>

СЛІДЧИЙ ЯК СУБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Лавренюк Олександр Володимирович

здобувач освітньо-наукового рівня (доктор філософії),

Науково-дослідний інститут публічного права

м. Київ, Україна

Із вступом в дію чинного Кримінального процесуального кодексу України діяльність слідчих підрозділів, як і взагалі специфіка роботи слідчого, радикально змінилась. На це вказує порівняльний аналіз норм чинного кримінального процесуального законодавства та старого законодавства, яке з 20 листопада 2012 р. відійшло у небуття. Якість цих змін, аргументи докорінних перетворень у функціональних обов'язках слідчих, на перший погляд пересічного громадянина, можуть здаватися незначними, проте аналіз визначень, службових повноважень слідчого за новим законодавством вказує на протилежне.

Цілком слушною є думка М. В. Жогіна: «Слідчий – посадова особа державного апарату, обов'язки якої визначаються боротьбою зі злочинністю. Практично це виражено в тому, що слідчий у межах своєї компетенції зобов'язаний запобігати кримінальним правопорушенням, які готуються, та переривати кримінальні правопорушення, які вчиняються, перевіряти заяви, повідомлення, що надходять до нього, та інші сигнали про скоєні кримінальні правопорушення та при наявності їх ознак відкривати кримінальні провадження, а також проводити у них попереднє слідство» [1, с. 18–20].

Згідно з КПК України 2012 р., зокрема п. 16 ст. 3, «...Слідчий – службова особа органу внутрішніх справ, органу безпеки, органу, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства, уповноважена в межах компетенції, передбаченої цим кодексом, провадити досудове розслідування кримінальних правопорушень» [2, с. 54].

Окрім того, аналіз норм повноважень слідчого за КПК України 1960 р. вказує на значне зменшення його прав та процесуальних обов'язків у кримінальному процесі.

Так, активна роль слідчих у справі укріплення законності в державі, велике значення їхньої діяльності щодо розкриття кримінальних правопорушень та виявлення злочинців обумовили надання їм широких повноважень при провадженні досудового слідства.

Слідчий уповноважений проводити самостійно всі слідчі та інші передбачені законом процесуальні дії у межах своєї компетенції.

Для реалізації своїх прав та обов'язків слідчий наділений широкими процесуальними повноваженнями.

Окрім того, М. С. Строгович влучно зазначає: «При провадженні попереднього слідства всі рішення про направлення слідства та проведення слідчих дій слідчий приймає самостійно, за винятком випадків, коли законом передбачено рішення суду чи отримання санкції прокурора, та несе відповідальність за їх законне та своєчасне проведення» [2, с. 216].

Основою повноважень слідчого є його процесуальна незалежність та самостійність.

Повноваження слідчого мають владний характер. Це виражається у його праві застосувати заходи процесуального примусу, в обов'язку посадових осіб та громадян виконувати приписи слідчого, коли вони надані в межах його компетенції та в установленій процесуальній формі.

Розкриття кримінального правопорушення в багатьох випадках залежить від взаємодії між слідчим та органом дізнання. Тому кримінально-процесуальний закон 1960 р. та КПК України 2012 р. наділяють слідчого певними повноваженнями і в цій сфері. Згідно із законом (зокрема ст. 40 КПК України 2012 р.) слідчий вправі надавати органам дізнання доручення та вказівки про проведення розшукових та слідчих дій, вимагати від органів дізнання співпраці у виконанні окремих слідчих дій у кримінальних провадженнях, які перебувають у нього в провадженні. Доручення і вказівки слідчого надаються в письмовій формі органам дізнання та обов'язкові для виконання. Таким чином, і в цьому випадку закон підкреслює владність повноважень слідчого та його головну роль при проведенні досудового слідства у кримінальних провадженнях.

Як зазначалося вище, повноваження слідчого передбачають, що при провадженні досудового слідства на нього покладаються певні обов'язки, дотримання яких гарантує виконання завдань кримінального судочинства.

Ми цілком підтримуємо думку М. В. Жогіна: «Регламентовані кримінально-процесуальним законом повноваження слідчого створюють реальну можливість для швидкого, всебічного та об'єктивного розслідування кожної кримінальної справи» [3, с. 18–20].

Згідно з новим кримінальним процесуальним законодавством права та обов'язки слідчого є дещо біднішими. Так, у ч. 2 ст. 38 КПК України 2012 р. «Орган досудового розслідування» вказується: «Досудове розслідування здійснюють слідчі органу досудового розслідування одноособово або слідчою групою», а в ч. 4 ст. 38 цього ж КПК України зазначається: «Орган досудового розслідування зобов'язаний застосовувати всі передбачені законом заходи для забезпечення

ефективності досудового розслідування». На нашу думку, вказаний перелік прав та обов'язків є недостатньо визначеним та конкретним.

Якщо ж звернутись до визначення стадії досудового розслідування кримінального правопорушення попередньої епохи, то встановимо, що розслідування кримінального правопорушення складає виконувани в установленому порядку діяльність органів дізнання та попереднього слідства, в процесі якої встановлюються наявність або відсутність суспільно небезпечного діяння, винуватість особи, яка його скоїла, та інші обставини, які мають значення для правильного рішення у справі [4, с. 75]. Вказане визначення, на наше переконання, є більш повним, конкретним, взаємодоповнюючим.

Недостатньо уваги, на нашу думку, законодавець приділив і процесуальній незалежності слідчого у новому кримінальному процесуальному законодавстві. Так, у ст. 40 КПК України 2012 р., яка має назву «Слідчий органу досудового розслідування», зазначається, що у більшості випадків слідчий приймає процесуальні рішення за погодженням із прокурором, і лише в ч. 5 вказаної статті як наслідок збереження колишньої самостійності вказується: «Слідчий, здійснюючи повноваження відповідно до вимог цього кодексу, є самостійним у своїй процесуальній діяльності, в яку втручання осіб, котрі не мають на те законних повноважень, забороняється. Органи державної влади, місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації, службові особи, інші фізичні особи зобов'язані виконувати законні вимоги та процесуальні рішення слідчого» [5, с. 14].

Таким чином, забезпечення прав і законних інтересів потерпілого здійснюється слідчим постійно протягом усього періоду розслідування кримінального правопорушення з використанням різноманітного правозабезпечувального інструментарію, визначеного КПК України.

Література:

1. Настільна книга слідчого : практ. посіб. ред. кол. Ю. І. Руснак. Київ : Вид. Дім «In Jure», 2014. 446 с.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. О. М. Бандурка, Є. М. Блажівський, Є. П. Бурдоль та ін. Т. 1. Х.: Право, 2016. 768 с.
3. Карпушин С.Ю. Проведення слідчих (розшукових) дій: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Нац. акад. внутрішніх справ. Київ, 2016. 22 с.
4. Лобойко Л.М. Кримінально-процесуальне право. Курс лекцій: навчальний посібник. Київ: Істина, 2015 р., с. 412-417.
5. Лобойко Л. М. Неформальні практики застосування КПК України 2012 р. в частині взаємодії прокурорів, слідчих та оперативних

підрозділі в Досудове розслідування: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення : матеріали пост. діючого наук.-практ. семінару, 17 жовт. 2014 р. Служба безпеки України, Ін-т підготовки юрид. кадрів для СБУ Нац. ун-ту «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого», НЮУ ім. Ярослава Мудрого. – Харків : Право, 2014. Вип. 6. С. 139-142 .

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-358-6-28>

СПЕЦІАЛЬНЕ ДОСУДОВЕ РОЗСЛІДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Левадний Роман Сергійович

*здобувач освітньо-наукового рівня (доктор філософії),
Національна академія Служби Безпеки України
м. Київ, Україна*

Кравченко Олександр Сергійович

*здобувач освітньо-наукового рівня (доктор філософії),
Науково-дослідний інститут публічного права м.
Київ, Україна*

Збройна агресія російської федерації спричинила низку викликів для здійснення кримінального судочинства в Україні. Постійні активні бойові дії та відсутність доступу до територій, де були скоєні кримінальні правопорушення, призвели до певних проблем на стадії досудового розслідування, зокрема під час проведення окремих процесуальних дій (зокрема, дистанційного допиту свідків, ознайомлення та зберігання інформації з відкритих джерел), ухвалення, прийняття та виконання процесуальних рішень (зокрема доступу до суду), проведення так званого заочного досудового розслідування (in absentia), відновлення втрачених матеріалів кримінального провадження тощо. Дану тему висвітлювали у своїх працях такі вчені та науковці, як: О. І. Верещак, С. М. Гусаров, С. В. Шмаленя, В. М. Валентій-Гезун, В. Г. Гончаренко, В. Т. Нора, М. С. Шумила та ін.

Після початку повномасштабного російського наступу на територію України та введення воєнного стану на її території, до чинного КПК України було внесено низку змін, зокрема, було перейменовано главу IX¹ яка отримала назву "Особливий режим досудового розслідування та судового провадження в умовах воєнного стану" [1]. Починаючи з

березня минулого року до КПК України було внесено 21 зміну та доповнення, що свідчить про те, що законодавець робить спроби реформувати чинне кримінальне процесуальне законодавство, але робить це безсистемно і, як показує практика, поспішно, що не сприяє розв'язанню нагальних проблем сьогодення у здійсненні кримінального провадження [2, с. 31].

Таке розслідування здійснюється на підставі ухвали слідчого судді у кримінальному провадженні щодо злочину вчиненого підозрюваним, стосовно якого уповноваженим органом прийнято рішення про передачу його для здійснення обміну як військовополоненого або такий обмін відбувся [3, с. 153].

Спеціальне досудове розслідування інших злочинів не допускається, крім випадків вчинення злочинів особами, які переховуються від органів слідства та суду на тимчасово окупованій території України, на території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, з метою ухилення від кримінальної відповідальності та/або оголошені в міжнародний розшук, та розслідуються в одному кримінальному провадженні з зі злочинами, зазначеними у цій частині, і виділення матеріалів щодо них може негативно вплинути на повноту досудового розслідування та судового розгляду (ст. 297¹ КПК України).

Законодавець надає чіткий перелік кримінальних діянь, які, на його думку, підлягають спеціальному досудовому розслідуванню. При цьому він також встановлює коло осіб, щодо яких спеціальне досудове розслідування може здійснюватися. До них відносяться: а) підозрювані, які перебувають на тимчасово окупованій території нашої держави та переховуються там від органів досудового розслідування, бажаючи уникнути відповідальності; б) підозрювані, які перебувають на території держави-агресора і переховуються там від органів досудового розслідування з метою ухилення від відповідальності; в) підозрювані, які перебувають у міжнародному розшуку та протиправні діяння яких розслідуються в одному кримінальному провадженні зі злочинами, включеними до переліку, встановленого законодавцем.

Водночас слід підкреслити, що в останньому випадку необхідно довести, що виділення матеріалів такого провадження в окрему справу матиме негативні наслідки у вигляді впливу на досудове розслідування та судовий розгляд, зокрема, ставить під сумнів їхню повноту.

Якщо про підозру у вчиненні злочину повідомлено одночасно кільком особам, слідчий або прокурор має право звернутися з клопотанням про здійснення спеціального досудового розслідування лише щодо тих осіб, стосовно яких відповідно до чинного законодавства може розглядатися у формі спеціального досудового розслідування. Водночас щодо інших осіб, які підозрюються у вчиненні цього злочину,

досудове розслідування буде здійснюватися у звичайному порядку, встановленому КПК України.

Клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування повинно містити такі складові: стислий виклад обставин правопорушення, вказівку на ці обставини як на підставу для подання клопотання; кваліфікацію правопорушення відповідно до положень чинного кримінального законодавства, важливо вказати конкретну статтю цього закону; виклад обставин, які доводять обґрунтованість підозри у вчиненні злочину, саме цією особою, із зазначенням обставин, які дозволяють розглядати провадження у формі спеціального судового провадження (перелічені вище); зазначення обставин ухилення підозрюваного від відповідальності шляхом переховування; встановлення кола свідків, допит яких може допомогти слідчому судді у прийнятті рішення про задоволення клопотання.

Клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування щодо підозрюваного, стосовно якого уповноваженим органом прийнято рішення про обмін останнього як військовополоненого, та за умови такого обміну має дещо особливий зміст. Крім вищезазначених елементів, структура цього клопотання включає такі складові: документи, що підтверджують прийняття уповноваженим органом рішення про обмін підозрюваного як військовополоненого, та матеріали, на підставі яких уповноваженим органом було прийнято рішення про обмін підозрюваного як військовополоненого, на підставі яких слідчий суддя може переконатися у здійсненні обміну [4].

Слідчий суддя розглядає подане йому клопотання за участю слідчого, прокурора, який його подав, та за обов'язкової присутності захисника підозрюваного протягом десяти днів з дня його надходження до слідчого судді.

За результатами розгляду клопотання слідчого, прокурора слідчий суддя постановляє одне з можливих рішень: задовольнити або відхилити (відмовити) у задоволенні клопотання. Зміст ухвали має бути вмотивованим, а слідчий суддя повинен обґрунтувати своє рішення, викладене в ухвалі. Клопотання подається один раз і може бути подане повторно лише у разі виникнення обставин, які не були відомі на момент подання первісного клопотання і які вказують на необхідність призначення спеціального досудового розслідування.

Якщо підозрюваний з'явився до органів досудового розслідування, які здійснюють спеціальне досудове розслідування щодо нього або якщо підозрюваний затриманий цими органами, тоді необхідність у подальшому спеціальному досудовому розслідуванні відпадає, а тому досудове розслідування здійснюється в загальному порядку, а тому досудове розслідування здійснюється в загальному порядку.

Дані про осіб, які підозрюються у вчиненні злочину та щодо яких слідчий суддя виніс ухвалу про здійснення спеціального досудового розслідування вносяться до ЄРДР у той самий день, а також підлягають опублікуванню в засобах масової інформації, які мають загальнодержавну сферу розповсюдження, а також розміщуються на офіційному вебсайті Генеральної прокуратури України.

Таким чином, враховуючи вищевикладене, можна констатувати спеціальне досудове розслідування як модифікацію процесуальної форми, на основі якої здійснюється особливий порядок розслідування злочинів, чіткий перелік яких встановлений законодавчими положеннями КПК. При цьому законодавець відзначає особливість діяльності підозрюваного який переховується з метою уникнення покарання за вчинений злочин за межами держави походження і вважається розшукуваним на міжнародному рівні. Якщо проаналізувати не лише теоретичні аспекти, а й практику застосування інституту спеціального досудового розслідування, то можна зробити наступний висновок. Цей інститут був запроваджений у зв'язку з необхідністю притягнення до кримінальної відповідальності підозрюваних, які всіляко ухиляються від зустрічей з органами досудового розслідування, а також з метою забезпечення дотримання принципу невідворотності кримінального покарання.

Література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

2. Гусаров С. М. Щодо вдосконалення окремих положень досудового розслідування з урахуванням воєнного стану. Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу в умовах воєнного стану : тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 25 листоп. 2022 р.). Харків : ХНУВС, 2022. С. 31–33.

3. Верещак О. І. Деякі аспекти спеціального досудового розслідування в умовах воєнного стану. 2022. С. 153–155.

4. Досудове розслідування в умовах воєнного стану: які зміни внесено в КПК? URL: https://jurliga.ligazakon.net/analytics/213263_dosudove-rozsliduvannya-v-umovakh-vonnogo-stanuyak-zmni-vneseno-v-kpk

ВОЄННИЙ СТАН ТА ПОДАТКОВІ ПРАВОПОРУШЕННЯ: ОСОБЛИВОСТІ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Логвин Андрій Володимирович
доктор філософії з права

Інститут юридичної відповідальності є невід'ємною складовою правової системи у кожній країні, яка відіграє як каральну, так і превентивну функцію. Юридична проблематика податкової сфери полягає переважно у визначенні та ефективному забезпеченні меж свободи й необхідності у поведінці суб'єктів податкових правовідносин через відповідні правові, законодавчі норми, у захисті права власності окремих платників та інтересів суспільства, які реалізуються у фінансово-податковій діяльності держави. Запровадження в Україні з 24.02.2022 дії правового режиму воєнного стану [1; 2] зумовило необхідність швидкого врегулювання питань, пов'язаних із застосуванням заходів впливу (фінансової відповідальності) за податкові правопорушення, оскільки факт вчинення таких правопорушень може бути обумовлено настанням певних обставин, за яких платник податків позбавлений можливості відвернути правопорушення.

Положення Податкового кодексу України (далі – Податковий кодекс) [3] регламентують відносини, що виникають у сфері справляння податків і зборів, зокрема визначає платників податків та зборів, їх права та обов'язки, компетенцію контролюючих органів, повноваження і обов'язки їх посадових осіб під час адміністрування податків та зборів, в тому числі підстави для притягнення до відповідальності за вчинення податкових правопорушень.

Враховуючи необхідність пристосування існуючих відносин у сфері справляння податків до сучасних реалій воєнного стану, відповідними законодавчими актами до Податкового кодексу були внесені зміни [4; 5; 6; 7].

Аналіз нормативно-правових положень внесених до Податкового кодексу змін [4; 5; 6; 7] свідчить про те, що правові норми, якими регламентовано застосування відповідальності за податкові правопорушення, мають неоднозначне тлумачення. Зазначене обумовлено тим, що норми Податкового кодексу [3] з одного боку передбачають мораторій (зупинення) застосування штрафних санкцій за певні правопорушення, допущені у період дії карантину (з 01.03.2020 до 30.06.2023), встановленого на всій території України з метою запобігання поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19), а з іншого

боку (у період з 27.05.2022 до 01.08.2023) мали застереження, що на період дії воєнного, надзвичайного стану вони не застосовуються, хоча дія карантину продовжено на всій території України.

Водночас, юридичний обов'язок як абстрактна категорія юридичної науки та практики – це міра поведінки, забезпечена державою. Юридична відповідальність як різновид обов'язку, отже, – також міра належної поведінки суб'єктів, примусово позначена. Таким чином, можна казати про міру відповідальності в сенсі меж її покладання та про міру відповідальності в сенсі її здійснення в сукупності реальних дій відповідних суб'єктів.

З розвитком суспільства і держави, ускладненням правовідносин інститут юридичної відповідальності піддається трансформаційним змінам, його норми переосмислюються та удосконалюються. В свою чергу, й ефективність податкового законодавства також залежить від встановлення системи санкцій за його порушення.

Разом з цим, на сьогодні застосування контролюючими органами податкового законодавства супроводжуються різними правовими проблемами, частина з яких пов'язана із досить значною кількістю правових норм, якими врегульовані питання застосування заходів впливу (юридичної відповідальності) за податкові правопорушення, в тому числі суперечливість деяких положень Податкового кодексу щодо можливості звільнення та/або притягнення до відповідальності за певними податковими правопорушеннями.

Як вже зазначалось, положення Податкового кодексу [3] передбачають, що за порушення податкового законодавства, вчинені протягом періоду з 1 березня 2020 року по останній календарний день місяця (включно), в якому завершується дія карантину, встановленого Кабінетом Міністрів України на всій території України з метою запобігання поширенню на території України коронавірусної хвороби COVID-19, **штрафні санкції не застосовуються, за винятком виключень**. В свою чергу, перелік порушень податкового законодавства, за які контролюючим органом нараховуються штрафні санкції в період дії карантину на території України є вичерпним.

При цьому, за умовою підпункту 69.2 пункту 69 підрозділу 10 розділу XX Перехідні положення Податкового кодексу [3] (*в редакції до 01.08.2023*), у разі виявлення порушень законодавства за результатами проведення перевірок до платників податків застосовується відповідальність згідно з цим Кодексом, законами, контроль за виконанням яких покладено на контролюючі органи, з урахуванням обставин, передбачених підпунктом 112.8.9 пункту 112.8 статті 112 цього Кодексу, що звільняють від фінансової відповідальності. При цьому вимоги законодавства щодо мораторію (зупинення) застосування

штрафних (фінансових) санкцій (штрафів) на період дії воєнного, надзвичайного стану та/або на період дії карантину, встановленого Кабінетом Міністрів України на всій території України з метою запобігання поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19), не застосовується.

Разом з цим, пункт 52¹ підрозділу 10 розділу XX Перехідні положення Податкового кодексу [3] містить чітку вказівку на темпоральний критерій застосування з 1 березня 2020 року по останній календарний день місяця (включно), в якому завершується дія карантину. При цьому вказана норма не зазнавала змін під час дії воєнного стану та чинна на сьогодні.

Так, беззаперечним є твердження, якщо в законодавчому акті визначені податкові обов'язки та права організації, а не передбачено юридичну відповідальність, то вона може не виконувати їх в повному обсязі [8, с. 410]. Водночас, на наш погляд в реаліях сьогодення (*дія правового режиму воєнного стану*) слід мати на увазі, що здійснення платниками податків фінансово-господарської діяльності відбувається в досить складних умовах, і саме від таких платників на даний час залежить (лежить тягар) своєчасність та повнота наповнення державного бюджету, видатки якого спрямовуються на забезпечення потреб національної оборони. Тому законодавець повинен знайти правовий компроміс між необхідністю (важливістю) своєчасного наповнення державного бюджету за рахунок сплати податків тими платниками, які в нинішніх реаліях за будь-яку ціну намагаються провадити господарську діяльність, а також забезпечувати працевлаштування найманих працівників, та необхідністю вжиття заходів впливу до суб'єктів господарювання (притягнення до відповідальності за вчинення податкових правопорушень).

Крім того, під час прийняття рішення про застосування відповідальності слід враховувати певні обставини, які вплинули на вчинення правопорушення та/або можливість його уникнення.

На жаль доводиться констатувати, що особливістю існування нормативно-правового забезпечення організації адміністрування податків і зборів в Україні, були і досі є правові колізії окремих положень законодавчих документів, що призводять до суперечок між контролюючими органами та платниками податків та відповідно до збільшення судових спорів. В свою чергу, наведене лише ускладнює і без того нелегке становище платників податків у сучасних умовах.

Література:

1. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента від 24.02.2022 р. № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>.
2. Про затвердження Указу Президента України “Про введення воєнного стану в Україні” : Закон України від 24.02.2022 р. № 2102-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text>.
3. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>.
4. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей оподаткування та подання звітності у період дії воєнного стану : Закон України від 03.03.2022 р. № 2118-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2118-20#Text>.
5. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 р. № 2120-IX / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text>.
6. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства на період дії воєнного стану : Закон України від 24.03.2022 р. № 2142-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2142-20#Text>.
7. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо особливостей податкового адміністрування податків, зборів та єдиного внеску під час дії воєнного, надзвичайного стану: Закон України від 12.05.2022 р. № 2260-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2260-20#Text>.
8. Оніщик Ю. В. Податкова правосуб’єктність організацій – платника податку. Держава і право. 2009. № 44. С. 406-410.

ПОНЯТТЯ ТА КРИМІНОЛОГІЧНА ТИПОЛОГІЯ ЗЛОЧИНЦІВ, ЯКІ ВЧИНЯЮТЬ НАСИЛЬНИЦЬКІ КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Мандзик Петро Іванович

*кандидат юридичних наук, член-кореспондент,
Академія адміністративно-правових наук
м. Київ, Україна*

Семенюк Сергій Анатолійович

*здобувач освітньо-наукового рівня (доктор філософії),
Науково-дослідний інститут публічного права
м. Київ, Україна*

Прояви насильства під час вчинення кримінального правопорушення є наслідком впливу певних умов, таких як раптовість, перебування в кримінальному або небезпечному середовищі, груповий тиск, стан алкогольного чи наркотичного сп'яніння. Головним моментом у здійсненні боротьби зі злочинністю та її попередження є проведення аналізу особистості злочинця, її характерних властивостей на підставі типології та класифікації злочинців. Цю наукову статтю присвячено вивченню й аналізу особистості та особливостей злочинців, які вчиняють насильницькі кримінальні правопорушення. У ній розкриваються основні риси особистості злочинця, обґрунтовується важливість всебічного вивчення особистісних характеристик злочинців, наводяться класифікація особистості, які, своєю чергою, є основним моментом в організації і здійсненні попередження злочинності. Дану тему опрацьовували у своїх працях такі науковці та вчені, як: А. Б. Сахаров, М. П. Клейменов, В. Є. Емінов, В. В. Голіна, Б. М. Головкін, М. Ю. Валуйська та ін.

Виклад основного матеріалу. Правомірна поведінка відповідає припису правових норм. Правопорушення суперечить моделі поведінки, що міститься у правовій нормі. Діяльність людини складається як із правомірних вчинків, так і неправомірних. У правопорушеннях, як правило, проявляються особистісні якості людини, її ставлення до дійсності та міра відповідальності за вчинене діяння.

На жаль, найбільш схильні до вчинення правопорушень люди з неблагополучного середовища, а одного разу переступивши межу, певний стримувальний фактор, людина може повторювати це знову і

знову. І найчастіше кожен наступний вчинок характеризується більш серйозними наслідками.

Кримінологія, як і будь-яка наука, перебуває у постійному розвитку. Заслужені діячі юридичної науки займаються розробкою термінологічних понять, які потім лягають в основу законодавчих ініціатив, і служать орієнтиром у практичній роботі правоохоронних органів. Особистість злочинців, які вчиняють насильницькі кримінальні правопорушення вивчали і продовжують вивчати провідні фахівці та фахівці-початківці в галузі юриспруденції. У зв'язку з цим запропоновано досить велику кількість визначень розглядуваного поняття. У рамках нашої статті ми розглянемо лише деякі з них. Так, М. П. Клейменов розглядає особистість злочинця як сукупність соціально значущих властивостей, що визначають винне вчинення злочину, міру соціальної патології в людині [1, с. 37].

На думку В.Є. Емінова, особистість злочинця – це сукупність психологічних соціально значущих негативних властивостей психіки людини, що мали змогу розвиватися в процесі різноманітних і систематичних взаємодій з іншими людьми [2, с. 154].

В основу побудови моделі типології особистості злочинця покладено характер її антисоціальної спрямованості, що відображає особливості мотиваційної сфери.

Головними типологічними ознаками антисоціальної спрямованості особистості є: 1) різко негативне і зневажливе ставлення до особистості людини та її цінностей; 2) корисливі та меркантильні погляди; 3) презирливе ставлення до основних загальнолюдських цінностей і соціальних установок; 4) поверхнєве ставлення до своїх обов'язків [3, с. 74].

Злочинців, які вчиняють насильницькі кримінальні правопорушення прийнято виділяти в окрему категорію, оскільки вони мають риси, що відрізняють їх від ненасильницьких. У зв'язку із цим можна виокремити такі кримінологічні типології їхньої особистості:

1. за ступенем суспільної небезпеки:

– *особливо небезпечні (активні антисоціальні)* – неодноразово судимі рецидивісти, які займають активну позицію протидії та протистояння суспільству, його нормам і цінностям, за допомогою злочинної поведінки (учасники організованих злочинних груп, що займаються розбоями, викраденнями людей, грабежами, вимаганнями, бандити, терористи, екстремісти);

– *небезпечні (пасивні асоціальні)* – особи, які ведуть паразитичний асоціальний спосіб життя протягом тривалого часу, і вчиняють злочини під впливом конфліктних умов, що раптово склалися (хуліганства, заподіяння шкоди здоров'ю, розбої, грабежі);

– *ситуативні* – особи, які вчиняють злочини внаслідок нездатності адекватно оцінити ситуацію або протистояти певним чинникам (наприклад, індивід, який регулярно вживає алкоголь, постійно провокує і вплутується в конфлікти і бійки);

– *випадкові* – особи, чия поведінка, як правило, не викликає суспільної небезпеки, але може проявитися одноразово і незначно в разі раптової стресової ситуації, такі індивіди часто скоюють злочини у стані афекту, перевищуючи межі необхідної оборони;

2) залежно від мотивів вчинення насильницького злочину:

– *престижний* – злочинець прагне зайняти лідируючі позиції, завоювати авторитет, бути весь час на виду тощо. Наприклад, для "підтвердження" прийняття ідей екстремістського угруповання новий учасник вчиняє насильницькі дії щодо представника іншої національності або релігії. Цей критерій характерний для осіб молодого віку;

– *корисливий* – злочинець вчиняє будь-яке насильницьке кримінальне правопорушення з метою особистого збагачення (наприклад, кілер або грабіжник, "чорні" ріелтори);

– *хуліганський* – злочинці вчиняють умисний насильницький злочин із метою порушення громадського порядку, вираження зневажливого ставлення до загальноприйнятих правил поведінки (участь у масових заворушеннях);

– *мстивий (ревнивий)* – злочинці, які вирішили самотужки розібратися із ситуацією і "відновити" справедливість за допомогою насильницьких дій;

– *ігровий* – цей тип злочинця шукає гострих відчуттів, його діяльність пов'язана з постійним ризиком, від якого він отримує задоволення (участь у масових заворушеннях, хуліганствах, злочинах екстремістської та терористичної спрямованості);

– *сексуальний* – кримінальні правопорушення вчиняються під впливом сексуальних спонукань (зґвалтування, педофілія).

Такі злочинці зазвичай дуже суб'єктивно і вузько сприймають навколишній світ. Нерідко ситуації, в які вони потрапляють, сприймаються ними часто як потенційно небезпечні та загрозові, хоча насправді цього може і не бути. При цьому ця категорія злочинців вирізняється вразливістю і чутливістю в міжособистісних стосунках, і нерідко така вразливість сприймається ними як жалість до себе, а не співпереживання іншим. Зазвичай, причини криються в дитячому 5–7-річному віці, коли виникали психотравмувальні ситуації [4, с. 21].

За допомогою типології узагальнюються всі характерні для певних груп злочинців соціальні особливості, розкриваються внутрішні стійкі

зв'язки між істотними ознаками та їхніми проявами в конкретній особистості.

Отже, можна зробити висновок, що незважаючи на велику кількість робіт, присвячених цьому питанню, як і багатьом іншим категоріям, досі немає єдиного поняття особистості злочинця. Хтось вважає, що особистість злочинця – це сукупність соціальних властивостей, хтось – психологічних, проте всі згодні з тим, що це сукупність негативних якостей, спрямованих проти громадського порядку та особистості інших людей для задоволення своїх потреб. Вважаю, що вивчення особистості злочинця, виокремлення певної типології допомагає зрозуміти механізм злочинної поведінки, причини та закономірності, які сприяють конкретизації типу злочинця і здатні прискорити його пошук.

Література:

1. Криминология: учеб. / М.П. Клейменов. 2-е изд., перераб. и доп. М.: Норма: ИНФРА-М, 2018. – С. 86.
2. Кудрявцев В.Н., Эминов В.Е. Криминология: учеб. М.: Норма, 2009. 408 с.
3. Криминологія: підручник / В. В. Голіна, Б. М. Головкін, М. Ю. Валуйська та ін.; за ред. В. В. Голіни, Б. М. Головкіна. Х. : Право, 2014. С. 204.
4. Сахаров А. Б. Личность преступника и типология преступника. *Соц. законность*. 1973. № 3. С. 19–24.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-358-6-31>

РЕЖИМ В МІСЦЯХ НЕСВОБОДИ УКРАЇНИ: ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Марчук Олександр Миколайович

*здобувач освітньо-наукового рівня (доктор філософії),
Науково-дослідний інститут публічного права
м. Київ, Україна*

Дослідження проблем механізму правового регулювання є однією із актуальних у теорії права. Необхідність більш глибокого вивчення цих категорій обумовлюється недосконалістю законодавства і правозастосовної практики, приведенням їх у відповідність до міжнародних стандартів; підвищення ефективності дії вже існуючих правових норм і правових інститутів держави; формування позитивної

правової свідомості та правомірної поведінки як персоналу установ виконання покарань, так і засуджених [1, с. 353].

Порівняння й аналіз наявних у нашій науковій, навчальній і спеціальній літературі визначень поняття «режим» свідчить, що режим трактується дуже багатозначно. Чимало з цих визначень є неточними, деякі навіть помилкові або суперечливі, хоча кожне з них має певний сенс, щось загальне, але найчастіше таке, що не повністю відображає зміст і сутність режиму. Суть цих визначень коротко зводиться до того, що під режимом розуміється: порядок виконання покарання у виправній колонії; порядок тримання у виправній колонії; сукупність правил поведінки засуджених; порядок життя та праці засуджених; діяльність виправної колонії; система заходів і методів, що сприяють виправленню та ресоціалізації засуджених; сукупність норм, що визначають обсяг обмежень для засуджених і порядок їхньої реалізації; порядок реалізації кримінально-правового покарання та залучення засуджених до суспільно корисної праці, соціально-виховної роботи, загально-освітнього і професійно-технічного навчання [2, с. 44].

Ізоляція засуджених забезпечується, насамперед, системою охорони колоній, яка здійснюється відповідно до вимог відповідних Інструкцій, правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань щодо заходів забезпечення ізоляції засуджених, нагляду за ними тощо [3, с. 133].

Правове регулювання режиму та засобів його забезпечення викладено у главі 16 Кримінально-виконавчого кодексу України. Подальший розвиток та деталізацію норми правового регулювання режиму знаходять у відомчих нормативно-правових актах, що регулюють питання режиму виконання і відбування покарання в установах виконання покарань [4, с. 289].

Центральне місце в механізмі правового регулювання режиму посідають закони та інші законодавчі акти України, причому їхнє значення у ході становлення правової держави має постійно зростати, оскільки верховенство закону є невід'ємною ознакою останньої. Верховенство закону виявляється передусім у суворій відповідності йому всіх інших нормативних актів, оскільки закони мають найвищу юридичну силу. Закони регулюють найважливіші питання державного та суспільного життя, їхні норми складають серцевину, фундамент формування і розвитку інших правових норм [5, с. 55].

Логічно, що процес ізоляції засуджених прямо або опосередковано регулюється загальносвітовими міжнародними актами, що містять обов'язкові для всієї міжнародної спільноти норми, які закріплюють загальні права людини і громадянина, захищають її честь, гідність, ділову репутацію і спрямовані на повагу людської гідності та створення

сприятливих для людини умов громадського життя, а саме: Загальною декларацією прав людини, Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод, Міжнародним пактом про громадянські і політичні права, Мінімальними стандартними правилами поводження з в'язнями (Правилами Мандели), Європейською конвенцією про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню, Європейськими пенітенціарними правилами [6, с. 43].

В окрему категорію міжнародні стандарти виділяють жінок, засуджених до позбавлення волі на певний строк, та організацію їх ізоляції. Питому вагу засуджених складають чоловіки, а це означає, що переважно виконання позбавлення волі орієнтоване саме на них. Але визнаний принцип рівності засуджених перед законом не означає однаковості при призначенні їм покарання, умов його відбування чи рівності в поводженні. Це зумовлено, окрім міркувань етичного характеру та особливостями психологічного розвитку, ще й певними психофізіологічними особливостями жінок, які більш уразливі у взаємодії з навколишнім світом, аніж чоловіки [7, с. 153].

Отже, правове регулювання режиму в місцях позбавлення волі забезпечує дотримання прав засуджених осіб та організацію відносин при відбуванні засудженими покарання. Правове регулювання режиму відбувається за нормами кримінально-виконавчого права, а також за законами та іншими підзаконними нормативними актами України. Крім цього існує певний перелік міжнародних нормативно-правових актів, який забезпечує реалізацію покарання засуджених і надає умови для ефективного застосування інших засобів впливу.

Література:

1. Щербина О.В. Правове регулювання режиму в установах виконання покарань Державної пенітенціарної служби. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія: юридична.* 2013. Вип. 3. – С. 353-362. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvlduvs_2013_3_43.

2. Козлов П.П. Режим виконання кримінальних покарань : монографія. К. : КНТ, 2008. С.44.

3. Телефанко Б.М. тлумачення режиму виконання і відбування покарання у виді позбавлення волі на певний строк. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права.* 2013. Вип. 11. С. 131-135. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzclubp_2013_11_36.

4. Правила внутрішнього розпорядку установ виконання покарань: затверджені наказом Державного департаменту України з питань

виконання покарань № 275 від 25 грудня 2003 р. / Офіційний вісник України. – 2003. – № 52. – Ст. 2898.

5. Самсонов В.Н. Административное законодательство: понятие, содержание, реформа. – Х.: Основа, 1991. – 120 с.

6. Ізоляція засуджених до позбавлення волі на певний строк у виправних колоніях: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Лисенко Марина Ігорівна ; Нац. акад. внутр. справ. – Київ, 2017. – 197 с.

7. Оніка Л.П. Міжнародні стандарти поведіння із засудженими жінками та їх імплементація в законодавство і практику виконання кримінальних покарань в Україні. // Наук. вісн. Херсон. держ. унту. – 2014. – № 1/6. – С. 153-158.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-358-6-32>

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

Марчук Тарас Миколайович

*здобувач освітньо-наукового рівня (доктор філософії),
Науково-дослідний інститут публічного права
м. Київ, Україна*

Бабій Максим Ігорович

*здобувач освітньо-наукового рівня (доктор філософії),
Науково-дослідний інститут публічного права
м. Київ, Україна*

Законність як одна зі складових основ демократизації нашого суспільства і захищеності індивіда від свавілля влади є насамперед у вигляді керівного початку в діяльності всіх державних органів і посадових осіб. Означене повною мірою стосується і правоохоронних структур, які через функціональну специфіку особливо пов'язані із законністю. Не менш важливим є те, що правоохоронні органи обов'язково здійснюють свою діяльність від імені держави спеціально уповноваженими суб'єктами. До таких суб'єктів належать як вищі органи державної влади – Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України, Міністерство внутрішніх справ України, так й інші [2].

Виходячи з міжнародних та європейських стандартів, в основу діяльності правоохоронних органів щодо забезпечення прав людини покладаються принципи верховенства права, законності, визнання людини найвищою соціальною цінністю; пріоритетності її природних прав; забезпечення прав і свобод людини як основного обов'язку правової демократичної держави, її правоохоронних органів зокрема; право людини на захист своїх прав; відновлення прав потерпілого від злочину, підвищення ролі громадських правозахисних організацій та їх участі у формуванні державної правової політики; забезпечення через демократичні процедури контролю за здійсненням державними органами своїх повноважень; відповідність законодавства з прав людини міжнародним нормам і стандартам та ін. [1].

Проголошення в статті 3 Конституції України найвищою соціальною цінністю життя, здоров'я, честі, гідності, недоторканності та безпеки людини і громадянина визначає відповідальність держави перед людиною за свої дії чи бездіяльність, адже не достатньо проголосити права – потрібно гарантувати їх виконання. При цьому держава не лише має бути гарантом належної реалізації передбачених Конституцією і законами прав і свобод людини та громадянина, а й має забезпечувати належний захист у всіх випадках незаконного втручання в життя і діяльність особи та примусового впливу на неї, тобто бути гарантом від свавілля, беззаконня, самоуправства, зловживання владою з боку її органів та посадових осіб, особливо з боку правоохоронних органів [3].

Одним із центральних органів держави є поліція, яка наділена виконавчою владою, відповідно до ст.1 Закону України «Про національну поліцію» служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку. Її основними завданнями згідно зі ст. 2 є охорона прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави; протидія злочинності. Рівень реалізації зазначених завдань свідчить про стан демократії у країні [4].

До системи нормативно-правового регулювання діяльності поліції згідно із Законом України «Про Національну поліцію» належать: Конституція України, закони й кодекси України, постанови Верховної Ради України, укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, нормативні акти МВС України; Загальна декларація прав людини, міжнародні правові норми, ратифіковані у встановленому порядку [5].

Одним з основоположних завдань держави та легітимною підставою монополії державної влади є встановлення охоронюваного правом та стабільного порядку. Загроза безпеці нормального суспільного співіснування виникає тоді, коли окремі громадяни ставляться з

неповагою до загального правопорядку або окремих прав інших членів суспільства, діють (поводяться) усупереч принципам громадського співіснування або спричиняють шкоду нормальному функціонуванню державних органів. Відвернення цих загроз безпеці суспільства та запобігання порушенням правопорядку саме і є завданням поліції [6].

Прийнятий Закон України «Про Національну поліцію» лише частково дав розуміння наступних кроків розбудови поліції. Разом із тим він потребує прийняття низки супутніх законодавчих і нормативних актів, які так і не були прийняті. У зв'язку з цим практично унеможливлено дієвий контроль за безпекою дорожнього руху, незрозумілою є ситуація із затриманням осіб та доставлянням їх до поліції, не визначена ситуація з конвоюванням та утриманням заарештованих осіб, не встановлено способів оцінювання рівня довіри до поліції, порядку участі громадськості у контролі за роботою поліції та багато іншого.

Проте діяльність лише державних правоохоронних органів не завжди здатна повною мірою забезпечити конституційне право людини на захист своїх законних прав та інтересів.

Отже, основними правоохоронними органами, які здійснюють негативний вплив на забезпечення прав і свобод людини, є Національна поліція України, яка внаслідок пасивності її керівників не домоглася прийняття ефективного законодавства, яке змогло б знизити факти порушення прав і свобод людини і громадянина. Але матимемо надію що реформування на даному етапі не зкінчиться і позитивних зрушень буде більше.

Література:

1. Тацій В.Я. Утвердження і забезпечення прав та свобод людини – головний конституційний обов'язок демократичної, правової, соціальної держави. *Вісн. Акад. правових наук України*. 2000. № 4 (23). С. 3-19.
2. Шопіна І.М. Адміністративно-правове регулювання управління органами внутрішніх справ України: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. / Держ. НДІ М-ва внутр. справ України. Київ. 2012. 36 с.
3. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-В. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
4. Про Національну поліцію України: закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40-41. Ст. 379.
5. Захист прав, свобод і законних інтересів громадян України в процесі правоохоронної діяльності: Головне управління по роботі з особовим складом МВС України; Донецьк: ДІВС, 2001. 656 с.
6. Римаренко Ю.І. Приватне життя і поліція. Концептуальні підходи. Теорія та практика. Київ : КНТ, 2006. 740 с.

ДО ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ПРОЦЕДУРИ ВРЕГУЛЮВАННЯ СПОРУ ЗА УЧАСТЮ СУДДІ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА

Назарчук Анастасія Валеріївна

*асистент кафедри адміністративного та фінансового права,
Національний університет «Одеська юридична академія»
м. Одеса, України*

Аналізуючи зміни, що відбувалися в адміністративному судочинстві протягом останнього часу, можна зробити висновок щодо напрямку таких змін – процедурному. В результаті стало можливим сформулювати усі важливі та необхідні умови для відстоювання інтересів та їх захисту у публічно-правових спорах. Особливого розвитку та частоти застосування набули інститути, які спрямовані на примирення сторін у позасудовому, судовому порядку, зокрема такі як медіація та врегулювання спору за участю судді.

Історично процедура добровільного примирення сторін в світі бере свій початок ще із Стародавнього Риму, на українських землях – з часів Київської Русі. В сучасних умовах Радою Європи та Європейським Союзом пріоритетним завданням визначено допомогу державам-членам у швидкому та справедливому відправленні правосуддя і застосуванні альтернативних методів розв'язання спорів та конфліктів, зокрема медіації.

На нормативному рівні інститут врегулювання спору за участю судді з'являється у процесуальних кодексах (зокрема Господарському процесуальному кодексі України [1], Цивільному процесуальному кодексі України [4], Кодексі адміністративного судочинства України [3]) у 2017 році, поклавши при цьому на суддів новий обов'язок – створювати створювати умови для вирішення спору сторонами самостійно, роз'яснювати учасникам справ необхідність демонстрації поваги один до одного та оздоровлення їх відносин шляхом мирного врегулювання спору, а також надавати фахову підтримку сторонам на шляху їх примирення [2].

В адміністративному судочинстві є можливим виділити певні особливості проведення процедури врегулювання спору за участю судді в адміністративному судочинстві (далі – процедура), зокрема:

1) забезпечення сукупності всіх умов, які визначені для початку проведення процедури, а саме надання: документально підтверженої

згоди всіх учасників спору, дотримання стадійного строку початку процедури (до початку розгляду справи по суті), дотримання переліку сторін (відсутність третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги, неналежність справи до переліку згідно ч. 2 ст. 184 КАС України)

2) призупинення розгляду справи, шляхом винесення відповідної ухвали, що в свою чергу є показником початку процедури;

3) наявність часових обмежень тривалості процедури – не більше 30 днів з дня винесення ухвали;

4) наявність відповідних форм проведення процедури – спільних та закритих нарад;

5) проведення процедури виключно суддею-доповідачем;

6) наявність особливого характеру повноважень судді, зокрема з'ясувальний, рекомендаційний, аналітичний, обмежувально-заборонний;

7) одноразовість проведення процедури в межах розгляду справи;

8) забезпечення конфіденційності – недопущення технічного фіксування процедури;

9) наявність відповідних підстав для припинення процедури;

10) неможливість оскарження ухвали про припинення процедури;

Аналіз Єдиного реєстру судових рішень дає можливість стверджувати, що застосування процедури здійснюється не часто, що свідчить про необізнаність учасників процесу про позитивні результати її застосування, зокрема економія часу та фінансових витрат.

Слід зазначити, що формально передбачена можливість проведення спільних та закритих нарад у режимі відеоконференції, проте практична реалізація майже не можлива, адже для забезпечення технічного облаштування такої наради потрібна допомога секретаря чи помічника судді, що в свою чергу нівелює принцип конфіденційності, а також втрачається можливість дистанційно прослідкувати дотримання вимог учасниками щодо заборони здійснення фіксування процесу технічними засобами.

Аналіз правових засад проведення консультацій при врегулюванні спору за участі судді в адміністративному судочинстві дає підстави зробити висновки щодо: а) практичної неможливості проведення консультацій при врегулюванні спору за участі судді у режимі відеоконференції, оскільки в такому випадку потрібна участь секретаря, що порушує принцип конфіденційності, а також втрачається можливість дистанційно прослідкувати дотримання вимог учасниками щодо заборони здійснення фіксування процесу технічними засобами; б) необхідності внесення змін до КАС України.

Література:

1. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06.11.1991 р. № 1798-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text>
2. Духовна О. Законодавче і історичне підґрунтя. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/vregulyuvannya-sporu-za-uchastyu-suddi-novi-procesualni-mozhливosti.html>.
3. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>.
4. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-358-6-34>

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ПІДПИСІВ ТА ЇХ ПІДРОБЛЕННЯ ЗА ДОПОМОГОЮ ТЕХНІЧНИХ ПРИЙОМІВ

Невар Ігор Валентинович

здобувач освітньо-наукового рівня (доктор філософії),

Науково-дослідний інститут публічного права

м. Київ, Україна

В умовах значного науково-технічного прогресу, використання в сучасному діловодстві комп'ютерної техніки та збільшенні у зв'язку з цим кількості підписів, що надходять на дослідження в експертні підрозділи, стає зрозумілою потреба вивчення підписів як одного із обов'язкових реквізитів багатьох документів та способів їх технічного підроблення.

Як відомо, вчинення таких кримінальних правопорушень, як шахрайство, привласнення чи розтрата чужого майна, фіктивне підприємництво, ухилення від сплати податків тощо, а також будь-яких нотаріальних дій, проведення банківських операцій зазвичай пов'язано з використанням документів, серед яких обов'язковим реквізитом є підпис.

О. В. Воробей зазначає, що підписом є посвідчувальний знак визначеної особи й наноситься на документ для надання йому юридичної

сили, посвідчення фактів тощо. Підпис може виконувати свої посвідчувальні функції лише тоді, коли він робиться саме тією особою, особистість якої позначає [1, с. 139].

У загальному розумінні технічне підроблення підпису – механічне копіювання із застосуванням певних засобів і пристосувань справжнього підпису-оригіналу. Зважаючи на те, що за скопійованим підписом не можна скласти думку про ступінь сформованості письмово-рухової навички, ще на стадії роздільного дослідження судової почеркознавчої експертизи підпис досліджують із метою визначення наявності підроблення його за допомогою будь-якого технічного засобу [2, с. 55].

Упродовж останніх років в експертній практиці дедалі частіше трапляються підписи, виконані за допомогою технічних прийомів (підписи, виконані за допомогою технічних засобів (копіювально-множильної техніки, факсиміле)), і підписи, виконані шляхом застосування традиційних технічних прийомів (на просвіт, з попередньою олівцевою підготовкою тощо) [3, с. 118].

Для технічної підробки підписів злочинці використовують найрізноманітніші способи. Найбільш розповсюдженими з них є наступні:

- відтворення підпису шляхом олівцевої підготовки з наступним обведенням;
- копіювання через копіювальний папір з наступним наведенням штрихів або без нього;
- перетиснення по штрихах підпису-моделі (часто за допомогою непишучого вузла кулькової ручки) з наступним наведенням барвною речовиною;
- перемальовування на просвіт;
- вологе копіювання (перенесення барвника підпису).

Спосіб перемальовування підпису на просвіт відрізняється від інших тим, що аркуш паперу, на який повинен бути нанесений підроблений підпис, кладеться на документ, що містить безперечний підпис і контури підпису обводяться олівцем або чорнилом. Якщо папір підробленого документа достатньо прозорий, то для такого перемальовування не потрібно ніяких додаткових пристосувань. Слід зазначити, що підписи, виконані шляхом перемальовування на просвіт, потрапляють на дослідження дуже часто, і число таких об'єктів з кожним роком збільшується [5, с. 10].

При способі вологого копіювання використовується копіювальна здатність чорнила, яким нанесений справжній підпис. Сам спосіб полягає в тому, що до справжнього підпису, виконаного водорозчинним чорнилом, притискають шматочок гектографської стрічки або зволоженого желатинованого паперу. Після того, як частина барвника,

що міститься в штрихах підпису, перейде на стрічку, її переносять на те місце документа, де бажають одержати підроблений підпис. Барвник, що перейшов з гектографської стрічку на папір утворює зображення підпису. Для перенесення у такий спосіб часто використовують підписи, виконані аніліновим чорнилом з інтенсивно забарвленими штрихами.

Копіювання підписів – це найпоширеніший вид технічної підробки підписів. На підроблений документ, що виготовляється, накладається документ із справжнім підписом. Іноді між ними розташовується аркуш копіювального паперу. Справжній підпис обводять олівцем, загостреною паличкою, шпилькою або іншим подібним предметом. На підробленому документі залишаються втиснуті або забарвлені у разі використання копіювального паперу сліди, які потім обводяться олівцем або чорнилом [2, с. 61].

Отже, ми можемо зробити висновок, що дослідження підписів з метою встановлення наявності чи відсутності ознак його підробки за допомогою технічних прийомів, обов'язково має бути комплексним, оскільки потребує спеціальних знань і методів в галузі судовотехнічної експертизи документів та судово-почеркознавчої експертизи.

Література:

1. Воробей О. В., Кофанов А. В. Техніко-криміналістичне дослідження документів – навч. посіб. Київ : НАВС, 2011. 312 с.
2. Меленевська, З. С. , Ковальов, К. М., Шпакович, Н. Г. 2009. Методика дослідження підписів. Київ: ДНДЕКЦ МВС України. 84 с.
3. Грига М. А. Дослідження підписів, виконаних за допомогою технічних прийомів, у системі завдань судової експертизи. Криміналістичний вісник, 2014. № 1. С. 118-125.
4. Бондар М.Є., Драпей Н.Г., Сукманова Т.О. Вирішення почеркознавчих задач стосовно підписів, виконаних за допомогою технічних прийомів: Методичні рекомендації. К. КНДІСЕ, 2004. 60 с.

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ МОЛОДІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Патрай Тарас Павлович

*здобувач освітньо-наукового рівня (доктор філософії),
Науково-дослідний інститут публічного права
м. Київ, Україна*

Сьогодні, в умовах воєнного стану велике значення для розвитку української держави відіграє виховання громадян у дусі патріотизму. Враховуючи суспільно-політичну ситуацію в країні досить актуальним є формування національно-патріотичної самосвідомості серед студентів і курсантів у навчальному закладі зі специфічними умовами навчання. Багато дослідників акцентують увагу на прагненні України розвиватися та вдосконалюватися відповідно до європейських стандартів Ці стандарти полягають не лише у правовому аспекті, а й у психологічно-виховному.

В умовах російсько-української війни, коли існує пряма загроза денационалізації, втрати державної незалежності та потрапляння у сферу впливу іншої держави, виникає нагальна необхідність переосмислення зробленого і здійснення системних заходів, спрямованих на посилення патріотичного виховання дітей та молоді – формування нового українця, що діє на основі національних та європейських цінностей: повага до національних символів (Герба, Прапора, Гімну України), участь у громадсько-політичному житті країни, повага до прав людини, верховенство права, толерантне ставлення до цінностей і переконань представників іншої культури, а також до регіональних та національно-мовних особливостей, рівність всіх перед законом, готовність захищати суверенітет і територіальну цілісність України [1].

Тому, основним завданням викладацько-педагогічного колективу у вищих навчальних закладах є прояв психолого-педагогічного впливу, який полягає в формуванні у молоді поважного ставлення до Батьківщини, української держави, народів, нації та суспільства в цілому. Для того, щоб студенти та курсанти з честю та гідністю несли службу в органах державної влади і проявляли високий професіоналізм, патріотичність, повагу до себе та оточуючих; шанували закони і державні символи; щиро любили свою рідну землю, мову, традиції, звичаї; захищали та прогнули до процвітання Батьківщини; показували високоморальні якості; зосереджували всі свої сили для виконання громадського та конституційного обов'язків.

Відповідно до статті 23 Конституції України :«Кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей, та має обов’язок перед суспільством, в якому забезпечується вільний і всебічний розвиток її особистості» [2].

Г. Ю. Топольницька слушно зазначає, що «Національно-патріотичне виховання сучасної української молоді – це комплексна системна і цілеспрямована діяльність органів державної влади, громадських організацій, сім’ї, освітніх закладів, інших соціальних інститутів щодо формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини» [3]. З вищезазначеного необхідно підкреслити той факт, що національно-патріотичне виховання студентів і курсантів полягає не лише у прагненні педагогів вищого навчального закладу зі специфічними умовами навчання сформуванню патріотичну самосвідомість, а і у цілеспрямованій діяльності впливу органів державної влади, громадських організацій, сім’ї тощо.

Так у листі МОН від 16.08.2019 року № 1/9–523 визначено, що формування патріотизму в українському суспільстві залишається першочерговим як для держави, так і для системи освіти в цілому. У зв’язку з цим національно-патріотичне виховання є важливою складовою освітнього процесу [4].

Слід зазначити, що формування національно-патріотичної свідомості серед студентів і курсантів у закладах вищої освіти МВС України полягають у таких психолого-педагогічних засадах як виховання:

- 1) почуття поваги та любові до Батьківщини;
- 2) значимості національно-патріотичних цінностей і переконань;
- 3) відповідальності перед громадянами за свою культуру мовлення;
- 4) готовності взяти на себе відповідальність;
- 5) проявів кращих рис українського менталітету (щедрості, працелюбності, справедливості, толерантності, гуманності) тощо.

Основними напрямками національно-патріотичного виховання курсантів та студентів є: духовно-моральний напрям, який передбачає формування морально стійкої особистості, яка має такі моральні якості, як чесність, сумлінність, відповідальність, повага до старших, мужність, любов до Батьківщини і свого народу; повагу до родини, батьків, сімейних традицій; формування соціальної активності, спрямованої на служіння інтересам держави; формування ціннісного ставлення до отримання професії як життєвої необхідності, головному способу досягнення успіху в житті і професії та ін. Культурно-історичний напрям передбачає виховання потреби в оволодінні і збереженні національної культури, традицій і звичаїв; формування розуміння місця та ролі свого народу і країни у розвитку світової культури; залучення курсантів,

слухачів та студентів до участі у програмах, проектах громадських організацій, спрямованих на національно-патріотичне виховання молоді; організація відзначення національних календарно-тематичних, релігійних і державних свят; формування почуття національної гідності, національної самосвідомості, здатності взаємодіяти та ефективно спілкуватися з людьми інших культур, мов і релігій. Громадсько-правовий напрям передбачає вивчення основ державності України, знання її Конституції, Гімну, державної символіки [5].

Можна зробити висновок, що національно-патріотичне виховання сучасної української молоді – це комплексна системна і цілеспрямована діяльність органів державної влади, громадських організацій, сім'ї, освітніх закладів, інших соціальних інститутів щодо формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини. Для здійснення ефективного виховання серед здобувачів вищої освіти в закладі зі специфічними умовами навчання викладацьких склад повинен проявити психолого-педагогічний вплив та національно-правові напрями виховання: духовно-моральний, культурно-історичний і громадсько-правовий. За допомогою яких студенти та курсанти зможуть сформувати шанобливе ставлення до Батьківщини, української держави, народів і нації та суспільства в цілому; повагу до національних символів (Державний Герб України, Державний Гімн України, Державний Прапор України); зможуть проявити участь у громадському житті країни; відчують толерантне ставлення до культурних та історичних цінностей і переконань представників іншої культури, а також регіональних і національно-мовних особливостей; зосередять свою увагу на рівності всіх перед законом, готовності служити та захищати суверенітет і територіальну цілісність України

Література:

1. Наказ МОН від 16.06.2015 № 641 «Про затвердження Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді, Заходів щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді та методичних рекомендацій щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0641729-15> (дата звернення 25.01.2024).

2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 року 254к/96-ВР із змін., внес. згідно із Законом України станом: на 21.02.2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/254k/96-вр> (дата звернення 21.01.2024).

3. Лист МОН від 16.08.2019 №1/9–523. URL: https://drive.google.com/file/d/1Db5P_CNZu5Sp5v_4_yKJUJrHLqeKrJ4u/view (дата звернення 25.01.2024).

4. Топольницька Г.Ю. Психолого-педагогічні засади формування патріотичної самосвідомості у курсантів-прикордонників. URL: / http://univd.edu.ua/general/publishing/konf/05_04_2019/pdf/5.pdf (дата звернення 25.01.2024).

5. Федоренко О.І. Напрями, методи та форми національно-патріотичного виховання курсантів і студентів у закладі вищої освіти МВС України. URL: http://univd.edu.ua/general/publishing/konf/05_04_2019/pdf/3.pdf (дата звернення 02.02.2024).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-358-6-36>

ПРОПАГАНДА ТА ДЕЗІНФОРМАЦІЯ ПІД ЧАС ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Попик Ігор Петрович

*здобувач освітньо-наукового рівня (доктор філософії),
Науково-дослідний інститут публічного права
м. Київ, Україна*

Активна фаза війни рф проти України стала кульмінацією російської пропаганди, розвиток якої розпочався набагато раніше ніж 24 лютого 2022 року. Ще з 2014 року росія почала активно розвивати риторику, що використовується і зараз, під час повномасштабної війни.

За задумом москви, інформаційна війна мала як підготувати ґрунт всередині українського суспільства напередодні збройної інтервенції, так і легітимізувати вторгнення на територію суверенної країни в очах росіян та міжнародної аудиторії, щоб отримати лояльність до дій російської влади. За допомогою програми «Краля» здійснює регулярні моніторинги соціальних медіа з метою виявлення негативних російських інформаційних операцій.

Проросійська пропаганда 2022 року, стикаючись із законодавчими обмеженнями, вочевидь несхвальною реакцією аудиторії та ризиком блокування пропагандистських акаунтів, стала не такою відвертою та більш прихованою.

З цієї причини грубі та очевидні інфовкиди, наприклад, «фотошоп-фейки», якими пропагандисти щедро наповнювали власний, а також світовий інформаційний простори, рідко потрапляли до соціальних мереж та telegram-каналів одеського регіону. В якості прикладів тут можна навести одразу декілька фейкових зображень, які були створені з

метою переконання глядачів в тому, що владу в Україні захопили нацисти:

- полк «Азов» з прапором зі свастикою;
- президент України, який тримає футболку зі своїм прізвищем та свастикою;
- ополонка у формі свастики, в якій нібито купається боєць полку «Азов» тощо.

Всі ці зображення являються фотошопом/фейком.

Як протидіяти дезінформації під час війни?

Від початку упевніться:

- що маєте доступ до інформації з офіційних каналів державних органів;
- що маєте зв'язок з рідними та близькими, та в разі необхідності зможете підтримувати його з ними.
- Задумайтеся, хто і з якою метою поширює інформацію:
- чи є ця інформація на офіційних ресурсах держави;
- для чого ця інформація з'явилася саме зараз;
- це думка чи факт;
- чи повідомляють про це інші джерела.

Дотримуйтеся наступних порад:

1. Мета поширювачів дезінформації – посіяти паніку, послабити нашу волю до оборони. Зберігайте самоконтроль і не поширюйте інформацію емоційного характеру в соцмережах.

2. Україна захищається та продовжує боротьбу за свою територію. Якщо ви чуєте що це не так – це неправда. Не купляйтеся на це.

3. Не вірте та не розповсюджуйте інформацію з сумнівних джерел.

4. Ні в якому разі не поширюйте інформацію про переміщення ЗСУ. Ви можете завдати шкоди тим, хто захищає вас і державу.

5. Україна веде оборонну війну на своїй території, російські окупанти цим користуються та розповсюджують про фейкову інформацію по типу «обстріли мирного населення українськими військовими». Ворог хоче підірвати вашу довіру до власних захисників.

6. Агресор поширюватиме різні чутки не лише про бійців, а й про військово-політичне керівництво, аби українці не довіряли і йому. Але довіряти не можна саме ворогу – його емоційним провокаціям і повідомленням, які неможливо перевірити. Звіряйте кожну тривожну новину з офіційними джерелами.

7. Інформацію про втрати можуть знати лише органи безпеки та оборони України. Інформація на приватних акаунтах може бути фейком, не поспішайте ділитись нею.

8. Агресор поширюватиме фейкову інформацію про «зраду» через свої офіційні канали. А може використовувати й інші засоби –

прикриватись патріотичними гаслами і українською символікою. Перевіряйте сумнівні повідомлення та заклики.

9. Мета ворога – розколоти український народ з самої середини й знищити нашу віру у власні сили. Наш народ дійсно різний й наші погляди на життя можуть не збігатися, але ми маємо спільну справу та мету – дати відсіч окупанту та забрати перемогу у цій війні, щоб скоро по всій росії платили гривнями в нашому улюбленому АТБ. Тому зберігайте єдність і підтримуйте одне одного.

10. Якщо перервався інтернет-зв'язок або сторінки державних органів були зламані, звертайтеся по інформацію до Суспільного мовлення. Якщо не працює телебачення – вмикайте абонентську радіоточку.

Література:

1. Тренди дезінформації та пропаганди в соціальних медіа Півдня України за 5 місяців війни. – izbirkom.org.ua : сайт. URL: <https://izbirkom.org.ua/publications/medialiteracy/2022/trendi-dezinformaciyi-ta-propagandi-v-socialnih-media-pivdnya-ukrayini-za-5-misyasiv-vijni/> (дата звернення 09.10.2022)

2. 10 порад, як не стати жертвою дезінформації в умовах війни. – armyinform.com.ua : сайт. URL: <https://armyinform.com.ua/2022/01/09/10-porad-yak-ne-staty-zhertvoyu-dezinformacziyi-v-umovah-vijny/> (дата звернення 09.10.2022)

**МЕДИЧНА ТА ДОМЕДИЧНА ДОПОМОГА ПОТЕРПІЛОМУ
ВІД КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ:
ПРОБЛЕМИ ЗАКОНОДАВЧОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ**

Риженко Ігор Миколайович

*кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін,
Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука
м. Рівне, Україна*

Демянюк Олександр Миколайович

*здобувач освітньо-наукового рівня (доктор філософії),
Науково-дослідний інститут публічного права
м. Київ, Україна*

Недосконалість вітчизняного законодавства за часи незалежності України завжди посідала одне з найважливіших місць серед проблем загальнодержавного значення. Попри те, що правова система нашої країни повинна бути цілісною та погодженою й не повинна мати ніяких суперечностей, у ній існує ціла низка розбіжностей і неузгодженостей, які впливають на суспільне життя.

Захист та охорона здоров'я громадян є однією із складових процесу державотворення та системи національної безпеки країни, тому будь-яких колізій у таких законодавчих актах не має бути. Перш за все, проблема полягає у визначенні поняття «медична допомога». Відповідно до Закону України (далі – ЗУ) «Основи законодавства України про охорону здоров'я» (статті 33, 35) «медична допомога надається відповідно до медичних показань професійно підготовленими медичними працівниками, які перебувають у трудових відносинах із закладами охорони здоров'я, що забезпечують надання медичної допомоги згідно з одержаною відповідно до закону ліцензією, та фізичними особами-підприємцями, які зареєстровані та одержали відповідну ліцензію в установленому законом порядку і можуть перебувати з цими закладами у цивільно-правових відносинах. Тобто, медичну допомогу може надавати лише медичний працівник та особа, яка має спеціальну медичну освіту [1]. Колізія полягає у розбіжності положення даного закону із ЗУ «Про Національну поліцію», де серед

обов'язків поліцейського передбачено надання першої медичної допомоги потерпілим.

Для розв'язання даної проблеми доцільним було б: 1) у п. 4 ч. 1 ст. 18 ЗУ «Про Національну поліцію» слова «і медичну» видалити з тексту й цей пункт викласти у такій редакції: «4) надавати невідкладну, зокрема домедичну, допомогу особам, які постраждали внаслідок правопорушень, нещасних випадків, а також особам, які опинилися в безпорадному стані або стані, небезпечному для їхнього життя чи здоров'я»; 2) у ч. 4 ст. 43 цього Закону замінити слова «невідкладну медичну допомогу» на «домедичну допомогу» й викласти в такій редакції «4. Поліцейські зобов'язані надавати невідкладну домедичну допомогу особам, які постраждали в результаті застосування заходів примусу» [3].

Виходячи з цього, ми бачимо, що серед основних завдань працівника правоохоронних органів є надання ним невідкладної – тобто домедичної – допомоги громадянам, які постраждали внаслідок вчинення злочинів, правопорушень, нещасних випадків, а також людям, які опинилися в безпорадному стані або стані, який загрожує їхньому життю чи здоров'ю, а також особам, які є постраждалими від застосування заходів примусу органами внутрішніх справ. Враховуючи це, за ненадання без поважних причин на місці події домедичної допомоги або необґрунтовану відмову в її наданні передбачено кримінальну відповідальність спеціальних суб'єктів, яким є поліцейський (ст. 135 КК України «Залишення особи в небезпеці»). Тому в контексті піднятої нами проблеми можемо зауважити, що поліцейський не може відмовитися від надання домедичної допомоги потерпілому, адже це буде злочином з його сторони, за що передбачене покарання відповідно до ст. 135 ККУ України [4, с. 5].

Поряд з проблемою відмови надання першої домедичної допомоги не менш важливе стоїть питання щодо правильності надання даного виду допомоги потерпілому. Беручи до уваги статистичні дані Міністерства охорони здоров'я, у 37% надання домедичної допомоги відбувається з неправильною технікою дій рятувальника, що призводить до погіршення стану або смерті потерпілого.

Задля подолання вищевказаних проблем та колізій, ми пропонуємо наступні варіанти їх вирішення:

1. повне усунення колізій в законодавстві, яке регулює надання першої медичної та домедичної допомоги;
2. розширення курсів домедичної допомоги для працівників поліції;

3. введення щомісячних практичних тренінгів з участю медичних працівників в частині надання першої домедичної допомоги працівниками поліції;

4. створення єдиної системи, яка б координувала діяльність поліції, медичних закладів та інших аварійно-рятувальних служб.

Отже, можна зробити висновок, що на даний час законодавство України з питань надання першої медичної та домедичної допомоги не є досконалим, що потребує змін до ЗУ «Про Національну поліцію» та ЗУ «Основи законодавства України про охорону здоров'я». Нами визначено, що актуальною проблемою є відсутність практичних навичок надання працівниками правоохоронних органів першої домедичної допомоги, що могло б вирішитися запропонованими нами шляхами. Це, у свою чергу, збільшило б довіру громадян до структури Національної поліції України та зменшило кількість ускладнень й смертності серед потерпілих від різного роду кримінальних правопорушень.

Література:

1. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19.11.1992 № 2801-ХІІ. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T280100.html (дата звернення: 28.01.2024).

2. Про екстрену медичну допомогу : Закон України від 05.07.2012 № 5081-VI. URL: <http://norma.org.ua/document/legislation/zu/zu1/1.php> (дата звернення: 28.01.2024).

3. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII // Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звернення: 28.01.2024).

4. Основи надання патрульною поліцією невідкладної (домедичної та медичної) допомоги постраждалим особам: навч. Посібник. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. 144 с.

ХАРАКТЕРИСТИКА ОЗНАК ВИКРИВАЧА ЗА ЗАКОНОМ УКРАЇНИ «ПРО ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ»

Сидорчук Інна Сергіївна

*студентка магістратури факультету прокуратури
та слідства (кримінальної юстиції),*

Національний університет «Одеська юридична академія»

м. Одеса, Україна

Україна вже кілька десятків років прагне вступити до Європейського Союзу і одним із умов для реалізації цього прагнення є суттєве зменшення рівня корупції. За даними Transparency International Ukraine Україна отримала 36 зі 100 балів в Індексі сприйняття корупції за 2023 рік. Якщо порівнювати зі статистикою 2022 року, додалося 3 бали, і це досить високий показник, проте недостатній. Тому необхідно запроваджувати кардинальні зміни і розпочати варто саме зі сприйняття явища корупції українцями. Громадяни повинні зрозуміти, що корупція – це найбільш небезпечний вид соціальної патології, який у своєму існуванні використовує слабкості людей – прагнення до влади і багатства. Якщо не подолати корупцію, то це не тільки сповільнить розвиток економіки, політичну та соціальну нестабільність, постійний брак інвестицій, але і, зважаючи на сучасну ситуацію, загрожуватиме існуванню України як самостійної держави.

Зазначене стало однією із причин того, що у 2019 році в законодавство України був введений новий суб'єкт кримінального провадження – викривач.

В. М. Гвоздецький вважає, «інститут викривачів є вкрай важливим у питаннях запобігання корупційних правопорушень» [3, с. 10].

В. І. Бенедик пише, що викривач, «це особа, яка за наявності обґрунтованого переконання, що інформація є достовірною, добросовісно (за відсутності корисливих мотивів, мотивів неприязних стосунків, ані помсти, інших особистих мотивів) повідомляє спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції про вчинення іншою особою корупційного правопорушення чи правопорушення, пов'язаного з корупцією» [2, с. 214].

Що стосується визначення «викривач» у законодавстві, то він найбільш широко розкривається у ЗУ «Про запобігання корупції». У ч. 1 ст. 1 зазначається: «викривач – фізична особа, яка за наявності переконання, що інформація є достовірною, повідомила про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших

порушень цього Закону, вчинених іншою особою, якщо така інформація стала їй відома у зв'язку з її трудовою, професійною, господарською, громадською, науковою діяльністю, проходженням нею служби чи навчання або її участю у передбачених законодавством процедурах, які є обов'язковими для початку такої діяльності, проходження служби чи навчання» [1].

З даного визначення можна виділити наступні ознаки, які необхідні аби особа вважалася викривачем.

По-перше, це повинна бути фізична особа (громадянин України, особа без громадянства або іноземець), яка є дієздатною (може в повній мірі усвідомлювати свої дії). Юридична особа не може бути викривачем, що пояснюється анатомічними та соціальними особливостями фізичної особи, які дають їй можливість реалізовувати права і обов'язки викривача.

По-друге, особа повинна мати переконання, що інформація, яку вона повідомляє є достовірною, тобто правильно сприйнятою та яка містить правдиві відомості, які встановлюють реальну наявність фактичних даних про можливі факти корупційних правопорушень. Інформація, яку повідомляє викривач, за підсумками його перевірки, не завжди може мати прямі докази, однак при цьому вона має бути достатньою, щоб викривач був впевнений в корупційних діях особи. Якщо ж особа сама не впевнена в тому, що її свідчення та наявні в неї докази свідчать про корупційну діяльність іншої особи, то це можна розцінювати як завідомо неправдиве повідомлення про вчинення кримінального правопорушення (ст. 383 КК України).

По-третє, викривач може надавати інформацію лише щодо іншої особи, яка вчинила корупційне або пов'язане із корупцією правопорушення, а не викривати себе самого аби отримати винагороду.

По-четверте, інформацію, яку повідомляє викривач, він мав отримати у зв'язку із навчанням, проходженням служби та іншою діяльністю: трудовою, професійною, господарською, науковою, громадською, при цьому він не може займатися незаконною діяльністю. Якщо під час здійснення вищезазначених заходів отримано інформацію про корупційні правопорушення, а також враховуючи і інші ознаки, які не належать до діяльності, то цього буде достатньо для визнання особи викривачем. В інших випадках, вона буде заявником.

Отже, успішне проведення євроінтеграційних процесів неможливо без подолання корупції, а викривачі є одним із механізмів її запобігання та протидії. Однак наявність формального інституту викривача є недостатнім для його ефективного використання у боротьбі з корупційними проявами. Тому на шляху розвитку інституту викривача необхідно подолати низку проблем, а саме: низький рівень культури

викривання в суспільстві, незнання людей куди звертатися, коли вони дізналися про факт корупції, а також страх бути звільненим з роботи або за життя рідних та своє.

Література:

1. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1700-VII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>.

2. Бенедик В.І. Інститут викривачів в Україні: проблеми визначення поняття. *Порівняльно-аналітичне право*. 2015. № 4. С. 212–215.

3. Гвоздецький В. Протидія «епідемії» *corruptere*. *МВС України «Іменем Закону»*. 2015. № 4 (5962). С. 10–11.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-358-6-39>

СУЧАСНИЙ СТАН ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПИТАННЯ

Столяр Олександр Олександрович

здобувач освітньо-наукового рівня (доктор філософії),

Науково-дослідний інститут публічного права

м. Київ, Україна

Важливою складовою системи спеціалізованої освіти є юридична освіта, як частина, що зорієнтована в першу чергу на підготовку фахівців у галузі юриспруденції.

З 2014 року було здійснено важливі кроки щодо трансформацій в академічній площині. Відповідно до реформ був прийнятий Закон України «Про вищу освіту», де серед основних принципів була умова «міжнародної інтеграції та інтеграції системи вищої освіти України у Європейській простір вищої освіти, за умови збереження і розвитку досягнень та прогресивних традицій» [1]. Сприяли модернізації освітнього простору і затвердження Національної рамки кваліфікацій, що передбачали «введення європейських стандартів та принципів забезпечення якості освіти з урахуванням вимог ринку праці до компетентностей фахівців» [2]. Також був затверджений 2015 р. перелік галузей знань і спеціальностей, за якими в Україні здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти. Відповідно до нього у цій сфері три напрями підготовки фахівців: галузь знань 08 Право спеціальність 081 Право; галузь знань 26 цивільна безпека спеціальність 262 Право-

охоронна діяльність; галузь знань 29 спеціальність Міжнародні відносини 293 Міжнародне право [3]. Відповідно до закону виділено 5 ступенів вищої освіти. Проте в юридичній спільноті стали дискусійними три: молодший бакалавр, бакалавр і магістр. Це в першу чергу було пов'язано із збільшенням кількості випускників юристів з низьким рівнем професійної компетенції.

Сьогодні юридична фахова підготовка спрямована на розвиток таких спеціальних компетенцій: «знання основ теорії та філософії права, структури та стандартів правничої професії та її ролі у суспільстві; знання міжнародних стандартів прав людини, зокрема Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, а також практики Європейського суду з прав людини; знання основ міжнародного публічного права; знання основ права Ради Європи та права Європейського Союзу; знання засад, принципів та інститутів конституційного права, адміністративного права, і адміністративного процесуального права, цивільного права і цивільного процесуального права, кримінального права та кримінального процесуального права; навички збору інформації, аналізу юридичної проблеми, побудови юридичної аргументації; навички складання проектів юридичних документів; навички консультування з юридичних питань, зокрема, можливих способів захисту прав та інтересів клієнтів відповідно до вимог професійної етики, належного дотримання норм щодо нерозголошення персональних даних» [4].

Незважаючи на все важливим з недоліків сьогодні залишається є той факт, що відповідно до стратегії розбудови конкурентоздатного середовища, на освітньому ринку України надавати освітні послуги щодо здобуття правничої освіти зможуть не всі існуючі заклади вищої освіти.

Новаторським є й орієнтири щодо роздвоєння підготовки юристів на два блоки: перший – «правнича освіта» (адвокат, нотаріус, суддя, прокурор), другий – освіта за спеціальністю «Право» або «Міжнародне право» (помічник адвоката, судді, прокурора, нотаріуса, держана служба, службовці в органах місцевого самоврядування, викладацька діяльність). При підготовці за другим блоком професій навчання проводитиметься за існуючою системою підготовки бакалаврів та магістрів, поки що про зміни в цій системі не йдеться. Прогалиною є те, що коло професій (слідчий, дільничий офіцер поліції, оперативні працівники, юрист-консульт підприємства), які є специфічними у своїй підготовці і їх підготовкою займаються заклади вищої освіти внутрішніх справ, взагалі не згадуються.

Новою є й вимога здачі єдиного випускного іспиту. У цілому ідея раціональна, проте знов таки дискусійна в деяких моментах. Щодо

майбутніх випускників процедура зрозуміла. Проте реформами передбачається вимога здачі такого іспиту вже від працюючих адвокатів, нотаріусів, суддів та прокурорів. Вони вже проходили процедуру атестації, проте закон зворотної сили не має, а в такій ситуації порушуються права діючих правників і ці вимоги носять дискримінаційний характер. Також немає такої необхідності у реформах й щодо випускників вищів системи Міністерства внутрішніх справ, які готують фахівців для подальшого проходження служби в Національній поліції України. Ця підготовка є специфічною і не повинна здійснюватися ні державними вишами МОНУ, ні приватними.

Таким чином, підбиваючи підсумок відмітимо, що говорячи про реформування юридичної освіти потрібно її здійснювати в контексті модернізації системи вищої освіти. Враховувати діючі нормативно-правові документи при уведенні змін в освітній процес закладів вищої освіти, слід не порушувати конституційних прав людини, орієнтуватися на євроінтеграційні процеси не забуваючи про екстраполяцію власного позитивного досвіду з підготовки фахівців юридичної сфери, враховувати вітчизняний конструктивний досвід реформ системи освіти.

Література:

1. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 03.02.2024).

2. Про затвердження Національної рамки кваліфікацій: Постанова Кабінету Міністрів України від 23.11. 2011 р. № 1341. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-п#n12> (дата звернення: 03.02.2024).

3. Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 29.03.2015 р. № 266. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266-2015-п#n11> (дата звернення: 03.02.2024).

ЗАХИСТ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Сьомак Сергій Васильович

*здобувач освітньо-наукового рівня (доктор філософії),
Науково-дослідний інститут публічного права
м. Київ, Україна*

Слюсарчук Павло Андрійович

*здобувач освітньо-наукового рівня (доктор філософії),
Науково-дослідний інститут публічного права
м. Київ, Україна*

Із початком воєнних дій на території нашої країни, сучасне суспільство України стало все більше часу проводити у месенджерах та в інтернеті, з метою пошуку новин, які актуальні на даний момент. Тому слід пам'ятати, що інформаційна війна є також небезпечною. Наші гаджети, стають реальною загрозою у сучасних реаліях. Як цьому протидіяти?

«Однак не забувайте правила безпечного листування як у соцмережах, так і в месенджерах», – попереджають у Центрі протидії дезінформації.

Що не варто надсилати:

– Геолокацію. Власне місце знаходження, військ ЗСУ і техніки. Вораг може скористатись цими даними для заповідання шкоди.

– Дані своїх банківських карток.

– Не пересилати свій номер телефону, паспортні дані, паролі

Таким чином вораг може взламатися ваші облікові записи і вкрати ваші дані і заповідати вам неабиякої шкоди

Кібергігієна – це заходи безпеки, розроблені для захисту пристроїв користувача від інфікування шкідливим програмним забезпеченням та можливого викрадення конфіденційної інформації.

Щоб захистити дані потрібно дотримуватись або виконати такі умови:

1. Перевірка безпеки активних акаунтів.
2. Аналіз програм. Перевірити програми на наявність вірусів
3. Надійний пароль. Щоб забезпечити свої облікові записи якісною безпекою потрібно встановити надійний пароль. Важливо створити

складну комбінацію, яка містить не менше 12 символів, великі та малі літери, цифри та символи.

4. Додатковий рівень захисту. Для покращення безпеки облікових записів використовуйте двофакторну аутентифікацію, яка передбачає підтвердження особистості під час входу в певний акаунт. Двофакторна аутентифікація-це додатковий рівень захисту облікового запису.

5. Регулярне резервне копіювання. Важливим кроком для захисту ваших даних є резервне копіювання. Це допоможе уникнути втрати даних шкідливим програмним забезпеченням

6. Хмарні сховища. Новітній вид мережевих послуг, які дозволяють інформаційними засобами віртуального середовища розширити програмно-технічні ресурси комп'ютерного пристрою користувача.

Для ефективного забезпечення конфіденційності та надійності використання хмарних систем необхідно, перш за все, подбати про безпеку всіх учасників складових процесу передавання, зберігання інформації, починаючи від постачальника «хмарного» рішення, користувача та зв'язків, які їх пов'язують. Якщо говорити про поставлені завдання перед провайдером, то вони полягають у тому, щоб забезпечити недоторканність інформаційних даних третіми особами, як у фізичному, так і програмному сенсі.

Література:

1. Українцям нагадали про безпечне листування у соцмережах в умовах війни: чого не варто писати. *Новини Чернівці: Інформаційний портал «Молодий буковинець»*. URL: <https://moldbuk.ua/news/252735-ukrainciam-nagadaly-pro-bezpechne-lystuvannia-u-socmerezkhakh-v-umovakh-viiny-chogo-ne-var-to-pysaty.html>

2. Кібергігієна – основні умови для захисту даних. рекомендації ESET. *ESET – офіційний сайт. Антивірусні програми Iсет в Україні. | ESET*. URL: <https://eset.ua/ua/blog/view/38/osnovnyye-pravila-zashchity-dannykh-kibergigiyena-dlya-aktivnogo-Internet-polzovatelya>

ІНСТИТУТ ДІЙОВОГО КАЯТТЯ ТА ДОКАЗОВЕ ПРАВО В ПРОТИДІІ КОРУПЦІЇ

Тертишник Володимир Митрофанович

*доктор юридичних наук, професор,
професор,*

*Університет митної справи та фінансів
м. Дніпро, Україна*

Корупція в Україні, яка досягла уже ознак політичної корупції, стає проблемою забезпечення національної безпеки. Аналіз ситуації показує, що попри те, що останніми роками активізувались дослідження проблем протидії корупції та ефективності досудового слідства, [1–6] залишаються нерозв'язаними проблеми узгодження кримінально-правового інституту дієвого каяття з процесуальною формою провадження на основі угоди про визнання вини, удосконалення доказового права та процесуальної форми розслідування.

Кримінальна відповідальність за корупційні злочини в Україні занадто гуманна, якщо не сказати неадекватна тяжкості та небезпечності цих злочинів.

Наразі ст. 368 КК України, передбачає відповідальність за корупцію в особливо великому розмірі позбавленням волі на строк *від восьми до дванадцяти років*. Буде справедливо за діяння передбачені ч. 3 та 4 ст. 368 КК України передбачити довічне позбавлення волі. На цій платформі буде набагато більше шансів мотивувати підозрюваних до дієвого каяття та викриття співучасників, чого, як показала справа суддів Верховного суду, важко досягти при малих термінах покарання за корупційні діяння.

На доктринальному та законодавчому рівні важливо: а) закріпити за корупцію в особливо великих розмірах та політичну корупцію довічне позбавлення волі; б) у провадженнях щодо корупційних та фінансово-економічних злочинів надати можливість укладання угоди про дієве каяття з гарантіями пом'якшення покарання пропорційно вкладу в розкриття злочину. Усі складові елементи такого підходу мають бути чітко прописані в законі з дотриманням принципу правової визначеності.

Але в реалізації даних положень виникла деструктивна конкуренція правових норм. Зокрема КК України, закріплюючи інститути дієвого каяття (ст. 45) не передбачив ніяких форм застосування угод про визнання вини, тоді як, навпаки, КПК України, проігнорував інститут

дієвого каяття, натомість запровадив проблематичний інститут угоди про визнання вини, який за своїм змістом і наслідками явно не співпадає з інститутом дійового каяття, закріпленого в нормах КК України.

Відповідно до ч. 3 ст. 3 КК України «Кримінальна протиправність діяння, а також його караність та інші кримінально-правові наслідки визначаються *тільки цим Кодексом*». Тобто будь-які кримінально-правові наслідки кримінально– карного діяння, включаючи застосування пом'якшення покарання чи звільнення від відповідальності, будь-які угоди про примирення чи дійове каяття мають визначатись лише КК України.

Відтак норми КПК України мають замістити юридичної фікції – угоди про визнання вини, запровадити інститут дійового каяття та угоду підозрюваного (обвинуваченого) на застосування даного інституту.

Замість «угоди про визнання вини», а саме приписів ч. 3 ст. 349, ст. 302, п. 2 ч. 1 ст. 468, ч. 2 та 4 ст. 469, ст. 470, ст. 472, ч. 2 ст. 473, ч. 4 ст. 474 КПК України, які мають бути скасовані в силу того, що суперечать ст. 22 та 62, 129 Конституції України, на нормам кримінального права, в КПК України має бути забезпечена чітка юридична визначеність процесуальної форми застосування передбаченого ст. 45 КК України інституту дійового каяття.

Ст. 45 КК України доцільно викласти в такій редакції:

«1. Особа, яка вперше вчинила кримінальний проступок або нетяжкий необережний злочин, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо вона після вчинення кримінального правопорушення щиро покаялася, активно сприяла розкриттю кримінального правопорушення і повністю відшкодувала завдані нею збитки або усунула заподіяну шкоду.

2. Особі, яка вперше вчинила корупційний чи економічний злочин, на основі угоди про дійове каяття, може застосовуватись пом'якшення покарання, включаючи покарання нижче встановленої законом нижньої межі, в залежності від ступеню сприяння правосуддю, якщо вона після вчинення злочину щиро покаялася, активно сприяла розкриттю злочину та викриттю співучасників, повністю відшкодувала завдані нею збитки або усунула заподіяну шкоду».

Інститут дійового каяття має включати в себе форми звільнення осіб від кримінальної відповідальності за загальних умов передбачених в даному інституті, а також з урахуванням підстав, спеціально передбачених в Особливій частині Кримінального кодексу України, де визначені окремі його спеціальні умови, щодо окремих видів злочинів, а саме: а) передбачити в ст. ст. 369 КК України, що особа, яка вчинила надання неправомірної вигоди службовій особі, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо стосовно неї мало місце вимагання

неправомірної вигоди, або якщо вона добровільно заявила про те, що сталося, до відкриття кримінального провадження, чи в ході розслідування в рамках дійового каяття; б) передбачити звільнення від відповідальності за умови дійового каяття щодо інших корупційних та інших службових та економічних злочинів, зокрема в ст. ст. 157–160 КК України (з забезпеченням більш чіткого формулюванням складу злочину – «фальсифікація виборів»), ст. 175, 212 КК України.

Відтак, інститут дійового каяття має стати інтегративним інститутом права, який, будучи закладений в гармонізованих між собою нормах кримінального та кримінально-процесуального права, включав би заходи як пом'якшення так і умови і порядок звільнення від відповідальності, а в порідку удосконалення існуючих правових колізій мав би замінити собою існуючу угоду про визнання вини, більш суспільно-корисними заходами.

Для активізації протидії корупції мають бути удосконалені правові механізми діяльності ДБР та НАБУ, реального забезпечення незалежності та процесуальної самостійності слідчих даних відомств.

Для забезпечення об'єктивного нагляду за діяльністю слідчих ДБР «шляхом процесуального керівництва слідством» у кримінальних провадженнях щодо прокурорів, варто з урахуванням досвіду Італії, створити окрему незалежну від прокуратури та інших правоохоронних органів інституцію, яка могла б функціонувати при Вищому антикорупційному суді та мала усі повноваження, якими наділені прокурори в кримінальному процесі.

В Україні важливо відновити функцію прокуратури щодо нагляду за дотриманням прав і свобод людини в діяльності підприємств, установ та організацій, а також нагляд за дотриманням антикорупційного законодавства в діяльності посадових і службових осіб органів державної влади.

В аспекті удосконалення доказового права, варто звернути увагу на ст. 84 КПК України, яка містить недопустиму колізію, визначаючи, що «доказами у кримінальному провадженні є фактичні дані, отримані у передбаченому цим Кодексом порядку».

Але такий концепт доказів не відповідає положенням Конституції України. Так, у ст. 62 Конституції України стверджується: «Обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом, а також на припущеннях». Відповідно за загальним правилом усі дані «здобуті законним шляхом» (а не тільки в порядку передбаченому КПК) можуть бути допустимими доказами.

В КПК України має бути закріплене доктринально виважене визначення поняття доказів – «Доказами є фактичні дані, отримані в передбаченому законом порядку, які відповідають вимогам належності

до справи, допустимості та достовірності». На основі системного аналізу проблем слідчої діяльності доцільно прийняти єдиного для усіх форм судових проваджень доктринально нового закону – «Кодексу доказового права».

Література:

1. Доказування кримінальних правопорушень щодо прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою: кримінальний, кримінально-процесуальний та криміналістичний аспект: метод. рек. / В. Г. Дрозд, Ю. М. Черноус, Л. В. Гаврилюк та ін. Київ: Нац. акад. внутр. справ; Держ. наук. досл. ін-т, 7БЦ, 2023. 222 с.
2. Корнієнко, М. ., & Тertiшник, В. (2021). Протидія корупції: стратегія та практика *Проблеми законності*. 2021. (152), С. 87–101. <https://doi.org/10.21564/2414-990X.152.226127>. URL: <http://plaw.nlu.edu.ua/article/view/226127/226920>
3. Микитюк С. Забезпечення незалежності та процесуальної самостійності слідчих державного бюро розслідувань. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2022. № 4. С. 184-189.
4. Мірковець Д. М. Інститут контрольно-наглядової діяльності та процесуальна самостійність слідчого: аспекти співвідношення. *Юридична наука*. 2020. № 3(105). С. 387-398.
5. Топчій В. В., Шкелебей В.А. Публічно-правова протидія корупції: навчальний посібник. Ірпінь : УДФС, 2016. 206 с.
6. Цимбал П. В., Манзюк О. І. Зарубіжний досвід організації інституцій у сфері антикорупційної діяльності: правові засади вдосконалення діяльності державного бюро розслідувань у світлі адаптації до міжнародних стандартів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 9. С. 32–34.

«БУЛІНГ» ТА ЗАПОБІГАННЯ ЙОГО ПРОЯВАМ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Трофімчук Юлія Олександрівна

*здобувач освітньо-наукового рівня (доктор філософії),
Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'ячука
м. Рівне, Україна*

Збереження молодого покоління кожної країни від можливого насильства, страждання, утискання, агресії та деградації в суспільстві, державі, планеті з метою панування світового порядку й безпеки, добра та справедливості на зазначених суспільних рівнях. Вважаємо проблему булінгу, тобто свідомо-агресивної поведінки дітей між собою, є недостатньо вивченою в Україні, порівняно з країнами європейської, американської демократії, як з теоретичних міркувань, так і з практичних позицій їхнього виховання.

За своєю природою, явище булінгу, як свідчить статистика є надзвичайно поширене в сучасній школі, але цю проблему з тих чи інших причин іноді замовчують, не афішують випадки знущань, їх не прийнято обговорювати «з боку моральної етики». Навпаки, ця проблема набуває більших обсягів, фактів та ступенів жорстокості. Загальновідомо, що Україна посідає четверте місце в світі за рівнем підліткової агресії, після Росії, Албанії та Білорусі. Згідно з дослідженням, проведеним UNICEF Ukraine у 2017 році, з цим явищем стикалися 67 % вітчизняних школярів. Причому 40% з них нікому не розповідають про насильство, навіть батькам [1].

Значною мірою протидії булінгу є національне законодавство кожної країни, наприклад, ст.3 Конституції України проголошує: «Захист життя і здоров'я людини, її честі та гідності, недоторканності і безпеки, як найвищої соціальної цінності». Втім, за ст. 28 Основного Закону України: «Ніхто не може бути підданий катуванню, жорсткому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню» [2]. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)» є корисним регулятором з протидії такої шкідливої поведінки, який вносить доповнення в КУпАП, а саме, ст. 173⁴ «Булінг (цькування) учасників освітнього процесу», що певним чином відповідає сучасним світовим стандартам.

Загальновідомо, що поняття «булінг» походить від англійського – задиратися, знущатися, змушувати погрозами підкорятися агресорові. Це, історично характеризує за англійським іменником – хулігана, забіяку, насильника. Осередком, у якому найбільш яскраво представлений булінг, є школа (див: фільм «Вам й не снилося») – місце, де більшість часу проводить середньостатистичний підліток. Отже, перші публікації на тему шкільного приниження з'явилися ще в 1905 р. Дослідженням проблеми булінгу займалися переважно зарубіжні науковці, серед яких варто відмітити скандинавських вчених (Д. Ольвеуса, Е. Ролланда, П. Хайнеманна).

За даними Центру інформації про права людини щорічно більше 60% дітей в Україні у віці від 11-17 років стикалися з проблемою булінгу в школі. Втім, 24% дітей з опитуваних цькували, а 48% навіть нікому не розповідали про ці випадки. Досить часто в реальному житті булінг знаходить свій вияв у вкрай жорсткій формі імпульсивності та агресії, наприклад, за масовим побиттям, катуванням, які до того ж знімаються на відео і навіть знаходяться у вільному доступі мережі Інтернет. Головними героями таких відеороликів є діти – булери у вікових межах 11–16 років [3].

Провідною державою, де проводиться ефективна боротьба з боулінгом, з мобінгом та кібербулінгом, – є США. На початку 90-х виявилося, що 40–80% дітей шкільного віку стали жертвами цього булінгу. Проблема виявилася настільки серйозною, що її вирішення вийшло за межі повноважень місцевої влади і перейшло до повноважень влади штату. Відомо, що перший антибулінговий закон був прийнятий у штаті Джорджія. Поступово у всіх штатах США були прийняті схожі закони, а останнім штатом, який підтримав таку ініціативу став штат Монтана, у квітні 2015 року. Для того, щоб мати чітке уявлення про необхідність прийняття антибулінгового закону у США офіційно було проведено статистичне дослідження проявів булінгу протягом 2005–2013 років, результати якого можуть бути актуальними і для України, оскільки протягом 8 років зменшилася загальна кількість випадків прояву булінгу в США [4].

Згадані автори пишуть про суворе «дитяче» законодавство, що мають такі країни як Індія, Ірландія та Сінгапур, де тюремне покарання в них стає можливим вже з 7-ми років. У Великобританії, Швейцарії, США та Австралії до в'язниці саджають з 10 років (наприклад, у штаті Пенсильванія суд встановив довічне ув'язнення 11-річному засудженому, який застрелив вагітну жінку).

Однією з перших країн, де протидіяли булінгу почали говорити на національному та законодавчому рівнях стала Швеція. Окрім законів, що захищають жертв цькування, в країні впроваджено закріплену в

законодавстві системну профілактичну роботу, яку здійснюють державні установи та некомерційні організації, на кшталт, «Friends». Доволі дієвим способом протидії цькуванню в Швеції став так званий «Метод Фарста», що полягає у створенні в школах спеціальних «антибулінгових» команд з учнів та вчителів, задачею яких є захист інших учнів з першого по дев'ятий клас. До подібних команд відбирають школярів з лідерськими якостями та призначають їм по кілька підшефних з молодших класів. Кожен «лідер» повинен хоча б раз за день підходити до ввірених йому учнів, дізнаватися, чи все гаразд та давати зрозуміти про готовність допомогти у вирішенні проблем зі цькуванням [3].

В Україні реально застосовують зміст ст. 173⁴ КУпАП, яка встановлює адміністративну відповідальність за булінг, приховування випадків булінгу педагогічним, науково-педагогічним, науковими працівниками, керівником, або засновником закладу освіти. Така поведінка підпадає під санкції у вигляді штрафу від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від двадцяти до сорока годин. Якщо правопорушення вчиняє підліток, який не досяг 16 років, ці штрафи платять його батьки [3].

Природно, у статті прописані й механізми протидії цькуванню, зокрема, покладання на засновника закладу освіти здійснення контролю за виконанням плану заходів, спрямованих на запобігання та протидію булінгу.

Підсумовуючи з вище зазначеного, можемо порекомендувати зарубіжний та законодавчий досвід для нашої правової системи: для створення ефективного механізму протидії та запобігання булінгу доцільна профілактика у вигляді відеоспостереження, як за криміногенними місцями, територіями, а також за класами, аудиторіями, що зменшить прояви насильницької злочинності стосовно дітей. Ефективність заходів правового впливу на неповнолітніх забезпечується дотриманням розумного балансу каральних та виховних заходів. З огляду на це, удосконалення правового регулювання з питань правової відповідальності та покарання неповнолітніх лежить у площині поглиблення гуманізації, зменшення правової репресії щодо осіб, яким не виповнилося 18 років, активне їх переконання на захист собі подібних, шляхом позитивного стимулювання правозахисної поведінки.

Література:

1. Шкільне цькування. Вікіпедія [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.google.com/search?source=hp&ei=qZi0XcfrG>
2. Конституція України // Відомості Верховної Ради України, 1996, № 30, ст. 141.– [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254/96-80>

3. Сидорова А.С. Профілактика булінгу серед підлітків загальної середньої освіти [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://ipress.ua/articles/buling__naypoшыrenishyyu_proyav_dyskryminatsii_dytyny_159986.html

4. Український інститут дослідження екстремізму. Дослідження «Стоп шкільному тероризму! Профілактика та протидія булінгу.» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://naurok.com.ua/stattya-profilaktika-bulingu-sered-pidlitkiv-v-zakladah-zagalno-seredno-osviti-111217.html>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-358-6-43>

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА НОРМА ЯК БАЗОВИЙ ЕЛЕМЕНТ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Хоменко Андрій Анатолійович

здобувач освітньо-наукового рівня (доктор філософії),

Науково-дослідний інститут публічного права

м. Київ, Україна

В ч. 1 ст. 1 Кримінального кодексу України закріплено, що його завданням є «правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від злочинних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання правопорушенням» [1]. Виконання цього завдання відбувається за рахунок включення відповідних положень, необхідних для виконання цього завдання, у кримінально-правову норму.

Норма права є первинною «клітиною» правової матерії. Саме за допомогою своїх норм право закріплює різні моделі поведінки, регулює та охороняє суспільні відносини, що піддаються правовому регулюванню чи потребують його.

Кримінально-правова норма – це особливий вид соціальних правил поведінки загального характеру, що встановлені, визнані чи санкціоновані компетентним органом держави або в іншому, передбаченому нею порядку, які мають загальнообов'язкову силу, регулюють суспільні відносини в інтересах громадян і суспільства, виражаються публічно у формально-визначених приписах, як правило, в письмовій формі, та передбачають можливість застосування державно-

примусових заходів, включаючи відповідальність перед державою в разі порушення цих норм з метою їх підтримання та неухильного виконання.

Механізм правового регулювання являє собою в загальному плані процес нормативної упорядкованості суспільних відносин шляхом переведення їх у правовідносини, який включає в себе стадії:

1. правової регламентації суспільних відносин;
2. виникнення суб'єктів таких відносин з відповідними правами та обов'язками;
3. реалізація такими суб'єктами своїх прав та обов'язків;
4. застосування права [2, с. 3].

Центральну роль у такому механізмі відіграє кримінально-правова норма, яку прийнято вважати своєрідним «будівельним» матеріалом, з якого складається вся правова система і в цьому полягає її основна сутність.

Кримінально-правові норми, будучи різновидом соціальних норм, водночас мають наступні «індивідуальні» ознаки, зокрема:

- загальнообов'язковий характер;
- поширеність на всіх учасників суспільних відносин, незалежно від їх волі і бажання, оскільки право призначене для встановлення і підтримки правопорядку в суспільстві.

Структура норми права – це логічно погоджений її внутрішній зміст, обумовлений фактичними суспільними відносинами, що характеризується наявністю взаємозалежних і взаємодіючих елементів, реально виражених у нормативно-правових актах. Структура норми права розкриває умови, зміст і правові наслідки взаємодії правомочної і зобов'язаної особи. Традиційно вона складається з трьох елементів – гіпотези, диспозиції і санкції [3, с. 1].

Гіпотеза – це елемент структури, що вказує на конкретні життєві обставини (умови), за наявності або відсутності яких і реалізується норма права. Тобто гіпотеза надає цим життєвим обставинам юридичного значення. Вона може бути простою або складною [4, с. 217]. У статті 429 Кримінального кодексу України, що має назву “Самовільне залишення поля бою або відмова діяти зброєю”, зазначається: “Самовільне залишення поля бою під час бою або відмова під час бою діяти зброєю, – карається позбавленням волі строком від п’яти до десяти років”. У даному випадку гіпотезою, по суті, буде лише одна обставина, яка повинна братися до уваги при застосуванні цієї статті: “під час бою”, адже якщо суб'єкт залишає поле бою до бою, то застосовується інша стаття (дезертирство). Це приклад простої гіпотези, але якщо норма має декілька обставин, то така гіпотеза має назву «складна».

Другим елементом структури норми права є диспозиція, котра містить саме правило поведінки, відповідно до якого мають діяти

учасники правовідносин. В нормах Особливої частини КК диспозиція називає заборонене правило поведінки і залежно від форми та виду поділяється на просту, описову, відсылну та бланкетну. Описова називає заборонену поведінку та вказує (розкриває) її ознаки (напр., ст. 127 ч. 1 КК «Катування»). Відсылна не називає заборонену поведінку, а відсилає для з'ясування змісту до іншої правової норми або частини норми цього самого нормативного акта, наприклад, ч. 3 ст. 258 ККУ «Терористичний акт» – «Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті...», тобто для з'ясування змісту треба звернутись до частини 1 та частини 2 цієї статті). Бланкетна диспозиція, як і відсылна, вона не розкриває змісту забороненої поведінки, а для з'ясування його відсилає до іншого нормативного акта.

Санкція (з латин. *Sanctio* «найсуворіша постанова») – складова частина норми права, яка в разі невиконання норми визначає заходи державного впливу головним чином у формі примусу [5, с. 2].

Частина 1 статті 119 Кримінального кодексу України передбачає: “Вбивство, вчинене через необережність, – карається обмеженням волі на строк до п’яти років або позбавленням волі на той самий строк”. У даному випадку санкція встановлюється за “вбивство, вчинене через необережність”, тобто за акт поведінки, що виявляється в дії, спрямованій на позбавлення життя. Інакше кажучи, логічно було припустити, що покарання (санкція) встановлюється за дотримання диспозиції (за вбивство), а не за порушення диспозиції (за не вбивство).

Отже, Задля виконання основних завдань, які зазначаються у Кримінальному кодексі України необхідно знати поняття, ознаки та структуру кримінально правової норми, яка становить базу кримінального права.

Кримінально-правові норми – це законодавчо оформлені правила правомірної поведінки, що відрізняються особливою імперативністю вираження державної волі та тим, що призначені для регулювання відносин між громадянами та державою в особі правозастосовчих органів, пов’язаних з фактами кримінально-протиправного діяння, покарання, а також звільнення від кримінально-правової відповідальності та покарання.

До структури будь-якої правової норми відносяться гіпотеза (в якій зазначається, за яких обставин норма вступить у дію), диспозиція (у якій формулюється правило поведінки, права і обов’язки) та санкція (у якій встановлюються заходи державного примусу, що застосовуються при її порушенні).

Література:

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р № 2341-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
2. Стрельцов Є.Л. Кримінально-правова норма: сутність та призначення, 2019, 4 с.
3. Сухонос В.В. Структура правової норми у контексті теорії права, 2009. 5 с.
4. Шевченко Є. В. До питання про зміст та місце гіпотези у структурі норми кримінального права. *Економічна теорія та право*. 2016. № 1. С. 213-223
5. Денисова Т.А. Поняття кримінально-правової санкції, 2020. 7 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-358-6-44>

КОРУПЦІЙНІ РИЗИКИ В АВТОТРАНСПОРТНІЙ СФЕРІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ¹

Христинч Інна Олександрівна

кандидат економічних наук, доцент,

старший науковий співробітник відділу кримінологічних досліджень,

Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності

імені академіка В. В. Сташиса

Національної академії правових наук України

м. Харків, Україна

23 червня 2023 р. лідери 27 країн-членів ЄС ухвалили рішення про надання Україні статусу кандидата на членство в ЄС. Це означає реформування правового поля та трансформація національної правової моделі відповідно до *acquis communautaire* ЄС. Таким чином, результативність процесу входження України до Європейського співтовариства залежить від якості реформування тих правових інститутів, які покликані забезпечити належний правовий захист прав і свобод людини та громадянина від злочинних посягань. Вагомою складовою цього процесу в кримінально-правовому аспекті є

---

¹ Тези наукового повідомлення підготовлено у межах розробки фундаментальної теми дослідження «Стратегія запобігання правопорушенням у сфері дорожнього руху та експлуатації транспорту в Україні» відділу кримінологічних досліджень НДІ ВПЗ ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України (номер держ. реєстр. в УкрІНТЕІ 0120U10561).

упорядкування кримінального законодавства України відповідно до Європейських стандартів та Директив у яких регламентовані відповідні заходи.

Зрозуміло, що це обумовлено тим, як було проведено удосконалення вітчизняного законодавства, яке регламентувало напрями протидії корупції.

Порушення всіх норм міжнародного права та повномасштабне вторгнення РФ до суверенної держави України 24 лютого 2022 р. виявило недосконалість міжнародних інститутів щодо збереження територіальної цілісності держави, а також захисту прав людини в історично визначеній міжнародній території. На території України було введено режим воєнного стану, який зараз продовжено до 13 травня 2024 р. Під час воєнного стану в нашій країні продовжують існувати дуже багато внутрішніх проблем. Це – колабораціонізм, державна зрада, корупція у всіх сферах та багато інших проблем. Недаром кажуть у народі: "війна для когось біда, а комусь рідна мати".

Корупція як негативне явище притаманне, на жаль, усім країнам світу, головне це її обсяг. Тривалий час Україна відноситься до країн з високим рівнем корупції, що є також одним із умов неприйняття країни до Європейського Союзу, хоча при цьому усі дуже високо оцінюють законодавство нашої країни у сфері протидії цьому ганебному явищу. Це, в першу чергу, стосується законодавства, яке було прийнято після 2014 р.

До основних факторів сприяння існуванню і поширенню корупції в Україні, деякі науковці відносять: історичну схильність до сприйняття корупції, низький рівень моральності окремих членів суспільства, перехідний тип економіки країни та політичну нестабільність, яка є сприятливою для незаконного збагачення окремих верств населення тощо [1, с. 9]. Зараз одним із факторів є існування воєнної агресії з боку Росії, але і під час воєнного стану продовжується вдосконалення національного законодавства [2; 3; 4].

В цілому ж Україна піднялася у рейтингу “Індекс сприйняття корупції”, складеному організацією Transparency International за 2023 р. 36 балів зі 100 можливих отримала Україна в Індексі сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index – CPI) за 2023 рік, і тепер наша країна посідає 104 місце поміж 180 країн. Зростання України на 3 бали – один із найкращих результатів за минулий рік у світі. Також Україна стала однією з 17 країн в щорічному CPI, що продемонстрували свій найкращий показник за увесь час [5].

Обізнаність про корупційні ризики, які існують у сфері безпеки дорожнього руху, має дуже важливе значення з точки зору підвищення

рівня безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту, а також запобігання автотранспортним правопорушенням.

Є різні точки тлумачення корупційних ризиків, але вважається, що це оцінка різниці в тому, що одержить особа, яка вчинить те чи інше корупційне діяння порівняно з тим, яке покарання вона може отримати.

Для ефективного усунення корупційних ризиків необхідно визначити причини їх виникнення. На мою думку, слід виділити два обов'язкових елемента, які зумовлюють виникнення ризику – це цінності самого суспільства та свідомість людей, оскільки сприятливим чинником для корупції є ставлення до неї. На сьогоднішній день суспільство схильне давати хабаря, навіть тоді коли в них не вимагають, з метою отримання переваги на свою користь в найкоротші терміни. Розвиток суспільства спонукає людину до збільшення кількості та якості адміністративних послуг, які вона отримує за життя, тобто збільшується попит на різноманітні послуги – довідки, сертифікати, свідоцтва, ліцензії. Одночасно з цим зростає значення працівників державних органів, які в силу своїх службових обов'язків надають ці послуги. З метою мінімізації корупційних ризиків, вважаю, за потрібне якнайшвидше запровадити на місцях електронне врядування, що у свою чергу зменшить контакт між набувачем та надавачем послуг, а також чітко визначає умови надання та правила отримання послуг. Наступним елементом боротьби з корупцією на особистісному рівні кожного вважаю зростання рівня знань громадян. Адже, чим вищий рівень знань, тим краще людина зможе захищати свої права та не виходити за рамки можливостей. Отже, слід зазначити, що своєчасний аналіз корупційних ризиків, вжиття превентивних антикорупційних заходів та використання вказаних заходів дадуть можливість знизити рівень корупції в державі, особливо в автотранспортній сфері.

Велике значення має і класифікація корупційних ризиків, яка сприяє вчасному виявленню та визначенню пріоритетних завдань щодо їх усунення. Велике значення має і вимірювання обсягів корупційних ризиків з метою протидії злочинності у автотранспортній сфері, а також встановлення їх особливостей. Хоча, на жаль, необхідно підтримати точку зору більшості вчених, що усі ці оцінки носять формальний, поверхневий характер.

Таким чином, можна дійти висновку, що тільки комплексний підхід до протидії корупції в Україні може бути ефективний результат. Тому найбільш доцільним є втілення в життєдіяльність українського суспільства таких головних складових, як наявність належної правової бази антикорупційного спрямування; ефективно і повне її застосування; формування антикорупційної громадської свідомості та розвитку системи громадського контролю; організаційно-управлінське

забезпечення антикорупційної діяльності. Усе це дасть змогу істотно зменшити рівень корупції в Україні особливо в умовах воєнного стану в сфері безпеки дорожнього руху.

Література:

1. Яцків І. І. Адміністративно-правові засади протидії корупції в Україні: автореф. дис. канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2011. – С. 18.
2. Державна антикорупційна програма на 2023-2025 роки. Затверд. постановою Кабміна України від 04.03.23 р. № 220. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/516211___725692.
3. Про засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки. Закон України від 20.06.22 р. № 2322-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#n9>.
4. Антикорупційна стратегія України на 2021–2025 року. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MN025531>.
5. Індекс сприйняття корупції у світі – 2023. URL: <https://cpi.ti-ukraine.org/>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-358-6-45>

КОРУПЦІЯ ЯК ЗАГРОЗА ІНФОРМАЦІЙНІЙ БЕЗПЕЦІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Шевчук Михайло Олександрович

кандидат юридичних наук,

*докторант кафедри конституційного, адміністративного
та фінансового права,*

*Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова
м. Хмельницький, Україна*

Корупція як загроза інформаційній безпеці є однією з актуальних тем в умовах воєнного конфлікту. Воєнний стан створює своєрідні виклики та загрози для країни, серед яких корупція виявляється особливо небезпечною. Активна боротьба за ресурси, недостатність контролю та відкритості управління, а також загальна нестабільність створюють ідеальні умови для поширення корупційних практик у всіх сферах життя суспільства.

У контексті воєнного стану, де пріоритетом є збереження національної безпеки та стабільності, корупція може стати фактором, що призводить до серйозних наслідків. Вона може порушити ефективність

оборонної діяльності, призвести до витоку конфіденційної інформації, підриву авторитету владних структур та загостренню соціально-економічних проблем. З цієї причини важливо розглядати корупцію не лише як юридичну або моральну проблему, але і як серйозну загрозу національній безпеці, зокрема інформаційній.

З метою забезпечення інформаційної безпеки в Україні Указом Президента України від 25.02.2017 р. була затверджена «Доктрина інформаційної безпеки України» [1]. В сучасних умовах війни 18 березня 2022 року прийнято рішення РНБО «Щодо реалізації єдиної інформаційної політики в умовах воєнного стану», в якому визначено, що в умовах воєнного стану реалізація єдиної інформаційної політики є пріоритетним питанням національної безпеки» [2].

Умови воєнного стану створюють ряд причин, що призводять до збільшення вразливості інформаційної безпеки. У зв'язку з мобілізацією ресурсів на оборону та воєнний стан, держави можуть нехтувати інвестуванням в інформаційну безпеку та відповідні технологічні заходи. Це може призвести до відсутності належного захисту від кібератак та інших форм хакерських атак. Таким чином, умови конфлікту підвищують ризик порушення інформаційної безпеки і створюють серйозні виклики для ефективного управління та захисту інформаційних ресурсів.

Розуміння зв'язку між корупцією та загрозами для інформаційної безпеки під час воєнного стану є надзвичайно важливим у контексті забезпечення національної безпеки. Корупційні практики можуть сприяти витоку конфіденційної інформації, яка може бути використана для вчинення кримінальних правопорушення або посягання на національні інтереси. Крім того, корупція може порушити ефективність оборонної діяльності, знизити рівень підготовки та бойової готовності військ, а також зменшити довіру до владних структур серед населення. Недостатня захищеність інформаційних систем держави може також стати наслідком корупційних дій, що відкриває шлях для кібератак та витоку важливих даних. Тому боротьба з корупцією та забезпечення інформаційної безпеки стають взаємопов'язаними завданнями, які потрібно розв'язати для збереження стабільності та ефективності в умовах воєнного конфлікту.

Коли корупція проникає в систему управління чи оборонної структури, це може призвести до порушення конфіденційності та цілісності інформації. Інформація, яка повинна бути обмеженою для захисту національної безпеки, може потрапити у руки несанкціонованих осіб через внутрішні злочинні схеми. Це може спричинити різноманітні наслідки, включаючи виток важливих даних, планів оборони, або інших конфіденційних інформаційних ресурсів. Втрата контролю над такими даними може призвести до збільшення ризику терористичних або військових нападів, порушення суверенітету та загрози національній безпеці. Також це може підірвати довіру громадськості до владних

структур і призвести до соціальних та економічних труднощів у країні. Тому важливо підкреслити, що корупційні схеми не лише порушують етичні та юридичні норми, але й створюють серйозні загрози для інформаційної безпеки та національної стабільності.

Ефективна боротьба з корупцією вимагає наступних законодавчих та правових механізмів. По-перше, необхідне посилення антикорупційного законодавства, що передбачає жорсткі покарання за корупційні дії. Важливою є ефективна робота правоохоронних органів у виявленні, розслідуванні та покаранні осіб за вчинення корупційних порушень. Також необхідно забезпечити прозорість та відкритість у витратах державних коштів. Зміцнення механізмів контролю за фінансовими операціями та майном посадових осіб, включаючи декларування доходів та майна, також відіграє важливу роль у протидії корупції в умовах воєнного конфлікту. Такий комплексний підхід до боротьби з корупцією сприятиме підвищенню рівня довіри до влади, забезпечить ефективність використання ресурсів та покращить загальну національну безпеку.

Ефективна протидія корупції вимагає не лише законодавчих заходів, а й впровадження ефективних контрольних механізмів у сфері інформаційної безпеки. Для досягнення цієї мети необхідно впровадити комплексну систему моніторингу та аудиту інформаційних систем, регулярно оновлювати програмне забезпечення, а також здійснювати навчання та підвищення кваліфікації персоналу з питань кібербезпеки. Запровадження цих контрольних механізмів дозволить ефективно захищати національні інформаційні ресурси в умовах воєнного конфлікту та зменшить ризик витоку конфіденційної інформації, що може вплинути на загальну національну безпеку.

Створення прозорих механізмів звітності передбачає регулярне публічне оприлюднення інформації про фінансові операції, рішення та дії органів влади та військових командувань. Це стимулює відкритість та відповідальність владних структур перед громадськістю, а також дозволяє швидко виявляти та усувати корупційні схеми та зловживання. Підтримка громадського контролю та впровадження прозорих механізмів звітності сприяє підвищенню ефективності боротьби з корупцією, зміцнює довіру громадян до влади та сприяє зміцненню національної безпеки.

У зв'язку зі специфікою воєнного стану та підвищеним ризиком корупційних загроз, рекомендується посилити контроль за фінансовими операціями та впровадити систему прозорості звітності. Зміцнення ролі громадянського суспільства, посилення відповідальності за корупційні дії та сприяння міжнародній співпраці є також важливими кроками. Тільки комплексний підхід, що об'єднує законодавчі, інституційні, громадські та міжнародні зусилля, може забезпечити успішну боротьбу з корупцією та збереження національної безпеки в умовах воєнного стану.

На сьогодні перспективи розвитку системи інформаційної безпеки та боротьби з корупцією визначаються кількома ключовими напрямками. По-перше, вдосконалення технологічних рішень, використання сучасних технологій, таких як штучний інтелект, аналітика даних, може допомогти виявляти та запобігати корупційним схемам, а також забезпечити ефективний контроль за інформаційними ресурсами в умовах воєнного конфлікту. Другим напрямком є зміцнення правової бази, що передбачає розвиток та удосконалення законодавства щодо виявлення та запобігання корупції та інформаційної безпеки, включаючи впровадження жорстких покарань за порушення норм та встановлення ефективних механізмів контролю та відповідальності. Нарешті, третій напрямок полягає в підвищенні рівня свідомості та активності громадськості в питаннях боротьби з корупцією та забезпечення інформаційної безпеки, що сприятиме створенню позитивного середовища для прозорості, відкритості та ефективної боротьби з корупційними загрозами у суспільстві.

Отже, в сучасних умовах воєнного стану, проблема корупції та інформаційної безпеки набуває особливої актуальності ідля забезпечення національної безпеки та стабільності суспільства. Ефективна боротьба з корупцією та забезпечення інформаційної безпеки вимагає комплексного підходу, який включає в себе не лише законодавчі та правові механізми, але й активну участь громадянського суспільства, вдосконалення технологічних рішень та міжнародне співробітництво. Запровадження прозорих механізмів звітності, зміцнення контролю за фінансовими операціями та збільшення відповідальності за корупційні дії є важливими кроками на шляху до створення стійкого та прозорого суспільства. Лише злагоджені зусилля всіх секторів суспільства та активна підтримка міжнародного співробітництва можуть забезпечити успіх у цій нелегкій, але надзвичайно важливій справі.

Література:

1. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 року «Про Доктрину інформаційної безпеки України»: Указ Президента України від 25 лютого 2017 року № 47/2017 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/47/2017> (дата звернення: 08.02.2024 р.).

2. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 18 березня 2022 року «Щодо реалізації єдиної інформаційної політики в умовах воєнного стану»: Указ Президента України від 19 березня 2022 року № 152/2022 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/152/2022> (дата звернення: 08.02.2024 р.).

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДО НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ

Шира Олександр Володимирович

*адвокат, здобувач освітньо-наукового рівня (доктор філософії),
Науково-дослідний інститут публічного права
м. Київ, Україна*

Найбільш ефективним засобом забезпечення правопорядку завжди була і залишається оперативно-розшукова діяльність. У кожному історичному епоху зі зміною соціальних та політичних умов змінювалися форми, методи, засоби оперативно-розшукової діяльності.

О. М. Бандурка в підручнику «Оперативно-розшукова діяльність» визначає, що спостереження («розвідка») з метою збирання інформації відоме із біблейських часів. Такі давні джерела, як Старий і Новий Заповіти, свідчать про те, що розвідка була досить поширена в біблейські часи. В цих джерелах близько тридцяти прикладів засилання лазутчиків з метою дослідження територій, народу, що там мешкав, огляду військ, засилання спостерігачів у стан ворога, використання житла окремих осіб для укриття розвідників. Так, коли Бог прокляв Каїна за вбивство ним свого брата Авеля він, перш ніж прийняти рішення про покарання, провів певну оперативно-розшукову діяльність, розумово-логічний аналіз ситуації, що склалася, що і є елементом оперативно-розшукової тактики [1].

У той час для проведення розшукових дій щодо встановлення обставин вчиненого, місцезнаходження обвинуваченого призначалися спеціальні посадові особи, які наділялися відповідними повноваженнями і мали певні обов'язки. У Давній Греції розшукові функції виконували наглядачі за дотриманням правил торгівлі, збирачі податків, митники, міська варта, наглядачі за публічними жінками. Діяльність таких чиновників була відкритою, офіційною, проте вони збирали і конфіденційну, таємну інформацію про поведінку осіб, за якими вони здійснювали нагляд, та подій, які відбувалися на обслуговуваній ними території [2, с. 44–45].

Першої правової регламентації розшук набув за часів князювання Рюриковичів. Першим «зводом» законів стала «Руська правда» князівський судбник, правил якого дотримувалися протягом десятиріч. У той час пошукова діяльність проводилася у справах політичного характеру, князівською владою на чолі з князем, у карних справах

органами управління князівської влади, а також потерпілі самостійно займалися пошуком [3].

Однією з перших документальних згадок про можливість використання негласних засобів захисту інтересів держави у вітчизняній історії можна вважати відому пам'ятку давньоруського права – договір Київської Русі, укладений князем Олегом з Візантією 944 року. Він був спрямований на захист особистого майна його сторін. Його положення містили правила поведіння зі злочинцями та допускали використання негласного спостереження за їхньою поведінкою. Давні слов'яни одержували необхідну інформацію за допомогою агентів, «питних людей», купців, таємних відвідувачів та ін. [4, с. 63–64].

В XIII–XIV ст. організацією пошуку опікувалися князь та княжий двір, на місцях це були численні тіуни, які розглядали справи, пов'язані з посяганням на князівське майно, та на княжих людей і багатіїв [5].

Особливого значення набула військово-політична розвідувальна діяльність у період національно-визвольної боротьби українського народу в 1648–1657 рр. під керівництвом Б. Хмельницького. Розвідувальна система складалася з військових розвідувальних підрозділів; розвідувальної агентури козацьких полків і сотень; резидентур на території противника, що забезпечували дії розвідувальних груп постійних або таких, що виконували окремі завдання; агентів з іноземців в Україні. Розвідники виконували різні завдання: стежили за переміщенням військових підрозділів, визначали місцезнаходження головних сил противника, з'ясовували інформацію про боєготовність, вивчали обороноздатність фортець [2, 6].

О. М. Бандурка стверджує, що важливим етапом становлення розшукових органів, які діяли в Україні, слід вважати кінець XVIII – початок XIX ст. У цей час у Російській імперії, до складу якої входила і Україна, влада самодержавства стає необмеженою, створюється величезний бюрократично-чиновничий апарат, головне місце в якому посідають адміністративно-поліцейські органи. Посилюється каральна функція держави, централізується апарат управління, організується бюрократична система управління різними сферами державного життя [1].

Серед підрозділів, які виконували розшукові функції на території України, була і внутрішня варта – вид військ, що існували в Росії з 1811 по 1864 р. Її здебільшого залучали до несення караульної і конвойної служби. Крім загальних військових обов'язків вона виконувала і додаткові: виконання вироку суду, розшук і знищення «повсталих», втікачів-злочинців, придушення непокори на окраїнах імперії, конфіскація заборонених товарів, збирання податків, охорона порядку під час стихійних лих і т.п. [2].

З 1862 р. в кожному повіті почали створювати єдині поліцейські органи – поліцейські управління на чолі з повітовим ісправником. Поліція використовувала всі можливості для розкриття злочинів – підкуп, послуги представників кримінального світу, прощаючи їм окремі злочини, і особистий розшук досвідчених поліцейських. Конспіративні розшукові заходи поліції поєднувалися з легальними охоронними і профілактичними діями [2, с. 57–58].

Подальший ріст кримінальної злочинності в період розвитку капіталізму вимагав посилення розшукової служби. Закон Російської імперії від 6 липня 1908 р. розглядав розшукову роботу як допоміжні заходи у вирішенні завдань кримінального судочинства. На виконання цього закону було затверджено низку інструкцій та циркулярів Департаменту поліції щодо організації розшуку, переважно із застосуванням негласних заходів; які не передбачалися справами кримінального судочинства, а якщо й передбачалися, то докладно не регламентувалися. В Інструкції чинам розшукових відділень від 9 серпня 1910 р. зазначалося, що метою діяльності розшукових відділень є негласне розслідування і проведення дізнання у вигляді попередження, припинення й розслідування злочинних діянь [2, с. 60].

Характерними рисами оперативно-розшукової діяльності з лютого 1917 року до середини 1918 року є те, що Тимчасовий буржуазно-демократичний уряд під тиском революційних подій вимушений був скасувати царські нормативні акти про оперативно-розшукову діяльність. Також були ліквідовані політична поліція та жандармерія. За часів Гетьманату система підбору та підготовки кадрів Державної варти та її головних підрозділів передбачала, що під час зарахування на службу перевага надавалась службовцям колишніх царських органів безпеки – поліції та жандармерії, адже це був єдиний на той час прошарок кваліфікованих спеціалістів з оперативно-розшукової діяльності та зовнішнього нагляду. З поваленням Гетьманського уряду і приходом до влади Директорії були приведені до діяльності міністерства Української Народної Республіки. У 1922 році карний розшук був виведений зі складу органів міліції, а його підрозділи на місцях підпорядковувались відділам управлінь виконкомів і начальнику карного розшуку Республіки [7, с. 68].

Характерним для розшукової діяльності міліції України в роки війни було посилення зв'язків із населенням, що виявлялись у різних формах, зокрема у створенні винищувальних батальйонів і бригад сприяння міліції. З метою широкого залучення громадськості в активну роботу з охорони правопорядку у звільнених районах здійснювалися заходи щодо висвітлення діяльності міліції (звіти керівників на підприємствах і колгоспних зборах, звіти дільничних уповноважених про свою роботу на

зборах мешканців в домоуправліннях). Післявоєнний період (1946–1954 рр.) став важливим у формуванні й розвитку правоохоронних органів України, особливо оперативних підрозділів. Провідну роль у боротьбі зі злочинністю і особливо в оперативно–розшукових заходах відігравали відділи карного розшуку, штати яких були збільшені. Наприклад, у липні 1946 р. відділ карного розшуку МВС СРСР було перетворено на Управління карного розшуку [2, с. 76–77].

Слід сказати, що в період з 70-х років ХХ ст. до розпаду СРСР та утворення незалежних держав – це період відносної стабілізації правового регулювання оперативно-розшукової роботи. У МВС СРСР в 1974 році ухвалено «Настанову з агентурної роботи міліції», яка і була основою для створення відповідних нормативних актів у незалежній Україні. З ухваленням у лютому 1992 року Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» розпочався сучасний етап оперативно-розшукової діяльності загалом та ведення оперативно-розшукових справ зокрема. 3 червня 2016 року у Верховній Раді було зареєстровано проект Закону «Про оперативно-розшукову діяльність», який у разі його схвалення замінить чинний Закон про ОРД [7, с. 69–70].

Література:

1. Бандурка О.М. Оперативно-розшукова діяльність: підруч. Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2002. Ч. 1. 336 с.
2. Оперативно-розшукова діяльність: навч. посіб. / Є.М. Моїсєєв, О.М. Джуґа та ін. / За ред. проф. О.М. Джуґи. – К. : Правова єдність, 2009. – 310 с.
3. А.М. Пиджаренко. Исторические аспекты уголовного и политического сыска. *Бюл. по обмену опытом работы МВД Украины*. 1994. № 113/114. – С. 40.
4. В.С. Сідак, В.С. Степанов. 3 історії української розвідки та контррозвідки. К., 1994. С. 38.
5. В.В. Зубенко, Л.М. Родік. Історичні аспекти становлення оперативно-розшукової та слідчої діяльності. 2016. С. 62-70.

**ВОЄННИЙ СТАН В УКРАЇНІ ЯК ОСНОВА ПРЕДМЕТУ
ДИСЕРТАЦІЙНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ:
КРИМІНОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ**

Шкута Олег Олегович

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри професійних та спеціальних дисциплін,
Херсонський факультет Одеського державного університету
внутрішніх справ
м. Одеса, Україна*

Військова агресія російської федерації проти України 2014 р., яка супроводжувалася окупацією, а згодом анексією Автономної Республіки Крим, військовими діями на сході України, в окремих регіонах Донецької й Луганської областей, розпочата 14 квітня 2014 р. антитерористична операція, а з 30 квітня 2018 р. Операція Об'єднаних сил та повномасштабне військове вторгнення рф, результатом чого став проголошений 24 лютого 2022 р. в Україні воєнний стан, не лише позначилися на кримінально-правовій статистиці злочинності в державі, а й стали предметом нових наукових досліджень.

У кримінології більшість українських учених відстоює позицію, згідно з якою стан і тенденції окремого роду злочинності прямо залежать від стану загальної злочинності в державі, що перебуває в тісному взаємозв'язку із загальними, економічними, політичними, соціальними, правовими, організаційними, морально-психологічними та іншими процесами.

До проголошення в Україні воєнного стану така тенденція знаходила своє практичне підтвердження. Проте на прикладі на прикладі проведеного нами наукового дослідження стану й тенденцій вчинення військових кримінальних правопорушень в контексті загальної злочинності було встановлено, що ані загальносоціальні, ані економічні та соціальні процеси в країні не справляють такого надзвичайного впливу на зростання кількості військових кримінальних правопорушень, як зміна воєнно-політичної ситуації в державі [1, ст. 86].

У контексті загальної злочинності показник вчинення військових кримінальних правопорушень у 2014 р. становив 0,8% (4153/529 139), у 2015 р. – 1,1% (6213/565 182), у 2016 р. – 0,6% (3650/592 604), у 2017 р. – 0,9% (4577/523 911), у 2018 р. – 0,8% (3694/487 133), у 2019 р. – 0,8 (3616/444 130), у 2020 р. – 1,1% (4055/360 622) 2021 р. –

0,9% (3037/321 443), у зв'язку із чим можемо констатувати, що з 0,065% у 2013 р. протягом наступних дев'яти років (2014 р. – 24.02.2022) військові кримінальні правопорушення в системі загальної злочинності в державі стали займати близько 1%.

Введений Указом Президента України № 64/2022 від 24 лютого 2022 р. [147] воєнний стан став лакмусовим папірцем до рекордного зростання військової злочинності, у зв'язку із чим на тлі загального зменшення злочинності в державі набуло стрімкого зростання вчинення військових кримінальних правопорушень, середній коефіцієнт якого за 2022 р. – 3,8% у системі загальної злочинності по державі та в 4,5 рази перевищив показник 2021 р. [2, ст. 102].

До прикладу, протягом січня-лютого 2022 р. в Україні було зареєстровано 569 військових кримінальних правопорушень. Лише протягом першого місяця повномасштабних військових дій з РФ в умовах воєнного стану (березень 2022 р.) кількість вчинених військових кримінальних правопорушень зросла майже втричі (1510).

За 2022 рік в Україні було вчинено 362 636 кримінальних правопорушень, з яких 13766/3,8%.

Незважаючи на українсько-російську війну у 2023 році загальна кількість вчинених кримінальних правопорушень склала 475 595, що на чверть (24,8%) перевищило показники минулого року. З них 28 666 склали військові кримінальні правопорушення, що більше ніж в 2 рази перевищило показники минулого року.

Як бачимо, зважаючи на окреслену вище проблему, сьогодні в Україні надзвичайно мало сучасних кримінологічних досліджень присвячених дослідженню злочинності в умовах воєнного стану, що являється предметом нових наукових пошуків.

Література:

1. Шкута О.О. Детермінанти злочинності у Збройних Силах України в умовах воєнного стану / Поліцейська юрисдикція в умовах воєнного стану: монографія / за заг. ред. Д.В. Швеця, М.О. Семенишина. – Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2022. 552 с.

2. Дезертирство в Україні: кримінально-правовий та кримінологічний аспект : монографія / А.О. Кавунська, М.В. Корнієнко, О. О. Шкута. – Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2023. – 226 с.

САМОРОЗВИТОК ВОЛЬОВИХ ЯКОСТЕЙ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО

Яцкевич Павло Володимирович

здобувач освітньо-наукового рівня (доктор філософії),

Науково-дослідний інститут публічного права

м. Київ, Україна

Коли говорять, що у людини висока сила волі – це означає, що вона здатна успішно протистояти всім внутрішнім і зовнішнім перешкодам-перешкодам на шляху досягнення своїх значимих цілей і втілення своїх заповітних бажань. Сила волі – це здатність продовжувати рух до мети навіть тоді, коли дуже хочеться зупинитися [1, с. 84].

Фрідріх Ніцше казав: «Кожна людина в чомусь унікальна, але рідко люди зацікавлені в тому, щоб усвідомити свою унікальність і жити згідно з цим усвідомленням. Часто людина усвідомлює, чого вона не хоче, чого прагне не допустити, чого побоюється. Але тільки той, хто знає, чого він хоче сам, робить себе особистістю.

Що більше за все потрібно людині, так це боротьба за певну мету, яка варта її. Тільки той, хто знайшов свою мету і працює над її здійсненням, вирізняється із загальної маси. Така мета сприяє розвитку особистості. Усяка людина повинна шукати, з неослабною впертістю пробиватися до чогось надзвичайного і важливого, щоб у повній мірі відчувати, що ти живеш по-справжньому».

«Вольові якості особистості виявляються в її ініціативності, самостійності, незалежності, рішучості, наполегливості, впертості, невідступності у намаганні досягти бажане. Ініціативна людина береться за справу, не очікуючи стимуляції ззовні. Рішучість виражається у впевненості, з якою приймають рішення, у твердому його обстоюванні та дотриманні. Вольовий процес не закінчується прийняттям рішення. Для його реалізації необхідна передусім наполегливість у досягненні мети, неослабна енергія діяти протягом тривалого часу, незважаючи на труднощі та перешкоди; вони, як відомо, тільки загартовують волю» (Пліній Старший).

Георг Ліхтенберг говорив: «На протигагу негативним звичкам кожен із нас повинен виховувати в собі три головні позитивні звички, які з часом можуть витіснити негативні: це вміння трудитися, точніше, творчо працювати в режимі певної дисципліни; звичку до постійного здоров'я; звичку до постійного навчання, яке забезпечує нас необхідними знаннями для успішної професійної. Але той, хто вступив на такий шлях, повинен пам'ятати: вам належить проявити дивовижну

наполегливість, волю і безжалісність до власної інертності, оскільки ці три властивості стоять біля витоків усіх наших майбутніх досягнень. Не можна чекати когось, хто прийде і допоможе вам. Тільки ви самі це можете зробити, щоб можна було розраховувати на очікуваний результат» [2, с. 128].

Що ж необхідно робити для того, щоб створити потужну нервову силу, яка могла б бути запорукою реалізації задуманого? І чи часто можна зустріти таких людей у нашому суспільстві. Коли мова заходить про стійку нервову систему, нервову силу, про витримку, можна одразу навести приклад лікарів, рятівників, пожежників, правоохоронців. Тобто ті професії, де сила воля необхідна і обов'язкова. Де повинна бути присутня сила духу. Це перелік найбільш стресових, складних і тяжких професій. Для чого потрібна в них сила волі, а зокрема, для чого потрібна правоохоронцям і яким повинен бути правоохоронець?

В першу чергу, сила волі потрібна для того, щоб розвинути в собі хорошу фізичну підготовку.

По-друге, виконувати поставлені завдання з бажання і ентузіазмом. Будь-яка робота вимагає гарного виконання проблем, які виникають. Тобто, правоохоронець повинен поважати свою роботу, виховати в собі пунктуальність, своєчасність, обережність.

Серед інших рис, які мають бути притаманні правоохоронцям: вихованість, чесність, справедливість, адекватність, оперативність, повинен бути освіченим, ну і звісно, ввічливим, добрим і, в якійсь мірі, він повинен бути психологом. Бо часто люди їм відкриваються та просять допомоги. Які ще вимоги? Сила, швидкість, стійкість до високої психологічної напруги, швидкість прийняття рішень в сформованій ситуації, емоційна стійкість [3, с. 332].

Можливо, силу волі потрібно виховати правоохоронцям для того, щоб витримати всі складнощі, які виникають у цій професії. Звичайна, морально не підготовлена людина, не зможе одразу витримати таке навантаження. Тому, психічна сила теж залежить від виховання, а виховання можливе лише, якщо ти маєш силу волі.

Як виховати в собі ці навички, як взагалі, виховати в собі силу волі?

По-перше, уникати спокусу. Наш мозок генерує нескінченний потік всіляких бажань, а сила волі «Я не буду» не дає слідувати всім цим бажанням без розбору. Коли сильно хочете чогось, але цього не можна, то кожен стикається з вибором: піддатися потягу або утриматися. В цю хвилину необхідно знайти душевні сили і сказати: «Я не буду» кожній клітинці тіла, яка кричить: «Я хочу!».

По-друге, ні в якому разі не звинувачувати і не карати себе, якщо раптом не встояли перед спокусою. Вина і супроводжуючий її стрес – найнебезпечніші вороги у вольовому випробуванні.

По-третє, уміти говорити собі «Ні» – лише одна зі складових сили волі. Часом набагато важливіше сказати «ТАК» – інакше як зробити все те, що ви відкладаєте. Сила волі «Я буду» допомагає включити все це в список сьогоденішніх справ, навіть коли страх невдачі, нескінченні дрібні турботи намагаються переконати в необхідності задуманих дій.

По-четверте, зберігайте бадьорість духу в найтяжчих ситуаціях. Далі ще декілька способів:

- свідоме вироблення корисної звички;
- виявити мотиваційний ресурс;
- не вірити в почуття втоми;
- бажання постійно повинне вам про себе нагадувати;
- старання.

Необхідно прикладати систематичні, довгі і цілеспрямовані зусилля. Саме для цього необхідна сила волі, і саме з цієї причини її необхідно тримати в тонусі і розвивати. У систематичних вправах і полягає справжнє виховання, але аж ніяк не у дотриманні певних правил, які, зазвичай, тільки сковують ініціативність і креативний підхід у вирішенні справи [4, с. 154]. Наша діяльність пов'язана з такими поняттями, як почуття, розум і воля. Почуття вказує на спрямованість дії, розум досліджує шляхи реалізації дії, а завдяки волі людині вдається пройти цим шляхом попри всі перешкоди. У нас, зазвичай, і бракує сили характеру, щоб покійно йти за велінням розуму, – все ж посиленням тренуванням сили волі можна переломити хід подій на свою сторону. Якщо вперто йти вперед, то немає такої вершини, яку б не можна було підкорити, якщо сильно бажаєш.

Література:

1. Васянович Г.П. Основи психології: навч. посібник. Київ : Педагогічна думка, 2012. 114 с.
2. Сергеєнкова О.П., Столярчук О.А., Коханова О.П., Пасека О.В. Загальна психологія : навч. посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 296 с.
3. Гетьман А.П., Герасіна Л.М., Данильян О.Г. Правове виховання в сучасній Україні, 2013. 440 с.
4. Варій М.Й. Психологія: навч. посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 288 с.

МІЖНАРОДНА
НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ

**«Актуальні проблеми протидії корупції
в умовах воєнного стану»**

(15 лютого 2024 року)

Підписано до друку 14.02.2024. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman. Цифровий друк.
Умовно-друк. арк. 36,27. Наклад 100. Замовлення № 0224-009.
Ціна договірна. Віддруковано з готового оригінал-макета.

Українсько-польське наукове видавництво «Liha-Pres»
79000, м. Львів, вул. Технічна, 1
87-100, м. Торунь, вул. Лубіцка, 44
Телефон: +38 (050) 658 08 23
E-mail: editor@liha-pres.eu
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 6423 від 04.10.2018 р.